

Univerzita Pardubice
Fakulta filozofická
Ústav historických věd

Martina Doležalová

POUTNÍ KOSTEL PANNY MARIE NA CHLUMKU

bakalářská práce

Vedoucí bakalářské práce: doc. PhDr. Vladimír Hrubý

PARDUBICE 2014

Prohlášení autora

Prohlašuji, že tuto práci jsem vypracovala samostatně a veškeré informační zdroje, které jsem v práci využila, jsou uvedeny seznamu literatury.

Anotace:

V první části práce bude věnována pozornost historii lokality Luže-Košumberka, problematice poutí a jejich významu a úloze v náboženské životě v obecném shrnutí. Dále se soustředí autorka na historii jezuitského řádu v širších souvislostech s důrazem na východní Čechy. Zpracovatelka zaměří pozornost na stavební a umělecký vývoj poutního místa a na poutní tradici od 17. – 21. století a na kult P. Marie Pomocné v Evropě a v českých zemích. Výzdobu interiéru bude sledovat v kontextu českého a východočeského baroka. Autorka využije literaturu, prameny, ale i orální výpověď současníků pro období minulého století.

Klíčová slova: Mariánský kult, poutí, Kostel Panny Marie na Chlumku, Luže

Synophys:

In the first part of this studie we mention history of Luž – Košumberk area. We subscribe issue of the journeys and their meaning to religious life in general. Next we would like to focus on the history of the Jesuit order in the broader context with an emphases on East Bohemia. We focus on constructive and art developement of the journey's places since 17th – 21st century. We mention also cultus of Blessed Virgin Mary in Europe and Bohemia. Decoration of interior we follow especially in context of baroque period in East Bohemia. We will not use ony bibliography and references, but also statements of contemporaries.

Key words: Marian Cult, pilgrimage, Church of Virgin Marie from Chlumek, Luže

Ráda bych poděkovala za pomoc a ochotu doc. PhDr. Vladimíru Hrubému, také svým rodičům a všem těm, kteří mě podporovali a podporují realizovat studium. Také děkuji těm, kteří mi pomohli s touto prací svými odpověďmi, poskytnutými informacemi.

OBSAH

1. Úvod	1
2. České země po třicetileté válce.....	2
3. České země po třicetileté válce.....	3
4. Historický vývoj košumberského panství	10
4.1. Počátky vzniku panství a rod Slavatů	10
4.2. Košumberské panství v 18. a 19. století	14
4.3. Život v Luži od první světové války až po druhou	16
4.4. Život v Luži po 2. světové válce	21
5. Barokní umění v českých zemích v 17. – 18. století	25
6. Kult Panny Marie Pomocné v českých zemích	27
7. Výstavba rezidence a kotel P. Marie na Chlumku a jeho výzdoba	31
8. Kostel P. Marie na Chlumku a kult P. Marie Pomocné (poutě)	33
8.1. Období barokní poutě a její závěr	33
8.2. Poutnictví v 19. a 20. století	38
8.3. Závěr	47
9. Seznam Literatury.....	49
1. Seznam příloh	53

1. Úvod

Tématem mé práce je poutní chrám Panny Marie na Chlumku u Luže, který se nachází ve východních Čechách v západní části Svitavské pahorkatiny, východně od Chrudimi, severovýchodně od Hlinska a jihozápadně od Vysokého Mýta.¹ Již po celá staletí lidé putovali na posvátná místa. V průběhu 17. a 18. století byly pouti jedním z projevů barokní zbožnosti.² V úvodu práce se autorka bude zabývat historickým vývojem panství od třicetileté války, kdy využije monografii publikovanou k městu³ *Luže v dějinách*, dále pramennými zdroji jako jsou pamětní městská⁴ a farní⁵ kniha, kdy vývoj města ve 20. století není zpracován. Luže spolu s Košumberkem a Chlumek, dříve samostatná osada, tvoří nyní jeden celek. V dřívějších dobách spolu tvořili košumberské panství, jež bylo v držení starobylého rodu Slavatů z Chlumu a Košumberka. Tento rod proslavil defenestrovaný Vilém Slavata, o němž v této práci bude zmínka. Hrad Košumberk býval rezidentním sídlem Slavatů, za jejichž vlády zažívalo panství největší rozmach. Významnou osobou pro vývoj panství byla rovněž Marie Maxmiliána Terezie Eva hraběnka ze Žďáru, provdaná Slavatová, Hieserlová. Snažila se o funkčnost městské správy, ale jejím největším počinem byla výstavba poutního kostela Panny Marie na Chlumku. Devoční kopie Chranachovy Panny Marie Pomocné se stala velmi rychle oblíbenou patronkou, u které hledaly příslib zástupy lidí. V blízkosti chrámu donátorka nechala zbudovat jezuitskou rezidenci, jejíž obyvatelé se o svaté místo starali, a to až do svého zrušení roku 1773. Dalšími držiteli Košumberského panství byli Leopold de Laing a Thurn-Taxisové.

Dále v této práci bude zmíněna výstavba chrámu a rezidence, jejich stavební a umělecký vývoj. Neopomenou ani kult Panny Marie Pomocné spojený s poutním místem. Poutnictví má kořeny už ve středověku, jehož tradice byla přerušena husitskými válkami. S postupem času se začalo opět obnovovat. Největší iniciátory poutí představovalo Tovaryšstvo Ježíšovo. Jezuité mají pod správou většinu mariánských míst v Čechách. Hlavním cílem práce je

¹ BOHÁČ, Z. *Poutní místa v Čechách*. Praha: Debora, 1992, 104-106. ISBN: 80-85923-07-6.

² PROKOPOVÁ, Zdeňka. „Thaumaturga Cajoviensis“. Život barokního poutního místa v letech 1660 – 1720. In *Celostátní studentská vědecká historická konference Historie 1996. Hradec Králové 26. - 28. 11. 1996*. Hradec Králové: Pedagogická fakulta VŠP, 1997, s. 123-145.

³ VORÁČEK, Emil a kol. *Luže v dějinách. Díl I. Od počátku středověku do konce 17. století*. Luže: Město Luže, 2010, s. 27-38. ISBN 978-80-254-8472-2.

⁴ SOkA Chrudim. *Memorabilien Buch*, přír. č. 68.

⁵ Římskokatolická fara v Luži, *Pamětní kniha Chlumku u Luže*, 1836.

podchycení církevní zbožnosti na základě výzkumu orálních výpovědí. Poutní místa často mají své ustálené poutní trasy, jež lemovaly různé kapličky, kříže, boží muka apod. Zmínky o této tradici se mohou vyskytovat i v novinových článcích, jež se autorce této práce stanou dalším informačním zdrojem.

2. České země po třicetileté válce

Člověka od dob manýrismu a nastupujícího baroka doprovázelo náboženství od narození až do smrti (křest, svatba, apod.). Bylo součástí jeho světa, proto církev v životě lidu hrála velmi důležitou roli. V minulosti poměrně často iniciovala stavby monumentálních kostelů, vznik významných uměleckých děl. Také zakládala nová náboženská bratrstva, charitativní zařízení - špitálů, chorobinců, chudobinců a poskytovala vzdělání. V době, kdy náboženství a život spolu ještě tvořily jednotu, do náboženského myšlení začaly pronikat sociální, politické a hospodářské potřeby. To znamenalo, že v případě projevu kritiky církve ze strany reformátorů, se nejednalo jen o pouhé teologické teze, např. vedené proti odpustkům, ale o zachycení reformní touhy oslovující všechny ty, kdo byli nespokojeni s církevním nebo politickým a sociálním systémem (sedláci, knížata, vrchnosti hlásící se k reformaci s ní spojovali světské zájmy). Nejdříve lid toužil po reformě, tím byla myšlena náprava uvnitř církve. Luther se svými spisy z roku 1520 dotkl nové teologické doktríny, jež nebyla kompatibilní s původním tradičním pojetím církve a jejímž vlivem se reforma proměnila v reformaci.⁶ Ta se lišila tím, že podněcovala nevěli proti Římu a církvi jako takové. Už se nejednalo o reformu a vnitřní „ozdravění“ církve. Římský císař Karel V. se postavil na stranu staré církve katolické. Wormským ediktem zakázal Lutherovo učení, ale nezabránil tím jeho šíření. Vrcholem sporu se staly náboženské války, v jejichž závěru se luteráni dočkali uznání jako konfesního společenství a organizované církve, což bylo stvrzeno uzavřením náboženského míru v Augsburku v roce 1555, který neplatil v českých zemích. Přesto se

⁶ Luther byl silně ovlivněn nominalistickou teologií a právě kvůli tomuto pohledu na církev přispěl k zvětšení nejasností katolické nauky. Pokládal mnohokrát za katolické učení to, co ve skutečnosti bylo nominalistické. Franzen uvádí, že „Lutherovy útoky na katolickou nauku mohly být zbytečné, kdyby byla předreformační katolická teologie jasnější.“ In: FRANZEN, August. *Malé dějiny církve*. Třetí, doplněné a rozšířené vydání. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, s. r. o., 2006, s. 197-201. ISBN 80-7195-082-3.

v Království českém udržela relativní náboženská snášenlivost „tolerance z nutnosti“ až do bitvy na Bílé hoře.⁷ Za vlády Ferdinanda I. se rozšířila luteránská reformace

3. České země po třicetileté válce

Člověka od dob manýrismu a nastupujícího baroka doprovázelo náboženství od narození až do smrti (křest, svatba, apod.). Bylo součástí jeho světa, proto církve v životě lidu hrála velmi důležitou roli. V minulosti poměrně často iniciovala stavby monumentálních kostelů, vznik významných uměleckých děl. Také zakládala nová náboženská bratrstva, charitativní zařízení - špitálů, chorobinců, chudobinců a poskytovala vzdělání. V době, kdy náboženství a život spolu ještě tvořily jednotu, do náboženského myšlení začaly pronikat sociální, politické a hospodářské potřeby. To znamenalo, že v případě projevu kritiky církve ze strany reformátorů, se nejednalo jen o pouhé teologické teze, např. vedené proti odpustkům, ale o zachycení reformní touhy oslovující všechny ty, kdo byli nespokojeni s církevním nebo politickým a sociálním systémem (sedláci, knížata, vrchnosti hlásící se k reformaci s ní spojovali světské zájmy). Nejdříve lid toužil po reformě, tím byla myšlena náprava uvnitř církve. Luther se svými spisy z roku 1520 dotkl nové teologické doktríny, jež nebyla kompatibilní s původním tradičním pojetím církve a jejímž vlivem se reforma proměnila v reformaci.⁸ Ta se lišila tím, že podněcovala nevěli proti Římu a církvi jako takové. Už se nejednalo o reformu a vnitřní „ozdravení“ církve. Římský císař Karel V. se postavil na stranu staré církve katolické. Wormským ediktem zakázal Lutherovo učení, ale nezabránil tím jeho šíření. Vrcholem sporu se staly náboženské války, v jejichž závěru se luteráni dočkali uznání jako konfesního společenství a organizované církve, což bylo stvrzeno uzavřením náboženského míru v Augsburgu v roce 1555, který neplatil v českých zemích. Přesto se v Království českém udržela relativní náboženská snášenlivost „tolerance

⁷ Augspurským mírem bylo zrovnoprávněno luteránství s katolictvím, nikoli zwingliáni, kalvinisté, novokřtění atd. Ti získali rovnoprávnost teprve až vestfálským mírem roku 1648. In FRANZEN, A. *Malé dějiny církve*, s. 190-257.

⁸ Luther byl silně ovlivněn nominalistickou teologií a právě kvůli tomuto pohledu na církev přispěl k zvětšení nejasností katolické nauky. Pokládal mnohokrát za katolické učení to, co ve skutečnosti bylo nominalistické. Franzen uvádí, že „Lutherovy útoky na katolickou nauku mohly být zbytečné, kdyby byla předreformační katolická teologie jasnější.“ In: FRANZEN, August. *Malé dějiny církve*. Třetí, doplněné a rozšířené vydání. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, s. r. o., 2006, s. 197-201. ISBN 80-7195-082-3.

z nutnosti“ až do bitvy na Bílé hoře.⁹ Za vlády Ferdinanda I. se rozšířila luteránská reformace do většiny území na severu Německa, v českých zemích za pomoci místní husitské tradice a značný vliv se projevoval i v dědičných habsburských státech. Rakousko-německá větev habsburského rodu se ocitala v obtížné situaci, což ji přimělo k ústupkům v církevních záležitostech. Snažili se o uklidnění situace v zemi, aby nedošlo k nepokojům v zemi a mohli tak lépe čelit turecké hrozbě. Velká část rakouské šlechty se hlásila k reformaci, a proto vše, co císař mohl v tuto chvíli dělat, bylo posílení katolické reformy, která byla zaváděna s pomocí nových náboženských řádů, zvláště jezuitů a kapucínů. Čeští protestantští stavové získali roku 1575 uznání *České konfese* od Maxmiliána II, která ustanovila zásady náboženské svobody pro luterány, kališníky a Jednotu bratrskou. Jednalo se ovšem jen o ústní prohlášení, na jehož základě stavové přislíbily zvolení jeho syna Rudolfa českým králem. Konfese byla úředně stvrzena vydáním Rudolfova *Majestátu*, ke kterému císař svolil proto, aby si udržel českou korunu.¹⁰

V květnu roku 1618 proběhla v Praze defenestrace katolických místodržících Viléma Slavaty z Chlumu a Košumberka a Jaroslava Bořity z Martinic. Jednalo se o protest, jehož příčinou byla diskriminace nekatolického náboženství prostřednictvím cenzury a zboření dvou protestantských kostelů stojících na katolické půdě. Defenestraci předcházelo zasedání českých stavů, na kterém vytvořily protest proti porušování *Majestátu*, avšak jak místodržící, tak i císař je odmítli a k tomu jim bylo zakázáno svolávání dalších sněmů, v důsledku čehož následovala tzv. druhá pražská defenestrace. Tímto aktem dali čeští stavové v čele s Matyášem Thurnem a Václavem Budovcem z Budova jasně najevo, že vstoupili do boje nejen s místodržícími, ale i s daným režimem.¹¹ O rok později generální sněm sesadil nástupce Matyáše Ferdinanda II. Štýrského a místo něho si za krále zvolil Fridricha Falckého. K vyhocení situace došlo v bitvě na Bílé hoře, která se proslavila útekem „zimního“ krále, ukončením války katolické ligy se stavy a nastolením habsburské absolutistické vlády. Tehdy Fridrich II. nechal popravit 27 předních představitelů stavovského povstání a nařídil konfiskaci veškerého majetku povstalců. Také zasáhl do politického

⁹ Augspurským mírem bylo zrovnoprávněno luteránství s katolictvím, nikoli zwingliáni, kalvinisté, novokřtění atd. Ti získali rovnoprávnost teprve až vestfálským mírem roku 1648. In FRANZEN, A. *Malé dějiny církve*, s. 190-257.

¹⁰ BOGDAN, HENRY. *Historie Habsburků: sedm století rodu*. Praha: Brána, 2003. S 101-113. ISBN: 80-7243-188-9.

¹¹ KLÍMA, Arnošt. *Dlouhá válka 1618 – 1648*. Praha: Slovo, 1996. S. 16- 17. ISBN 80-902817-0-2.

aparátu, stavovské společnosti a uspořádání českých zemí vydáním *Obnoveného zřízení zemského*.¹²

Rok 1618 se zapsal do dějin jako počátek třicetileté války, jejímž následkem byli evropské země dlouho otřeseny. V závěru války se dojednávaly podmínky jednotlivých mírových smluv a stanovila se podoba poválečné Evropy. Vestfálským mírem byl zrušen restituční edikt¹³, pražský mír z roku 1635 a odsouhlasena rezoluce církevního územního uspořádání a náhrad podle stavu evropské úpravy zemí z 1. ledna 1624, což pro českou protestantskou šlechtu znamenalo ztrátu veškerých zkonfiskovaných nemovitostí ve prospěch císaře a náboženských práv. Z náboženského hlediska se stal rok 1624 rokem církevního uspořádání v Evropě. Tímto se měla ukončit téměř stoletá rozepře mezi katolíky a protestanty Německa, vzniklá po augšpurském míru. Mírová smlouva se netýkala dědičných zemí císaře s výjimkou Slezska a dolních Rakous. Ferdinandu III. se podařilo udržet ve zbytku habsburských dědičných zemí absolutní náboženskou jednotu, díky které na počátku 17. století vymítal protestantskou většinu žijící v jeho zemích.¹⁴

Po bitvě na Bílé hoře docházelo k odstraňování kacířství prostřednictvím násilného obracení obyvatelstva na katolickou víru. Tímto způsobem chtěl panovník předejít dalším nepokojům mezi ním a nekatolickou stranou a zabránit tak dalšímu střetu. Podnikl několik opatření vůči nekatolíkům, aby dosáhl svého záměru. Zrušil Dolní konzistoř, čímž se zbavil dvoukolejnosti církevní správy, pražská univerzita přešla do rukou jezuitského řádu, katolickým kněžím byly navráceny kostely a zároveň svěřeny i chrámy nekatolické, jejichž zabírání jim usnadnilo vypovězení nekatolického kléru ze země. Záměrem těchto kroků bylo zvýšit postavení katolické církve ve státě. Císařským patentem z roku 1624, jak už bylo výše uvedeno, se v habsburské monarchii povolovala pouze katolická víra, nevztahoval se ovšem na šlechtu.¹⁵ Tento problém se vyřešil vyhlášením *Obnoveného zřízení zemského* roku 1627 (pro Moravu 1628), ve kterém ustanovil shodné konfesionální vyznání v habsburských zemích tentokrát dotýkající se všech včetně aristokracie. Protestanti dostali lhůtu, po kterou museli uskutečnit konverzi, jinak byli nuceni odejít do exilu. Bohužel se pro zarputilé nekatolíky užívalo různých nátlakových metod, jako např. odejmutí živnosti, majetku. Často

¹² MIKULEC, Jiří. 31. 7. 1627 *Rekatolizace šlechty v Čechách: či je země, toho je i náboženství*. Praha, 2005. S. 75-86. ISBN 80-86515-54-0.

¹³ Římský císař Ferdinand II. vydáním ediktu roku 1629 zajistil navrácení majetku, který byl zabrán protestanty na základě pasovské smlouvy roku 1552, do rukou katolíkům.

¹⁴ MUNCK, TOMAS. *Evropa sedmnáctého století 1598 – 1700*. Vyšehrad: 2002, s. 38 – 43, 53 – 60. ISBN 80-7021-508-9.

¹⁵ MIKULEC, J. 31. 7. 1627 *Rekatolizace šlechty v Čechách*, s. 39-47.

se vkládali do jejich domovů na výživu vojáci tzv. dragonády. Výjimkou bohužel nebyli ani násilné postupy. Na celý průběh dohlížela rekatolizační komise ustanovená od roku 1624.¹⁶

Zůstat v českých zemích o jiné konfesi než povolené se již nepovažovalo za pouhé kacířství, díky zakotvení v legislativě šlo o zločin proti státu.¹⁷ Ale ani to nezabránilo protestantům nařízení všemožně obcházet. Nechávali si prodlužovat lhůty odchodu, a to buď ze zdravotních důvodů, řešení majetkových poměrů nebo výuky katolického náboženství, která měla vést k pozdějšímu obratu na víru. Někteří se podvolili k falšování listů povolujících pobyt, anebo předstírali katolické vyznání. Nebylo neobvyklé, že si někteří z řad aristokracie opatřili doživotní výjimku, jako tomu bylo například u Marie Magdalény Trčkové.¹⁸

Násilné formy však v lidech podporovala skrytý nebo zjevný odpor. Lepší výsledky získávaly působením misí, klášterů a nově vznikajících katolických škol. V rámci těchto činností duchovenstva a současně pod barokním životním stylem se začala šířit katolická zbožnost. Populární se staly církevní slavnosti, konala se procesí na poutní místa, ale samozřejmě se kladl důraz na individuální zbožnost, která se měřila počty hodin strávenými na pobožnostech, roky odpuštěného pokáním apod. Katolická zbožnost se tak snažila proniknout do všech sfér života.¹⁹

Obnovením zřízení zemského si panovník zajistil dědičné právo na českou korunu a celkově posílil svoji moc v zemi. Také umožnil účastnit duchovních na zemském sněmu. Na území Čech byla obnova víry přerušena vpádem švédských vojsk roku 1638. Švédští vojáci si na severozápadě českých zemí vytvořili svá strategická místa, odkud potom pořádali výpady na území středních a východních Čech. Někteřá města a vesnice byly vypáleny a vyrabovány viz Český Brod, Poděbrady, Jičín byl vypleněn. Hradce Králové se chtěl uchránit před zpusťšením švédských vojsk tím, že kapituloval, ale přesto byl značně poničen.²⁰ Po ukončení války roku 1648 došlo k opětovnému obnovení rekatolizace. Dopršovalo se přebudování církevní správy, které umožňovalo lepší působení na věřící. Byla založena biskupství v Litoměřicích roku 1655 a Hradci Králové roku 1664. Také se rozrostly počty řádů v zemi jako například jezuité, paulíni, karmelitky, voršilky atd. V 90. letech 17. století se

¹⁶ Tamtéž, s. 20-53.

¹⁷ Tamtéž, s. 47 -57.

¹⁸ Tamtéž, s. 116-140.

¹⁹ ČORNEJOVÁ, Ivana et al. *Velké dějiny zemí Koruny české. Svazek VIII., 1618-1683*. Praha; Litomyšl: Paseka, 2008, s. 288-311. ISBN 978-80-7185-947-5.

²⁰ V roce 1631 se česká šlechta v rámci saské armády vrátila do českých zemí a na čas si zabrali zpět svá území. In KLÍMA, A. *Dlouhá válka 1618 – 1648*. S. 52 – 74. ČORNEJOVÁ, Ivana et al. *Velké dějiny zemí Koruny české. Svazek VIII., 1618-1683*, s. 140-149. ISBN 978-80-7185-947-5.

pozice katolické církve definitivně stabilizovala. K tomuto výsledku pomohla výměna několika generací a také fakt, že většina obyvatel již neznala situaci před Bílou horou.²¹

Období počátku 18. století se vyznačuje oprostěním se od božských zákonů. Vzniká nová epocha, jenž zasáhla všechny sféry života, a tím bylo osvícenství. Jeho počátky jsou spojeny nejdříve s územím Holandska (Hugo Grotius), pak Anglie (John Locke, Isaac Newton, David Hume), odkud se šířilo přes Francii (François M. A. Voltaire, Charles L. Montesquieu, Jean J. Rousseau) do Německa (Immanuel Kant). Pro svět osvícenství znamenalo převrat ve vývoji evropského myšlení, jednalo se o první periodu stavící se do protikladu vůči dosavadní náboženskému smýšlení. Budovaly se nové řády založené na kritickém „zdravém rozumu“, na vědě a víře v pokrok. V českých zemích se osvícenství díky protireformačním snahám odebralo jiným směrem, více k náboženské zbožnosti, přesto vládu Marie Terezie a Josefa II. považujeme za osvícenou, a to díky provedení reforem v monarchii, jejichž cílem bylo zmodernizovat běh státu.²² Z hlediska církevního Marie Terezie nechala omezit počet církevních svátků, aby tak zamezila zahálce poddaných. Po válkách o rakouské dědictví bylo zapotřebí snížit státní dluh, proto došlo k různým úsporným opatřením. Ve sféře duchovní došlo k redukci almužen žebavých řádů, od roku 1767 se omezil počet klášterů, o tři roky později se zvýšila věkové hranice pro skládání věčných řeholních slibů. V roce 1771 vstoupilo v platnost nařízení zákazu zřizování nových bratrstev a také byly omeny poutě konané do ciziny. Významnou změnou zasahující do nezávislého postavení církve bylo nařízení, kterým povinně museli přiznávat veškeré příjmy a předkládat stanovy k nejvyššímu úřednímu schválení. Dále Marie Terezie nechala zrušit inkvizici, omezila církevní právo v manželských záležitostech a zavedla kontrolu písemného styku kléru²³ s papežskou kurií, aby se tak zvýšil dohled nad římskokatolickou církví.²⁴

Stále existovala snaha o udržení jedné konfese v celé habsburské monarchii, což bylo prakticky nemožné, protože součástí Rakouska-Uherska byla území, kde převládalo nekatolické obyvatelstvo, jako například v protestantském rakouském Slezsku, Uhrách, Banátu a Sedmihradsku a z tohoto důvodu se sama Marie Terezie ke konci své vlády začala přiklánět k náboženské toleranci, kterou Josef II. uvedl v život roku 1781 tzv. Tolerančním patentem. V rámci patentu kromě náboženské tolerance se uskutečnila realizace řady dalších úsporných omezení. Zrušily se kláštery, které se nezabývaly prospěšnou činností, jako byl

²¹ ČORNEJOVÁ, Ivana. *Velké dějiny zemí Koruny české*, s. 232 – 239.

²² KŘEN, Jan. *Dvě století střední Evropy*. Praha: Argo, 2005. S. 62-71. ISBN 80-7203-612-2.

²³ duhovenstvo

²⁴ ČORNEJOVÁ, Ivana et al. *Velké dějiny zemí Koruny české*. Svazek VIII. 1618-1683. Praha; Litomyšl: Paseka, 2008, s. 72-92. ISBN 80-7185-384-4.

například klášter benediktýnek na Pražském hradě, benediktýnský klášter s kostelem sv. Mikuláše, konvent augustiniánů-eremitů v Brně, Velehrad, Hradiště u Olomouce a další. V Čechách zaniklo celkem 74 řeholních komunit a na Moravě 41. Z majetku zrušených klášterů byl vytvořen Náboženský fond. Josef II., v době své samovlády, oproti své matce Marie Terezie mnohem razantněji pokračoval v provádění reforem v zemi. Snažil se zredukovat počet a okázalost náboženských poutí, křtů, svateb a pohřbů. Usměřovalo se vše, z čeho hrozilo svatokupectví tj. prodej svíček, odpustků, náboženského tisku či udělování svátostin. Docházelo k oprošťování náboženského života od pompéznosti barokního stylu tím, že se odstraňovala nadbytečná výzdoba kostelů, zlatě zdobený či polychromovaný interiér se natíral na bílo a z některých kostelů zmizely oltáře, milodary a ornamentální výzdoba.²⁵ Na druhou stranu ale nechal z *Náboženského fondu* vytvořit nové farnosti tak, aby žádný člověk nemusel do kostela jít déle než hodinu pěšky a v neděli se neunavoval dlouhými pochody v době, kdy se mělo odpočívat a nabírat síly na další náročný pracovní týden. Katolické duchovenstvo tehdy tvořilo součást státní správy (sdělovali lidem výnosy a zákony, měli na starost matriky), a proto bylo potřeba, aby kněžstvo zastupující funkci státních úředníků bylo přítomné přímo na místě.²⁶

Nezávisle na realizaci tereziánských a josefinských reforem byl v roce 1773 papežem Klementem XIV doživotně zrušen Jezuitský řád, a to dokumentem breve *Dominus ac redemptor noster*, jenž platil ve všech katolických evropských zemích, načež nekatolické země Prusko a Rusko jej však ignorovaly. Hlavním důvodem k zvyšování „antijezuitismu“, posléze vedoucí k likvidaci Tovaryšstva Ježíšova, bylo jejich převládající působení ve školství a vliv v politickém dění. Jezuité po svém zrušení buď přestupovali do jiných řádů, nebo se řadili mezi světské kněze, aby mohli dále kázat a zpovídat. Jiní zase působily na normálních či hlavních školách a kněžských seminářích. Někteří se uchytili jako domácí kaplani a duchovní, prefekti alumnů²⁷ seminářů, úřední písaři nebo úředníci na konzistoři. Správa majetků Tovaryšstva byla svěřena světské moci. V habsburské monarchii připadl studijnímu fondu, jenž byl v zápětí využit na školskou reformu. Polnosti a statky se v rámci „raabizace“ rozparcelovaly a pronajímali rolníkům, kteří pak státu odváděli část z jejich výnosů. Nakonec ani zákaz Tovaryšstva netrval navěky a roku 1814 bulou Pia VII. *Sollicitudo*

²⁵ ČORNEJOVÁ, Ivana et al. *Velké dějiny zemí Koruny České*. Svazek VIII., s. 102-109.

²⁶ PETRÁČEK, Tomáš. *Národ a církev: role kněží a církve v národním obrození*. In MACH, Jiří. *Vlastenectví, církve a společnost v proměnách 19. a 20. století*. Dobruška za přispění Královéhradeckého kraje, 2009, s. 43-56. ISBN 978-80-254-5633-0.

²⁷ žák latinsky alumnus

omnium ecclesiarum došlo k její úplné obnově. V českých zemích se jezuité poprvé od svého zrušení ukázali roku 1853 v Bohosudově a posléze roku 1866 v Praze, u sv. Ignáce.²⁸

Příklonem k racionalismu došlo ke změnám ve společnosti i víře, což zapříčinilo změnu v etnické podobě kontinentu. Začíná se rozvíjet řešení národnostní otázky, zvyšuje se potřeba národů na sebeurčení. Jednalo se o významnou změnu od barokního zemského vlastenectví tvořeného kulty zemských, národních světců a poutních míst. Vznikají národní hnutí, která byla tvořena střední vrstvou společnosti, zejména katolickým duchovenstvem.²⁹ Protestantské církve díky tolerančnímu patentu během 19. století totiž teprve zakládají své první sbory, proto je jejich počet poměrně nízký, tudíž ani jejich příspěvní k vlastenectví nemohlo dosáhnout vysoké míry. Více než 90% české populace zůstává zapsána v katolických matrikách, a to až do vzniku první republiky. V podstatě každé české město nebo větší vesnice měla svého kněze buditele, který šířil národní uvědomění ve své obci. Kněží nepředstavovali jenom státní a církevní moc, ale zároveň zajišťovali obyvatelstvu duchovní i hmotnou pomoc a útěchu, nemluvě o výuce českého jazyka, kterou museli ovládat, jelikož dvě třetiny obyvatelstva českých zemí neuměly nic jiného, a proto bylo nezbytné, aby duchovní vedli kázání, katechezi, zpovědi atd. v rodném jazyce svých svěřenců. Otázkou je, proč se i přes tyto aspekty ocitla katolická církev na okraj národního dění? Nesmíme opomenout fakt, že katolická církev byla oddaná monarchii a že k polovině 19. století, kdy byla počáteční národní emancipace ukončena, se rozrůstal počet univerzitních vzdělanců a vyvíjely se další společenské kruhy, což způsobilo, že katolické duchovenstvo již ztrácelo ve společnosti svou nezastupitelnou funkci. Podle názoru Tomáše Petráčka by se neměl podceňovat vliv Palackého historické pojetí českých dějin, z jehož liberálně-protestantského výkladu dějin vychází katolická církev záporně. Protikatolický postoj zvolil i první československý prezident Masaryk kvůli její věrnosti k monarchii. Tehdy proběhla pozemková reforma, jež zapříčinila značnou ztrátu katolického majetku. Nicméně, katolictví díky dlouholeté tradici si rychle opět upevnila pozici mezi lidem, posílila vztahy s Vatikánem a lidová strana se stala součástí vlády. Během okupace kněží přinesli mnoho obětí a tím získali opět sounáležitost mezi katolicismem a národem, který byl ovšem přerušen

²⁸ ČORNĚJOVÁ, Ivana. *Tovaryšstvo Ježíšovo: Jezuité v Čechách*. Praha: Mladá fronta, 1995, s. 202-215. ISBN 80-204-0471-6.

²⁹ KŘEN, Jan. *Dvě století střední Evropy*, s. 125-133.

komunistickou diktaturou, s jejíž ideologií se církev neztotožňovala, a proto byla režimem odsouzena k likvidaci.³⁰

4. Historický vývoj košumberského panství

4.1. Počátky vzniku panství a rod Slavatů

Na rozhraní Chrudimska a Vysokomýtska, na východním břehu říčky Novohradky se nachází městečko Luže. V dřívějších dobách byla rozdělena do dvou segmentů, které se dnes již nerozlišují. Starší částí bývala ves zvaná Kamenička, podle říčky Kameničky (dnešní Novohradky) a mladší městečko Luže, jejíž dominantou je chrám Panny Marie Pomocnice tyčící se na vrchu zvaném Chlumek. Samostatně zůstaly až do 16. století, kdy Luže náležela Košumberku a Kamenička zase Rychmburku.³¹

Ve středověku bylo obvyklé zakládat města jako centra obchodu. S tímto záměrem přišla i šlechta na košumberském panství, když položila městu základ. Představovala zastávku na trase k podlažickému klášteru, Chrudimi a také ke Skutči. Lidé zde nebyli svobodní, jednalo se o poddanské městečko s omezenými právními pravomocemi, do jehož středu vrchnost nechala zbudovat náměstí obklopené krámy pekařskými, řeznickými a řemeslnickými.³²

Vznik městečka je spjat se stavbou hradu Košumberk. Hrad byl zbudován mezi léty 1250-1300 a první zmínka o něm je v písemných pramenech poprvé zaznamenána roku 1318, a to v predikátu nejstaršího známého držitele panství, Ojíře z Košumberka. Významnými držiteli hradu a statků k němu přilehlých se roku 1372 stali páni z Chlumu. Později rozšířili své jméno, jehož znění bylo páni z Chlumu a Košumberka a v polovině 16. století Diviš z Chlumu a Košumberka k němu přidal ještě přízvisko „Slavata“. Od této chvíle se hovoří o Košumberku jako o rezidentním místě rodu Slavatů, kterým zůstalo až do roku 1657, kdy

³⁰ PETRÁČEK, Tomáš. Národ a církev: role kněží a církve v národním obrození. In MACH, Jiří. *Vlastenectví, církev a společnost v proměnách 19. a 20. století*. Dobruška za přispění Královéhradeckého kraje, 2009, s. 43-56. ISBN 978-80-254-5633-0.

³¹ KUČA, Karel. *Města a městečka v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*. III. díl: Kolín-Mi. Praha: Libri, 1998, s. 709-717. ISBN 80-85983-12-5.

³² VORÁČEK, Emil a kol. *Luže v dějinách. Díl I. Od počátku středověku do konce 17. století*. Luže: Město Luže, 2010, s. 27-38. ISBN 978-80-254-8472-2.

vymřela košumberská větev po přeslici. V historii panství je vláda Slavatů důležitá nejen proto, že za jejich držení zažívá svůj největší rozkvět, ale také se stalo zastávkou několika význačných lidí, o nichž si nyní více povíme.³³

Slavatovi z Košumberka se hlásili k českobratrské víře. Tento fakt dokládají otisknuté pečeti Slavatů z Chlumu a Košumberka v manifestu *Stížný list českých a moravských pánů do kostnice* proti upálení mistra Jana Husa. Českobratrská víra zde přetrvávala dlouhá léta. Traduje se, že v místní zámecké škole se učil Vilém Slavata a Albrecht z Valdštejna, kteří si pravděpodobně právě odsud odnesli své první konfesijní učení.³⁴ O významný rozvoj města se zasloužil Diviš Slavata Lacembok z Chlumu a Košumberka. Roku 1570 udělil Luži městská privilegia a práva. Tímto skutkem umožnil konat třikrát do roka jarmareční trhy, čímž zajistil větší příliv lidí a peněz do městské pokladny. Ani duchovní nepřišli zkrátka, protože pokladnička se plnila i ve zdejších kostele. V závěru svého života mu byla polovina jeho majetku zkonfiskována, a to proto, že se zúčastnil druhé pražské defenestrace, o níž již bylo zmíněno v první kapitole. Údajně „většina jeho vnuků životy své útekem z vlasti zachraňovalo.“³⁵ Sám Diviš se zabavení majetku nedožil. Zanechal syna Jindřicha Viléma Slavatu z Chlumu a Košumberka s matkou Veronikou ze Žerotína. Panství získal do dočasné správy Vilém Slavata a zajistil si prvenství v jeho koupi, k níž došlo v roce 1623.³⁶

Vilém byl významný muž své doby a vysoce postavený politik. Svě počáteční vzdělání, jak už bylo řečeno, nabyt s největší pravděpodobně na zdejším panství a od 90. let 16. století se o jeho výchovu postarali jeho katoličtí příbuzní páni z Hradce ve své venkovské rezidenci v Jindřichově Hradci. Právě zde došel k přesvědčení, že tou pravou vírou pro něho je učení římskokatolické, a proto posléze konvertoval³⁷. Také si u nich vyhlédl svoji budoucí ženu Lucii Otýlii z Hradce, a když pak zemřel roku 1604 poslední pán z Hradce, získal značný majetek, což podpořilo už tak dost značný vliv v zemi. V této době zastával funkce presidenta české komory a nejvyššího sudího. Od roku 1623 po dva roky působil jako nejvyšší komorník, po té nejvyšší hofmistr a nakonec od roku 1628 až do své smrti působil v úřadu nejvyššího českého kancléře.³⁸

³³ JENÍČEK, V. V. Jindřich Slavata na hradě Košumberce 1949-1599: Přehled dějin hradu i rodu. Praha: 1939, s. 9 – 22.

³⁴ Tamtéž, s. 35.

³⁵ JENÍČEK, V. V. Jindřich Slavata na hradě Košumberce 1949-1599, s. 15. Celkem 9 členů Slavatovského rodu bylo perzekuováno.

³⁶ VORÁČEK, Emil a kol. Luže v dějinách, s. 92-95.

³⁷ přestoupit na jinou víru

³⁸ VORÁČEK, EMIL, a kol. Luže v dějinách: Od počátku středověku do konce 17. století, s. 61 – 69.

Jako nový majitel panství a věrný katolík začal s rekatolizací místního obyvatelstva. Nejdříve stanovil nového duchovního, Jana Deducia. Karel Adámek se zmiňuje o tom, jak páter Jan Deducius chodil po domech v době, kdy byli všichni svoláni na hrad, a prohledával je s cílem najít zakázané knihy.³⁹ V době pobělohorské k takovým incidentům ještě běžně docházelo, byly součástí inkvizičního boje s heretiky, který zaštiťoval Papežský úřad pro čistotu víry a mravů, též Sanctum officium.⁴⁰ Jednoho dne se čtyři lužští obyvatelé vydali s písemnou žádostí za novým pánem do Prahy. Prosili ho v ní, aby si mohli svoji víru ponechat. Ten jejich žádosti nevyhověl a sdělil jim, že budou do města posláni dva jezuité, kteří je budou učit katolickému náboženství a jako motivaci jim navrhl, že pokud přejdou na víru, uleví jim od roboty. Lidé se však i nadále bránili konverzi, proto se hrabě rozhodl k radikálnějšímu opatření a odebral jim městská privilegia. Ve stejné době probíhala třicetiletá válka, která sužovala celou zemi. Lidé byli nuceni platit vysoké daně, které sloužily na udržování vojska. Pokud neměli dost peněz, přišla na řadu vojenská exekuce. Hejtmané prosili hraběte o znovu udělení privilegií, aby se zdejší poměry zlepšily, ale Viléma Slavatu neobměkčili, vrátil jim je až po obnově katolické víry v celém panství. Po té stvrdil městská privilegia ve stejném znění z roku 1605 ustanovené Divišem Lacembokem. K tomu vymohl privilegium na clo, mýto a poddaným na robotě ulevil. V roce 1634 se měl poprvé oženit jeho synovec Jindřich Vilém s Annou Polyxenou Michnovou z Vacinova. Strýc Vilém usoudil, že je čas předat košumberské panství do rukou mladšímu Jindřichovi. Postoupil Košumbersk za 81 104 zlatých a 49 krejcarů.⁴¹

Druhou Jindřichovou ženou po smrti Anny Polyxeny se stala mladička Marie Maxmiliána Eva Terezie hraběnka ze Žďáru. Pocházela z významných a starobylých rodů Žďárských a Bořitů z Martinic. Její matka, Alžběta Korona, byla dcerou defenestrovaného Jaroslava Bořity z Martinic. Svazkem Marie Maxmiliány s Jindřichem došlo k utužení přátelských vztahů mezi těmito dvěma rody panující už po mnoho let. Jindřich měl se svým strýcem velice dobrý vztah a dá se říci, že se Vilém o Jindřicha téměř po celý jeho život otcovsky staral. Na důkaz toho na jejich svatbě, konané v roce 1634 ve vídeňském Martinickém paláci, zaujal čestné místo po synovcově boku jako svědek.⁴² Manželství trvalo jen krátce. Od svatebního dne uběhly pouhé čtyři roky, když Jindřich podlehl nemoci a odešel z tohoto světa. Zanechal zde dcerku Johanu Barboru Alžbětu Slavatovou z Chlumu a

³⁹ ADÁMEK, Karel Václav. *Luže, Košumbersk a Chloumek v XVII. a XVIII. věku*. Praha: 1902, s. 10.

⁴⁰ FRANZEN, August. *Malé dějiny církve*, s. 246.

⁴¹ VORÁČEK, EMIL, a kol. *Luže v dějinách: Od počátku středověku do konce 17. století*, s. 61 – 69.

⁴² JENÍČEK, V. V. *Poslední Slavatovna košumberská 1633-1690: Zakladatelka poutnického chrámu Panny Marie na Chlumku v Luži*. Praha: 1940, s. 13 -14. VORÁČEK, EMIL, a kol. *Luže v dějinách*, s. 112-114.

Košumberka, poslední Slavatovnu a dědičku košumberského panství. Namísto ní se správy nad majetkem ujala sama Marie Maxmiliána. Byl z poloviny zadlužený kvůli první ženě Anně Polyxeně, která panství ruinovala bez Jindřichova vědomí, ale i přesto za hraběčína panování zažívalo rozkvět. Podruhé se Marie Maxmiliána vdala v roce 1656 za Kryštofa Františka barona Hýzrla z Chodova. Svému novému choti nesevěřila spoluvlastnické právo ke košumberskému panství, protože jej původně držela pro svoji dceru z prvního manželství. Johana se však dospělosti nedožila, zemřela již roku 1657. Po její smrti panství zůstalo v rukou Marie Maxmiliány, jež měla spolu s Kryštofem Františkem Hýzrlem ještě další děti, syna Ferdinanda Františka, který zemřel v necelém roce a dceru Františku Terezii Rosalii.⁴³ Dcera Františka Terezie Rosalie ale také zemřela ještě před smrtí své matky, a proto se baronka Hýzrllová rozhodla celé košumberské panství odkázat jezuitům, což učinila roku 1884.⁴⁴

⁴³ VORÁČEK, EMIL, a kol. *Luže v dějinách*, s. 102 – 117.

⁴⁴ VORÁČEK, EMIL, a kol. *Luže v dějinách*, s. 51 – 53.

4.2. *Košumberské panství v 18. a 19. století*

Tato část práce je věnována období od vlády Marie Terezie Maxmiliány hraběnky ze Žďáru provdané Slavatové, poté Hýzrlové, přes správu nad panstvím vykonávanou jezuitou až ke vzniku rychmbursko-košumberského velkostatku, jež býval v držení rodu Thurn-Taxisů.

Jak už bylo v předchozí podkapitole zmíněno, matka Marie Maxmiliány se jmenovala Alžběta Korona a otec Florian Jetřich ze Žďáru. Po smrti Alžběty Korony svěřil Florian Jetřich výchovu své dcery strýci Jiřímu Bořitovi z Martinic. V této době zastával úřad kancléře českého krále Jiří Bořita, zastupující nejvyššího královského kancléře, kterým nebyl nikdo jiný než Vilém hrabě Slavata z Chlumu a Košumberka. Oba velmožové byli navštěvováni svými příbuznými, Jindřichem Vilémem Slavatou z Chlumu a Košumberka a Marií Terezií Maxmiliánou hraběnkou ze Žďáru, na vídeňském dvoře, díky čemuž došlo k jejich spojení ve svazku manželském.⁴⁵

Hraběnka Slavatová, později též Hýzrlová, se svému okolí jevila jako dobrosrdečná žena, která se stará o blaho svého lidu. Měla srdce na pravém místě, což ukázala ve snaze pomoci chudému obyvatelstvu. Vystavěla rodinné domky, které jí pak obyvatelé postupně splácely. Dále zřídila řeznický cech, nechala obnovit zámeček a zbudovala nový pivovar, a také se starala o vzdělanost svého panství.⁴⁶ Rozvoj duchovní pobožnosti podpořila vystavěním poutního místa ve zdejších kraji, kam putovalo a dodnes putuje mnoho poutníků ze všech stran země, aby se sklonili před zázračným obrazem Panny Marie a poděkovali jí za vykonaný zázrak. Tento milostný obraz byl věnován do opatrovnictví Marii Maxmiliáně, jehož původ je více rozebrán v kapitole *Kostel P. Marie na Chlumku a kult Panny Marie Pomocné*. Obraz byl vystaven v poutní kapli, u níž hraběnka nechala zbudovat jezuitskou rezidenci. Obyvatelé rezidence se spolu s lužským farářem starali o duchovní správu poutního místa. V závěru svého života hraběnka opustila hrad a přestěhovala se do „domečku“ postaveného v blízkosti rezidence a poutní kaple, která se stala velice navštěvovaným místem, a proto se hraběnka rozhodla pro výstavbu chrámu Panny Marie Pomocné, na místo původní kaple. Základní kámen byl položen v témže roce, kdy Marie Maxmiliána zemřela tj. roku

⁴⁵ Tamtéž, s. 112-114.

⁴⁶ JENÍČEK, V. *Poslední Slavatovna košumberská 1633-1690*, s. 80 – 98.

1690.⁴⁷ Bližší informace o samotném chrámu a rezidenci jsou uvedeny v kapitole *Výstavba rezidence a kostel Panny Marie na Chlumku a jeho výzdoba*.

Jezuité se o košumberské panství starali až do svého zrušení roku 1773. Během jejich vlády na panství v zemi proběhlo několik válečných období. V době válek o rakouské dědictví do Luže několikrát vpadla pruská vojska. Během této války byl pracující lid odváděn k opevňování Hradce Králové a Pardubic, takže se městečko potýkalo s citelným nedostatkem dělníků, kteří byli na panství potřeba v již tak složitých podmínkách. Po zrušení jezuitského řádu připadlo panství náboženskému fondu a roku 1806 se ocitlo ve vlastnictví Leopolda svobodného pána de Laing. V roce 1826 ho od Lainga odkoupil Karel Alexandr Thurn-Taxis. Rod Thurn-Taxisů byl italského původu a Habsburky mu byla udělena výsada v provozování poštovníctví, díky čemuž tento rod velmi zbohatl a postupně stoupal ve šlechtické hierarchii. Koncem 17. století byli Thurn-Taxisové povýšeni do šlechtického stavu knížecího a trvale se usídlili v Řezně.⁴⁸ Od 1. ledna 1828 Karel Alexandr spojil košumberský správcovský úřad s ředitelským úřadem chroustovického panství. Centrální správu Thurn Taxisové vykonávali z Řezna, což vedlo k neefektivnosti v průmyslovém podnikání, kde bylo zapotřebí rychlých rozhodnutí.⁴⁹ V roce 1850, v souvislosti se zavedením soustavy státní správy, Luže spadala pod okres Vysoké Mýto až do roku 1960, kdy se územní správa převedla na okres Chrudim.⁵⁰

V dřívějších dobách se na hradě Košumberk či v Luži pod širým nebem hrávaly náboženské hry a konaly se různé slavnosti. Chlumečtí jezuité pravidelně pořádali divadla pod širým nebem u příležitosti různých důležitých událostí řádu. Hojně se jich účastnili hodnostáři církevní i světské provenience. V roce 1673 na zelený čtvrtek hráli mysterium, „*jak zmučený Kristus hledá odpočinku v srdci v srdci lidském, ale toto hříchem znešvařené se před ním zavírá.*“⁵¹ O Božím těle s místními ztělesnili hru *Pád Adamův*, „*nabádajíce, by se lid zpovídal.*“⁵² V období přelomu 18. a 19. století, se převážně hrály světské hry. V průběhu 19. století vznikaly různé spolky jako například ochotnické divadlo Jaroslav, hasičský sbor Štít, tělocvičný spolek Sokol, také mužský pěvecký sbor Diviš a o pár let později byl založen ženský pěvecký sbor Libuše. Vlastenectví českého národa se projevovalo v různých odvětvích

⁴⁷JENÍČEK, V., V. Poslední Slavatovna košumberská 1633-1690: Zakladatelka poutnického chrámu Panny Marie na Chlumku v Luži. S. 96 – 122. VORÁČEK, E. a kol. Luže v dějinách, s. 118-121.

⁴⁸ Ottův slovník naučný: Ilustrovaná encyklopedie obecných znalostí. Praha: Vydavatel a nakladatel J. Otto, 1906. Díl 25, T-Tzschirner, s. 404-405.

⁴⁹ ADÁMEK, K. V. *Luže, Košumberk a Chloumek v XVII. a XVIII. věku*, s. 61 – 63. Memorabilien Buch des Städtchen Lusche. 1836. SOKA Chrudim. AF Luže, přír. č. 68/99, pag. 22. V červenci roku 1960 se zrušil vysokomýtský obvod a Luže přešla pod chrudimský okres. In: Memorilien Buch, pag. 532.

⁵⁰ FROLÍK, Jan. Historický atlas měst České republiky: sv. 13 Chrudim. Praha: Historický ústav AV ČR, 2003, 1 atlas [12], s. 7. ISBN 70-7286-046-1.

⁵¹ ADÁMEK, K. V. *Luže, Košumberk a Chloumek v XVII. a XVIII. věku*, s. 54.

⁵² Tamtéž, s. 54.

a kulturních aktivitách. Říkávalo se „*zpěvem k srdci, srdce k vlasti*“ a kdo se tímto neřídil, byl považován za zpátečnického.⁵³

4.3. *Život v Luži od první světové války až po druhou*

V době sarajevského atentátu dne 28. června 1914 se v nejstarší pamětní knize Luže píše, jaký byl v Luži všeobecný klid. Obyvatelé podnikali své obvyklé odpolední procházky, Sokolové odcestovali na slet do Brna a večer se u Severního jezera (nyní Lidového domu) konal koncert zpěváckého spolku Diviš. Zpráva o incidentu v Sarajevu se do Luže donesla téhož dne. Nakonec se díky událostem v Sarajevu 26. července vyhlásila mobilizace. Obyvatelé Luže vycházeli z kostelů, když si všimli vyvěšených žlutých papírů, tedy vyhlášky o mobilizaci, jež rozvířila klid nejenom v tomto městečku, státě, ale i ve světě. Druhý den se náměstí hemžilo lidmi. Na silnici vedoucí do Vysokého Mýta kráčeli po svých rukující záložníci i se svými příbuznými doprovázejícími je na vozech. Z Luže odešlo více než 130 mužů od svých rodin, rodičů, manželek a dětí. Všeobecně melancholická nálada panovala mezi lidem. „*Dnes v pondělí 27. července o desáté hodině dopolední nebyl bys koupil špetku soli za dukát.*“⁵⁴ V Luži bylo náhle pusto. Tu a tam byl viděn osamocený sekáč kosící obilí, skupinky žen a dětí pracujících namísto těch co odešli. Ani obchodu lepší poměry nezavládly, nedostatečná doprava a nedostatek kovových mincí zavinil citelnou stagnaci. Obyvatelé bojovali s nedostatkem potravin, jejichž cena vzrůstala. V době války postihlo celé Předlitavsko nedostatečné zásobování. Nedostávalo se masa, mléčných výrobků, dokonce i základních potravin jako chléb či brambory. Nedostatkovým zbožím se staly i látky a uhlí. „*Dne 20. října přicházeli skuteční houfně do Luže na koupi chleba a mouky. Ve Skutči pekaři nepekli, neměli z čeho. Naši páni agráři naši našincům obilí neprodávají, prodávají je Židům a agentům německým na vývoz do Říše.*“⁵⁵ V roce 1915 v březnu se na lužské radnici poprvé rozdávali lístky na spotřebu chleba a mouky pro osobu bez rozdílu věku, zaměstnání. Bylo vyměřeno 35g chleba na den, nebo jedna houska, či 25 g mouky. Když už lid obdržel poukázky, nebyla mouka. Potraviny se různými způsoby nahrazovaly, dělala se např. káva z cikorky, zkoušel se

⁵³ Tamtéž, pag. 132

⁵⁴ *Memorabilien Buch*, pag. 189

⁵⁵ *Memorailien Buch des Städtchen Lusche*, pag. 194

péct chléb z ovesné mouky, místo rýže se vyráběly kroupy z ovsu apod. Ve školách nebylo čím topit, proto opakovaně děti nechodily do školy. „*Nebožka hraběnka Hieserlová bohatě dřívím na zdejší školu pamatovala a nebylo by nikdy došlo, aspoň u nás, na dnešní kalamitu, kdyby se nebyl velkostatek dostal do rukou cizince, jenž nemá pro nás citu.*“⁵⁶

Životní úroveň byla sražena na minimální možnou hranici. Nouze a také inflace tentokrát zasáhla i střední vrstvy.⁵⁷ Na některé fary došel úřední rozkaz k sepsání přesného inventáře hodnotných předmětů. To, co farář ohodnotil za umělecky cenné nebo starobylé, mělo být odesláno ke zhodnocení ke konzervátorovi, aby se případně hodnotný kus zachoval, jinak by byl použit na válečné potřeby, jak to bývalo u kostelních zvonů. Lužské kostely o ty své přišly v roce 1917.⁵⁸

V této těžké době se však dodržovali jisté tradiční oslavy, život běžel dál. První zvěsti o vítězství mocností Dohody přišly do Luže již 28. září na sv. Václava, kdy se konala na Chlumku pouť. „*Zpíval se chorál svatováclavský, nakonec místo hymny rakouské zpíval se Kde domov můj.*“⁵⁹ O měsíc později v odpoledních hodinách byli obyvatelé vyzváni k shromáždění na náměstí, kde Dr. Hamza učinil proslov u příležitosti oficiálního prohlášení samostatnosti republiky. Sehnala se hudba a lid se radoval a provolával „*Sláva naší republice! Sláva našemu tatíčkovi Masarykovi!*“⁶⁰

Po převratu někteří z obyvatelstva opustili církve římskokatolickou a přestoupili buď na československou víru, nebo zůstali bez církevní příslušnosti. Znatelný je úbytek židovského lidu, který činí 80%. Hlavním důvodem byl jejich přesun do větších měst. Na základě přednášek vedených čsl. farářem Tichým, byla v březnu roku 1921 založena obec církve československé.⁶¹ Mezi katolickými a československými věřícími existovalo jisté napětí. Dokládají to zápisky z pamětní knihy, ve kterých se konstatuje, jak členové lidové strany vybízeli k hlídání chlumeckého kostela kvůli rostoucí obavě ze zabírání chrámů církví československou.⁶² I přes snahu obecního zastupitelstva uklidnit napjatou atmosféru, jejich spor vyvrcholil o pouti konané 4. července 1920. Došlo k incidentu mezi přívrženci strany

⁵⁶ Memorabilien Buch des Städtchen Lusche, pag. 220

⁵⁷ KŘEN, J. Dvě století střední Evropy, s. 352-354.

⁵⁸ Memorabilien Buch, pag. 199- 220.

⁵⁹ tamtéž, pag. 229

⁶⁰ tamtéž, pag.230

⁶¹ Podle sčítání lidu z roku 1921 bylo zjištěno, že ve městě bylo 600 občanů víry československé, 187 bezvěrců a 937 katolíků. Židů v Luži zůstalo z počtu 300 pouhých 59. In: *Memorabilien Buch*, pag. 251

⁶² Tamtéž, pag. 240.

lidové a ostatních stran. Více se o tomto incidentu píše v kapitole *Kostel Panny Marie na Chlumku a kult Panny Marie Pomocné*.⁶³

V době poválečné se projevil nedostatek bytů, což přispělo ke stavebnímu ruchu ve městě. Také byla postavena sokolovna, Lidový dům, díky nimž občané Luže měli k dispozici dva sály, jeviště, lázně a několik hotelových pokojů. Období tzv. krize, která zasáhla celý svět, se projevovala hlavně zvyšující se nezaměstnaností, kterou obec řešila pomocí různých nouzových prací jako např. pokládání žulových obrub chodníků, na náměstí byl vykopán kanál, pokládání dlažby v ulicích apod. Ministerstvo sociální péče prostřednictvím obecních úřadů udělovalo nezaměstnaným poukázky na odběr potravin. Ty ovšem začali zneužívat plně zaměstnaní lidé, aby si přilepšili a stát tak ošidili.⁶⁴ Situace se zlepšila až v druhé polovině roku 1936, což pro okolí Luže neplatilo. Nezaměstnanost tu příliš nepoklesla kvůli nedostatku pracovních příležitostí. Rok 1936 byl velmi ponurý. Všechny Evropské státy zbrojily, což mělo za následek, že v srpnu se konala v Čechách velká vojenská cvičení. Při této příležitosti měl městečko neoficiálně navštívit sám pan prezident Edvard Beneš, k čemuž pro nepředvídatelné překážky nakonec nedošlo.⁶⁵

V listopadu 1933 město odkoupilo lesní pozemky, Zdislav, Janovičský les, Doly od rychmburského velkostatku. *“Tímto činem získalo obecní zastupitelstvo města Luže nehynoucí dík všeho občanstva. Záborem polí a lesů byla pozemková aristokracie škrtnuta z příštích dějin. Je to též odčinění porážky na Bílé Hoře a pak snaha po sociální spravedlnosti.”*⁶⁶ Město tak přejímá plnění práv a povinností spojených s patronátem kostela na Chlumku s farou v Luži, filiálním kostelem ve Voleticích, správu jmění kostela sv. Bartoloměje v Luži a obcemi: Štěpánov, Bělá, Košumberk, Zdislav, Srbce, Voletice s osadou Domanice, Pěšice, Řepníky se svazem s obcí Lešany.⁶⁷

Od první světové války uběhlo několik let a za tu dobu byl znát citelný růst moci Německa a i jeho vliv na okolní státy. Hitler si postupně u světových mocností vynutil právo na zábor českého pohraničí. Tím však neskončil, od 15. března 1939 se naše zem ocitla pod okupací Německa, které si z Československé republiky zřídilo Protektorát Čechy a Moravu, aby tak zakryli nelegální anexi. Došlo ke spoustě změn jak ve sféře politického systému a správy země, tak v každodenním životě. Okupační správa vytvořila politiku tzv. cukru a biče. Nepohodlní a vzpouzející se lidé byli internováni v koncentračních táborech, jiní posíláni na

⁶³ Tamtéž, pag. 238-239.

⁶⁴ Tamtéž, pag. 277

⁶⁵ Tamtéž, pag. 278 - 279

⁶⁶ Tamtéž, pag. 279

⁶⁷ *Memorilien Buch*, pag. 279 a 286.

nucené práce a samozřejmě rozsudky smrti nebyly výjimkou. Taneční zábavy byly zakázány, stejně jako Tělocvičná jednota Sokol. Ostatní spolkové činnosti se dotýkala cenzura, například v divadle se povolovaly hry s propagační tendencí na válečné účely, podporovaly se biografy, kde se promítaly snímky z vítězných bojišť apod.⁶⁸ Také došlo k vysokému počtu zatčení, a to i v kněžských řadách hned po 1. 9. 1939. V průběhu let 1940 a 1941, kdy bylo Německo úspěšné ve svém válečném vedení boje, zpřísnil opatření, která vedla k vypořádání se s odpůrci nacistického režimu, mezi kterými církev zaujímala významnou pozici. V době válečné byly vztahy Československa s Vatikánem složité. Svatý stolec nesouhlasil se ztrátou působnosti českých a moravských diecézí v odtržených oblastech, přesto se však ocitly dočasně pod správou německých diecézí, avšak biskupské katedry v Praze, Českých Budějovicích a Brně zůstaly až do konce války neobsazeny.⁶⁹

Roku 1940 „reich“ zakázal konání místní poutě, procesí a průvody vycházející na den 15. srpna, proto poutníci přijížděli v najatých autobusech o týden později.⁷⁰ V průběhu válečných let bylo zatčeno a odvedeno několik desítek občanů (Solil, pozdější předseda MNV, Kašpar, majitel pivovaru a další a další⁷¹). Pověštinou skončili v koncentračních táborech. Důvodem byla ve většině případů uvedena spolupráce s partyzánským hnutím. Samozřejmě byli odvedeni všichni Židé. I někteří lužští občané se aktivně účastnili partyzánského odboje. Zahraničního odboje se zúčastnil nadporučík Koukal jako letec, který byl sestřelen při bombardování Londýna.⁷² V březnu 1942 z Chlumku sňaty všechny zvony jako výsměch věřícím v době Velikonočních svátků. Jeden z těch zvonů byl pořízen po první světové válce lužským občanem a na něm byl vyryt text: „Válka vzala – láska dala. Druhý nechal ulít doktor Malý a třetí největší byl pořízen sbírkou kolatorníků.“⁷³ V květnu 1942 proběhl atentát na Heidricha, po němž bylo zavedeno stanné právo, rozpuštěny všechny spolky. Německá správa vyhlásila zákaz shromažďování lidí, rozjely se pátrací skupiny po celých Čechách a Moravě. V důsledku toho byly vypáleny Lidice. I do Luže v šesti nákladních autech vpadli členové jednotky SS. Po čtrnáct dní prohledávali okolí, ale nic nenašli. Nakonec byli atentátníci objeveni v kostele sv. Cyrila a Metoděje v Praze. Krátce na

⁶⁸ KŘEN, Jan. Dvě století střední Evropy. S. 484-491.

⁶⁹ STRÍBRNÝ, Jan. Církev a náboženský život za nacistické okupace. In Vlastenectví, církev a společnost v proměnách 19. a 20. století. Dobruška za přispění Královéhradeckého kraje, 2009, s. 93-142. ISBN 978-80-254-5633-0.

⁷⁰ Memorabilien Buch, pag. 298.

⁷¹ Tamtéž, pag. 300.

⁷² Tamtéž, pag. 337.

⁷³ farník

to byla objevena tajná vysílačka v obci Ležáky, kde došlo k masakru tamních obyvatel dne 24. června, střelba byla slyšet až v Luži.⁷⁴

V roce 1945 do města přijelo 200 německých vojáků, usídlili se ve Feriálním domě⁷⁵ a škole. Spolu s nimi se zde usídlili i maďarské jednotky. Po tom co Hitler spáchal sebevraždu, již bylo jasné, že se válka blížila ke konci. Obyvatelé byli plni nejistoty, nikdo nevěděl, co se vlastně děje, až se 5. května ozvalo z rozhlasových vysílačů: „*Holá, holá! Zde československý rozhlas na vlně 415 pro zahraničí. Voláme! Prosíme! Pomozte osvobodit budovu rozhlasu obsazenou Němci! Pomozte zachránit Prahu!*“ Po té zazněl pochod „Lví silou!“ a hned na to se ozvala stejná žádost, ale v ruském jazyce a pak ještě v anglickém.⁷⁶ Tímto způsobem bylo českému národu oznámeno pražské povstání. Rudá armáda vytlačovala nepřátele z Československa. Němci prchali ze země a místní partyzáni je pak chytali a popravovali v lesích, aby tak zajistili bezpečnost okolí. Všichni bedlivě se očekávalo ohlášení míru a příjezd ruského vojska. Po vyhlášení míru 9. května se na druhý den všecken lid shromáždil před radnicí. Dívky, oblečené do krojů, drželi v rukou květiny. Přítomna byla i hudba a všichni radostně vítali příjezd ruské armády. Toho roku se na počest a poděkování příchodu míru znovu obnovila pouť na Chlumku a československá na hradě Košumberku. Před budovou dnešní základní školy II. stupně nechala obec Luže zbudovat jako upomínku na válečná léta pomník padlým hrdinům.⁷⁷

⁷⁴ *Memorabilien Buch*, pag. 301.

⁷⁵ Dnešní základní škola I. – V. stupně, během druhé světové války zde působil červený kříž.

⁷⁶ *Memorilien Buch*, pag. 321.

⁷⁷ Tamtéž, pag. 325

4.4. Život v Luži po 2. světové válce

Chvíli ještě trvalo, než se v zemi zřídil pořádek. Nastalo období, kdy se lid vypořádával s kolaboranty a Němci a kdy se do svých domovů vraceli političtí vězni z koncentračních táborů. Partyzánské skupiny ještě po nějaký čas působily v místních lesích, kvůli zajištění bezpečnosti. Namísto německé správy se ustanovil 5. května 1945 revoluční Místní národní výbor.⁷⁸ Veškerá správa země se odehrávala v rámci tzv. Košického vládního programu vytvořeného na obnovu chodu státu. Po válce bylo národní hospodářství značně zpustošené. Země se potýkala s nedostatkem potravin a textilií. Opět přišly na pořad potravinové lístky a šatenky, ale přiděly byly nedostačující. Národ se nyní vypořádával s Němci, zrádci a kolaboranty. Prošetřovala se národní spolehlivost občanů. Těm, co byla prokázána spolupráce s Němci, kromě všeobecného pohoršení se zakazovala účast na veřejném dění, nesměli navštěvovat např. kina, divadla a veřejné zábavy. Majetek kolaborantů a zrádců podléhal národní správě, kterou vykonávaly jednotlivci (družstva, spolky, obchody, apod.) Společenský život se vracel do „starých kolejí“, bez cenzur a německé propagandy. O kulturní život se v Luži staral divadelní spolek Jaroslav, pro nejmenší se tu hrávala pravidelně loutková divadla, konaly se zábavy, i nadále vystupoval zpěvácký spolek Diviš a svá cvičení prováděl Dobrovolný sbor hasičů Štít.⁷⁹

Ke konci 2. světové války proběhla jednání mezi prezidentem Edvardem Benešem a moskevským vedením KSČ Klementem Gottwaldem, jejichž výsledkem bylo ustanovení Národní fronty Čechů a Slováků, ve kterém měla již od samého počátku rozhodující vliv KSČ. Po únorové revoluci roku 1948 se Československo připojilo sovětskému mocenskému bloku a tímto byl zpečetěn osud země a církve po dalších 41 let.⁸⁰

V lednu 1949 byl vyhlášen předsedou Jílkem budovatelský plán, na základě něhož měla začít realizace vzniku socialistického státu po vzoru sovětského. Nastala nechvalně známá éra kolektivizace, kdy se první etapa, probíhající mezi léty 1948 -1960, vyznačovala krutými zásahy do osudů mnoha lidí. Hlavním zásahem do života rolníků též označovaných „kulaků“, se stala ztráta vlastnických vztahů k půdě, provázenou různými formami nátlaku,

⁷⁸ Druhé volby proběhly již 11. července téhož roku, kdy se předsedou stal Václav Heger. In: *Memorabilien Buch*, pag. 308.

⁷⁹ *Memorabilien Buch*, pag. 358 -420

⁸⁰ KŘEN, Jan. *Dvě století střední Evropy*, s. 567-576.

skrývané i otevřené perzekuce.⁸¹ Vznikaly tzv. Jednoty zemědělských družstev, v Luži založen v roce 1952. Ostatní obce k ní přilehlé ji posléze následovala.⁸² Politický program likvidace soukromého vlastnictví se přenesl i do malovýroby, rušili se i řemesla, živnosti a obchody.⁸³ Sociální zabezpečení a kulturní sféru života občanů mělo na starost *Revoluční odborové hnutí*, které převzalo (lužský divadelní spolek Jaroslav) nebo nově vytvořilo kulturní organizace, zařízení (Jednota Svazu bojovníků za svobodu, Československý svaz mládeže, ...). Na základě požadavků Sovětského svazu muselo Československo přistoupit na řadu úprav v ekonomické oblasti, které nebyly zrovna šťastné. V roce 1951 je zaznamenána plošná stagnace životní úrovně. Došlo tedy ke znovuzavedení lístků na potraviny. Po měnové reformě zrealizované v na konci května 1953 se situace zlepšila.⁸⁴

Vztah KSČ k náboženství a církvím byl nepřátelský, protože v totalitních režimech se netolerovali aktivity, které se nemohly kontrolovat, a druhým ideologický, vyplývající z Maxova pojetí církve, kdy náboženství přirovnal k „opiu lidstva“, jež bylo využíváno vládnoucí třídou k udržování vykořisťovaných mas v poslušnosti. V Československu bylo přesto zaznamenáno pouhých 6.5 % bezvěrců, což znamenalo, že i členové z řad komunistů se hlásili k jedné z církví, a to byl jeden z důvodů, proč náboženství nemohlo být úplně zlikvidováno. Řešení KSČ hledalo ve vytvoření závislosti církve na státu. Stát vyplácel kněžím mzdu, kontroloval je za pomoci tajemníků a ke své duchovní činnosti žádali o státní souhlas. Komunisté si také podmanili téměř všechnu církevní půdu. Kněží museli ve svých kázáních lid vyzývat k poslušnosti státu, podporovat vstup zemědělců do JZD apod.⁸⁵ Z církevně politické situační zprávy za II. čtvrtletí 1958 za okres Vysoké Mýto bylo zjištěno, že se k tomuto nařízení kněží stavěli spíše lhostejně kromě farářů z Vraclavi, Knířova a Luže.⁸⁶ Bedlivě se hlídalo, kolik je v Československu věřících, zda přibývají, nebo ubývají. V roce 1955 se v okrese Vysoké Mýto hlásilo 3 150 dospělých a 550 dětí k římskokatolické víře.⁸⁷

⁸¹ KAPLAN, K. *Proměny české společnosti 1948-1960: Část druhá, Venkov*. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, v. v. i., 2012. S. 136-137. ISBN 978-85-8275-155-3.

⁸² Memorabilien Buch, pag. 468.

⁸³ Tamtéž, pag. 471.

⁸⁴ KŘEN, J. *Dvě století střední Evropy*. S. 656-664.

⁸⁵ KAFKA, Jan. *Církev v padesátých letech 20. století*. In *Vlastenectví, církve a společnost v proměnách 19. a 20. Století*. Dobruška za přispění Královéhradeckého kraje, 2009, s. 143-152. ISBN 978-80-254-5633-0.

⁸⁶ Státní oblastní archiv Zámorsk, KNV Pardubice, inv. č. 1783, sign. cirk 3, č. kart. 1429, Církevně politická situační zpráva za II. čtvrtletí 1958 za okres Vysoké Mýto.

⁸⁷ Státní oblastní archiv Zámorsk, KNV Pardubice, inv. č. 1782, sign. cirk 3, č. kart. 1429, Hlášení religiozity pro Pardubický kraj ze dne 11. 2. 1956.

Procentuální přehled účasti náboženských římskokatolických obřadů v okrese Chrudim v časovém rozpětí 1970 – 1988: ⁸⁸

Roky	Křty (%)	Sňatky (%)	Pohřby (%)
1970	86,60	43,40	69,1
1974	74,90	36,90	66,1
1975	67,90	30,80	61,2
1976	60,20	26,90	59,9
1977	36,90	17,00	51,4
1978	43,60	24,20	63,4
1979	44,70	19,10	54,1
1980	41,80	17,80	50,9
1981	41,60	18,00	50,8
1982	36,85	17,40	47,16
1983	38,10	15,10	46,4
1985	39,00	14,70	42,8
1984	40,89	14,82	43,98
1986	39,40	14,80	47,6
1987	40,90	12,20	49,1
1988	35,50	14,10	51

V 60. letech docházelo k jisté liberalizaci. Do Čech začaly pozvolna pronikat vlivy okolního světa. Začalo se rýsovat reformní křídlo ve straně, do jehož čela se postavil Alexander Dubček a s jehož příchodem je spojeno tzv. pražské jaro, čili období politického uvolnění. Docházelo u k obnově některých tradičních církevních slavností, na posvátná místa opět chodila procesí. Již z výše uvedené tabulky vyplývá, že se během let politického uvolnění obyvatelé opět obraceli k církvi, ale tento stav netrval dlouho. Vedení KSČ se samozřejmě snažilo zastavit běh událostí. Do Československa povolalo v srpnu roku 1968 armády Varšavské smlouvy. Vedoucí reformní představitelé byli zatčeni a donuceni podepsat v srpnu téhož roku tzv. moskevský protokol, na jehož základě proběhla normalizace poměrů v československých zemích po vzoru marxismu-leninismu a obnovení vedoucí úlohu strany. Po celou dobu normalizace byla v Československu sovětská okupační vojska. Přesto se dá říci, že během 70. a 80. let komunistická strana uplatňovala mírnější nebo skrytější metody v aplikování sovětské politické ideologie.⁸⁹

Zavedený komunistický režim v zemi způsobil trvalý úpadek společenské morálky. Na pořadu bylo rozkrádání společného majetku, korupce. Zvyšovala se konzumace alkoholu a

⁸⁸ Státní okresní archiv Chrudim, ONV Chrudim, inv. č. 4 102, sign. 433, ukl. j. 1 708, Výkazy o počtu duchovních a církevních akcí mezi léty 1977-1989.

⁸⁹ KŘEN, J. Dvě století střední Evropy, s. 749-769.

drog. Díky komunitě disentů, rostoucí síle opozice a nespokojenosti občanů se konaly různé otevřené pouliční demonstrace, manifestace a veškeré vzpouzení se vyústilo 17. listopadu 1989, kdy se konalo 50. výročí studentské vzpoury. Spustila se do chodu politická lavina, která vyústila pádem komunistického režimu. Během státního převratu nebylo použito násilí, proto se označuje za „sametovou revoluci“. Následující roky probíhala demokratizace Československé republiky, od roku 1993 již pouze České.⁹⁰

⁹⁰ Tamtéž, s. 865-890.

5. Barokní umění v českých zemích v 17. – 18. století

Význam slova barok, barokní, barokový (z franc. baroque, do češtiny podivný, zvláštní) podle Ottova slovníku naučného znamená nepravidelný.⁹¹

Nejvýznamnější barokní období trvá od prvního desetiletí 17. století až do 40. let 18. století. Je typický svoji rozmanitostí a složitostí. Barokní kořeny sahají do Itálie a odtud se okázalý a zdobný styl rozšířil do celé Evropy. Snažil se obnovit autoritu církve a do jisté míry i poukázat na malost člověka. V českých zemích je barokní kultura spojená s obdobím rekatolizace a působením jezuitů, kdy tyto pronikají do Čech po roce 1620. Zpočátku bylo přijímáno s nedůvěrou, ale časem si vzhledem díky schopnosti přizpůsobování a transformace k němu české země našly cestu. České baroko vyniklo množstvím světských i sakrálních staveb, promyšleně zpracované návrhy kostelních staveb, působící až divadelním účinkem, kdy iluzivně působí na zrak rafinovaně přiváděnými proudy světla na sochy a obrazy. V barokním stylu byla architektura jako vedoucí složka. Zasahovala do charakteru krajiny, urbanismu měst či vesnic. Jejich podobu měnila monumenálními, ale i drobnými stavbami, ač se jednalo o jednotlivé postavy světců nebo celé aleje soch. Fasády budov byly zdobeny bohatou štukovou výzdobou. V interiérech se zdívo zkrášlovalo pomocí freskových maleb, rozměrnými obrazy. Církevním stavbám ve východních Čechách našli konkurenci jen u některých bohatých představitelů šlechty. Města a měšťané si mohla dovolit daleko skromnější obydlí jako byly např. radnice, městské domy se zdobenými fasádami a štíty dodnes dochované v Litomyšli, Pardubicích, Hradci Králové, Chrudimi a dalších.⁹²

Představitelem raně barokní architektury je Ital Carlo Lurago. Je autorem Kostela Nanebevzetí Pany Marie i s kolejí v Hradci Králové. Na stavbě koleje se podílel i Pavel Ignác Bayer a později i Jan Blažej Santini. Luragovo vystavěl pro Černína lovecký zámeček Humprecht. Dalším jeho počinem byla stavba kláštera v Králíkách.⁹³

Českou barokní architekturu značně ovlivnil Giovanni Battista Alliprandi, italský architekt. Převážně pracoval pro šlechtu (Šork, Černín, Trautmannsdorf a další). Mezi jeho práce patří

⁹¹ Ottův slovník naučný:ilustrovaná encyklopaedie všeobecných vědomostí. D. 3. B-Bianchi. Praha: J. Otto, 1890, s. 345.

⁹² PRAŽÁK, Václav. Baroko východních Čech: architektura, sochařství. Hradec Králové: Gramon. 1999, s. 5-26.

⁹³ Tamtéž, s. 5-26.

přestavba černínského zámku v Kosmonosích, zámek v Libici u Mělníka, poutní kostel Panny Marie Na Chlumku, zámek Veltrusy. Významnou aktivitou představuje areál zámku, lázní, hospitalu s kostelem v Kuksu.⁹⁴

Dalším představitelem barokní architektury je Kryštof Dienzernhofer, mezi jehož stavební počiny řadíme poutní kostel Jména P. Marie na Lomci, barokní areál Skalka v Mníšku pod Brdy, klášterní kostel svaté Markéty v břevnovském klášteře.⁹⁵

Ze sochařů jsou významní Ferdinand Maxmilián Brokopff, Matyáš Bernadr Braun⁹⁶ a malířů Karel Škréta, Petr Brandl, Václav Vavřinec Reiner⁹⁷

⁹⁴ FUČÍKOVÁ, Eliška. *Dějiny českého výtvarného umění II: Od počátků Renesance do závěru baroka*. Praha: Academica, 1989, s. 391 - 400. ISBN 80-200-0069-0

⁹⁵ Tamtéž, s. 391 - 400.

⁹⁶ Tamtéž, s. 480-504.

⁹⁷ Tamtéž, s. 562-600.

6. Kult Panny Marie Pomocné v českých zemích

Ottův slovník naučný uvádí další význam pojmu kult z latinského cultus zvláště ve smyslu náboženském jako uctívání, které se může vztahovat na různé neživé předměty (kult stromů, kamenů, apod.), nebo naopak na zvířata, osobnosti mýtické, historické a také na bytosti nadmyslné (kult bohů, svatých), jež bývají spojeny s různými obřady, modlitbami a oběťmi.⁹⁸

Kult Panny Marie Pomocnice patří mezi lidmi k hojně rozšířenému a oblíbenému. Základ titulace byl dán již v Písmě svatém, ve Skutcích apoštolských. Často je také nazývána Panna Marie Auxiliatrix (Pomocnice) nebo Auxillium (Pomoc)⁹⁹. První zmínka jednoznačného celého titulu pochází až z roku 1558, kdy byla užita v loretánské litanii. Pannu Marii Pomocnou řadíme mezi nejčastější osobní opatrovnice, od počátku uctívanou i habsburskou císařskou rodinou. Mimo jiné byla považována za Ochránkyni dunajských plavců, lodníků a lidmi chápána jako Ochránkyně proti moru.¹⁰⁰ K její oblibě nemálo přispělo vítězství křesťanských námořních vojsk u Lepanta roku 1571. Jednalo se o jednu s největších lodních bitev, ve které byla zničena turecká flotila, čímž byla narušena pověst o neporazitelnosti tureckého loďstva. Navzdory této porážce však přetrvávala osmanská snaha o rozšíření moci až k Rýnu. Téměř 15 let plundrovali zemi, roku 1529 a 1532 se pokusili o dobytí Vídně, avšak bez úspěchu. Habsburské vojsko Turky definitivně zahnilo k ústupu při vítězné bitvě u Vídně roku 1683. Papež Inocenc XI. za vyslyšení prosebných modliteb Pannou Marií zavedl *svátek Jména Panny Marie* a v Mnichově nechal založit Arcibratrstvo Panny Marie Pomocnice roku 1684.¹⁰¹ V Praze vzniklo roku 1719 při kostele Panny Marie Sněžné.¹⁰²

Kult Panny Marie Pomocné (něm. Maria Hilf) má v české zemi tradici již od dob středověku, což je doloženo vyobrazením vévodkyně Kateřiny Rakouské (manželky vévody Rudolfa IV.) jako Marie s nápisem „Maria-Hilf“ nebo náboženským pojetím Panny Marie jako pomocnice křesťanů. Při bitvě u Lepanta roku 1571 bylo vzývání „Mariahilf“ užito jako heslo, které

⁹⁸ Ottův slovník naučný: ilustrovaná encyklopaedie všeobecných vědomostí. Díl 15, Krajčij-ligustrum. Praha: J. Otto. 1900, s. 319.

⁹⁹ KOUTECKÁ, Helena. Stručný místopis mariánské úcty v Čechách a na Moravě. Praha: Portál, 1992, s. 65. ISBN 80-85282-26-7.

¹⁰⁰ ŠTAJNOCHR, Vítězslav. *Panna Maria Divotvůrkyně: nauka o Panně Marii, mariánská ikonografie, mariánská poutní místa*. Uherské Hradiště: Slovácké muzeum, 2000, s. 238-248. ISBN 80-86785-10-9.

¹⁰¹ KOUTECKÁ, H. *Místopis mariánské úcty*, s. 65.

¹⁰² ŠTAJNOCHR, Vítězslav. *Panna Maria Divotvůrkyně: nauka o Panně Marii, mariánská ikonografie, mariánská poutní místa*. Uherské Hradiště: Slovácké muzeum, 2000, s. 238-248. ISBN 80-86785-10-9.

posléze proniklo do loretánské litanie. Na pojmenování obrazu mělo s největší pravděpodobností vliv zavedení svátku Panny Marie Pomocnice křesťanů (Hilfe der Christen 24. května).¹⁰³

Milostný obraz Panny Marie Pomocné (Pasovské) namaloval v roce 1537 Lucas Cranach starší, který je vystaven na hlavním oltáři městského kostela v Innsbrucku. Jedná se o přenesený ikonografický typ Eleusy-Pelagonitissy¹⁰⁴. Charakterově má velmi blízko k obrazu Bohorodičky z Cambrai, jež se zřejmě stala předlohou Lucase Cranacha. Tento obraz, který byl namalován v polovině 14. století, je sienského původu a do Cambrai byl přivezen z Říma roku 1440 archidiákonem¹⁰⁵ Fursy de Bruille z Valenciennes. O deset let později arcidiákon zemřel a obraz Panny Marie byl darován do katedrály v Cambrai, díky čemuž se stal hojně navštěvovaný lidmi, kteří věřili v jeho zázračnou moc. Mimo jiné mu byla přisuzována i ochrana města za španělsko-francouzské války v roce 1649. Vzniklo několik jeho devočních kopií, z nichž si jednu nechal zhotovit arcivévoda Leopold Vilém.

Lucas Cranach v roce 1508 pobýval v Nizozemí, kde mohl získat inspiraci ke své tvorbě Panně Marii Pomocné u Madony v Cambrai, avšak pravděpodobnější varianta je, že ji získal prostřednictvím grafiky, protože se od originálního pojetí Cranachova verze v některých detailech odlišuje. Madona v Cambrai ztělesňuje Eleusu stojící, kdežto innsbrucká Panna Marie Pomocná trůnící. Výrazným rozdílem je také to, že obraz ztvárnil zrcadlově převráceně. Cranachův milostný obraz se původně nacházel v drážďanských sbírkách saského kurfiřta Jana Jiřího I. Ten roku 1611 navštívil tehdejšího pasovského biskupa a desku Panny Marie Pomocné mu daroval. V roce 1622 byla vytvořena věrná kopie originální malby Panny Marie Pomocné, která byla umístěna v poutním kostele nad Pasovem, kde se o rozšíření její úcty zasloužil řád kapucínů. Originál v roce 1625 převezl do Innsbrucku arcivévoda Leopold, a to v době, kdy se ujal vlády v Tyrolích. Během třicetileté války se u obrazu konalo množství bohoslužeb, po ukončení války Leopoldův syn arcivévoda Karel nechal přenést milostný obraz z hradu do městského kostela sv. Jakuba.¹⁰⁶

Při zakládání barokních poutních míst devoční kopie disponovaly obdobnou zázračnou mocí jako jejich originál. Málokdy nabyla některá varianta původního vyobrazení či plastiky významnějšího postavení než originál. Mezi výjimky se řadí právě obraz Lucase Cranacha

¹⁰³ ROYT. *Obraz a kult v Čechách 17. a 18. století*. 2. vydání. Praha: Karolinum, 2011, s. 89-111, 222-248. ISBN 978-80-246-1691-9.

¹⁰⁴ Glykofílúsa „sladce či něžně milující“, zvaná též Eleúsa a jejím typem je tzv. Pelagonitissy, neboli Bohorodička se „vzpírajícím se či skotčícím“ Kristem. ROYT, Jan. *Slovník biblické ikonografie*. Praha: Karolinum, 2006, s. 202. ISBN 80-246-0963-0.

¹⁰⁵ jeden z nejbližších biskupových spolupracovníků
¹⁰⁶ ROYT. *Obraz a kult*, s. 222-248.

Panny Marie Pomocné, který patřil k velmi oblíbeným mariánským vyobrazením barokní doby. Ačkoli originál byl uložen v Drážďanech, v poutnictví zaujímala přední místo jeho kopie z Pasova, jež se šířila do dalších míst Evropy. V Čechách se nejvíce vyskytovaly kopie právě tohoto pasovského milostného obrazu. K zázračným místům s vyobrazením Panny Marie Pasovské se zařadil i Chlumek u Luže, jenž se stal velmi oblíbeným poutním areálem a jehož tradice nebyla nikdy přerušena.¹⁰⁷

V barokní době obecně zesílila úcta k mariánskému kultu ve všech katolických zemích světa. Země Koruny české v této době prožívaly politické a společenské převraty, národ měl obavy z budoucnosti. Lid hledal pomoc u světců. Panna Maria měla tři atributy, pro které získala více sympatií nad ostatními. Jednalo se především o mateřskou lásku, cit plný milosti, až milenecký poměr a potřeba ochrany české země.¹⁰⁸ Podle inventářů měšťanů Zdeněk Hojda vydal několik studií, z nichž vyplývá, že byl nejvíce vzýván právě kult Panny Marie Pomocné,¹⁰⁹ k jehož nejnavštěvovanějším poutním místům v Čechách patří např.:

Skočice

Vznik zdejšího poutního místa je spjat s hraběnkou Polyxenou Ludmilou ze Štenberka. Milostný obraz měla umístěný ve svém domě ve Skočicích. Ten sice roku 1672 shořel, ale obraz Panny Marie Pomocnice zůstal nepoškozen, čímž pověst milostného zázračného obrazu značně vzrostla. Hraběnka se na základě toho rozhodla, že obraz vystaví veřejnosti. Nechala postavit v blízkosti hřbitova na místě původní kaple nový poutní kostel Navštívení Panny Marie.¹¹⁰

Křešice

V Křešicích si litoměřický řeznický učeň Jan Köcher koupil jednu z devočních kopií pasovské Panny Marie. Ta ho zachránil před smrtí, proto se rozhodl o jeho zázračnou moc podělit a

107 HOLUBOVÁ, M.-BAHENSKÝ, F.-WOITSCH, J. (ed.). *Etnografický atlas Čech, Moravy a Slezska VI. Okruhy kultů poutních madon jezuitského řádu*. Praha: Etnologický ústav Akademie věd České republiky, v. v. i., 2009, s. 26-30. ISBN 978-80-87112-30-4.

108 HANZAL, Josef. Mariánský kult v barokních Čechách. In *Rekatolizace v českých zemích. Sborník příspěvků z konference v Jičíně dne 10. září 1993*. Pardubice, 1995, s. 17-27.

109 ROYT. *Obraz a kult*, s. 302.

¹¹⁰ BOHÁČ, Z. *Poutní místa v Čechách*. Praha: Debora, 1992, s. 187-188. ISBN: 80-85923-07-6. K historii obce Skočice byla vydána monografie HAVRÁNEK, L.-VRZÁK, J. *Skočice*. Skočice, 2010. K místnímu poutnímu místu jsou publikovány články TETOUR, Bohumil. Procesí z Prachaticka do Skočic ve druhé pol. 19. století. In *Vodňany a Vodňansko*. Vodňany: Muzeum a galerie ve Vodňanech, 2007, s. 107-114. ISBN 978-80-239-8867-3.; GAŽI, Martin. Procesí do Skočic v letech 1678-1708. Z pramene, který josefinistům vadil. In *Vodňany a Vodňansko*. Vodňany: Muzeum a galerie ve Vodňanech, 2007, s. 97-106. ISBN 978-80-239-8867-3.; STUHLÁ, Pavla. *Krajová poutní místa Lomec, Skočice a Lštění v první polovině 18. století*. In 300 let poutního kostela Jména Panny Marie na Lomci: sborník příspěvků z odborného semináře, konaného dne 14. září 2004 v Městské galerii ve Vodňanech u příležitosti kulatého výročí vysvěcení chrámu. Vodňany: Městské muzeum a galerie ve Vodňanech, 2005, s. 23-44. ISBN 80-239-5085-1

milostný obrázek zavěsil na olši, jež stála blízko studánky. Nyní na tomto místě stojí kostel Navštívení Panny Marie nad pramenem.¹¹¹

Železná Ruda

Kaple Panny Marie Pomocnice zde byla postavena na konci 17. století, spravovali ji cisterciáci z Bavorska. Přestavěna v barokní kostel byla o pár desítek let později. Vývoj poutí zde přerušily válečné a poválečné události, především odsunem německého obyvatelstva.¹¹²

Sopoty

Tato osada byla založena německými horníky a podle pověsti tuto její obyvatelé za dob husitských válek naházeli katolické kněze z okolí do svých šachet. Poutní místo zde bylo založeno mnohem později, a to při příležitosti svatby Viktorína z Wollsteinu s Johanou Terezií rozenou Kustosch ze Studence, kdy nevěsta vykonala pouť do Sopot a zanechala zde kopii obrazu Panny Marie Pasovské. Díky jejímu daru na to místo vykonaly cestu zástupy poutníků, což později vedlo místní šlechtu k vystavění poutního chrámu.¹¹³

Teplice nad Metují

V polovině 18. století pražský lékař a filozof Jan Maxmilián z Peytersbergu nechal postavit poutní kostel Panny Marie Pomocnice. Byl situován mezi Dolní Teplice a osadu Kamenec. V blízkosti poutního místa také vystavěl kongregaci ivanitů a dřevěnou poustevnu, kterou obýval až do konce svého život.¹¹⁴

¹¹¹ BOHÁČ, Z. *Poutní místa v Čechách*, s. 271-272. O památce poutního místa vznikl článek NEČASOVÁ, Milena. Rekonstrukce, replika a kopie v památkové péči a restaurování s příklady v Rumburku, Křešic a Prosmyk. In *Restaurované severozápadní Čechy. Sborník z kolokvia uskutečněného na Filozofické fakultě ÚJEP v Ústí nad Labem ve dnech 25.-26. května 2005*. Ústí nad Labem: Filozofická fakulta ÚJEP, 2008, s. 31-46. ISBN 978-80-7414-081-5.

¹¹² Tamtéž, s. 205. K železnorudskému poutnímu místu byl publikován článek SÝKOROVÁ, Lenka. Vyslyšené modlitby osadníků Železné Rudy k Panně Marii v 18. století. In *Sborník prací z historie a dějin umění. Klatovsko/Klatovy: Galerie Klatovy*, 2008, s. 87-92. ISBN 978-80-87013-15-1.

¹¹³ Tamtéž, s. 120-121.

¹¹⁴ Tamtéž, s. 124. REIMANN, Manfred. *Die Gemeinde Löchau*. Forchheim: Heimatkreis Braunau/Sudetenlande. V., 1998.

7. Výstavba rezidence a kotel P. Marie na Chlumku a jeho výzdoba

Zakladatelem jezuitského řádu byl Iñigo z Loyoly, známý pod jménem Ignác. Pocházel z významného baskitského šlechtického rodu. V mládí působil v armádě, kde málem ztratil život. Díky shodě okolností změnil od základů svůj život a dal se na studia, během nichž se seznámil s dalšími lidmi, kteří s ním sdíleli jeho myšlenky. Tímto dal základ budoucímu řádu. V roce 1539 papeže Pavla III. udělil svolení k vytvoření nové organizace. Následujícího roku 1540 své rozhodnutí stvrdil bulou *Regimini militantis Ecclesiae* (Řízení bojující církve), kdy nově vzniklý řád nabyl svého formálního uznání. Za svého prvního generála si jezuité zvolili Ignáce z Loyoly. Ještě před smrtí v roce 1556 Ignác sestavil řádovou ústavu neboli Konstituce, tj. latinsky *Constitutiones Societatis Iesu*, které jsou jezuitským řádem dodržována až do dnes.¹¹⁵

Jezuité do českých zemí na pozvání Ferdinanda I. v roce 1556. Za své první sídlo jim byl vybrán původně dominikánský klášter u sv. Klimenta v Praze, v němž přebývali až do svého zrušení roku 1773.¹¹⁶ Na počátku 17. století byly v královéhradecké diecézi založeny tři řádové domy. Jedná se o Kutnou Horu, Jičín a Hradec Králové. Při kolejích si jezuité zřizovali rezidence, ty podléhaly konkrétní koleji. Pod královéhradeckou kolej patřily tyto východočeské rezidence: Žampach, Žumberk, Hostinný, Přím a Chlumek u Luže¹¹⁷. Rezidence v Kostelci nad Orlicí spadala pod správu koleje na Novém Městě pražském, Žíreč spravovala kolej ve Vídni a Golgočův Jeníkov spadal pod Kutnou Horu.¹¹⁸

Marie Maxmiliána Eva Terezie hraběnka Hiserlová díky své rodině měla dobré styky s jezuitu. V roce 1668 požádala jednoho jezuitu, aby byl přidělen jako zpovědník na košumberské panství. První jezuita se jmenoval páter Mikuláš Kozel, k němu byl připojen páter Jan Křitulka. Starali se o vystavěnou kapli Blahoslavené Panny Marie, která chránila milostný obraz Panny Marie Pomocné. Páter Křitulka roku 1668 odešel z panství a pár let poté roku 1675 zemřel páter Mikuláš Kozel a tak na zdejší místo nastoupil Vojtěch Had se svým pomocníkem Václavem Schüttelelem. Vojtěch Had byl je v pramenech kladně

¹¹⁵ ČORNEJOVÁ, Ivana. *Tovaryšstvo Ježíšovo: jezuité v Čechách*. Praha: 1995. S. 13 – 28. 80-204-0471-6

¹¹⁶ RICHTEROVÁ, Alena-ČORNEJOVÁ, Ivana (edd.). *Jezuité a Klementinum*. Praha: 2006. S. 9-18.

¹¹⁷ tj. košumberská rezidence

¹¹⁸ PRIHRADA, Jan. *Působení jezuitů ve východních Čechách v 17. a 18. st.* S. 17-33.

hodnocený, už Oliva se o něm ve své práci zmiňuje jako o „výtečném“ páterovi.¹¹⁹ Hieserlova se rozhodla zadat roku 1677 stavbu nové rezidence. Dokončena byla v roce 1682 a o rok později se do ní nastěhovali jezuité Václav Žourek a Šimon Hampl se seniorem Vojtěchem Hadem. Jejich počet se později zvýšil až na deset členů. Marie Maxmiliána v roce 1678 odkázala jezuitům menší část košumberského panství a po smrti její dcery Františky Terezie Rosalii hraběnku z Lamberga jim odkázala celé panství. Jezuité se tedy stali od roku 1684 do roku 1773 majiteli košumberského panství. K tomu jim odkázala 19 000 zl. rýnských na pojištěný statků, 13 000 odkázala jezuitům pro jejich potřeby. Hraběnka také vydržovala školu, zvláště hudební, i jim zanechala na údržbu peníze, 1 000zl. rýnských pro školu a hudebníků odkázala 5 000 zl. rýnských.¹²⁰ Toho samého roku se hraběnka přestěhovala do domečku stojícího hned vedle rezidence a hrad sloužil hostům, úřednictvu a řemeslníkům, kteří již pracovali na stavbě nového chrámu.¹²¹ Původně jezuitská rezidence spadala pod kolej kutnohorskou, ale v roce 1678 byla přidělena koleji královéhradecké.¹²²

Několik domů seskupených kolem poutního kostela tvořilo osadu, jenž byla od Luže oddělená. Měla své vlastní číslování. Dům hraběnky v tomto komplexu budov již nenajdeme. Dochovala se pouze brána, kterou se vcházelo do dvora, nyní je tu restaurace Lidový dům. Osada Chlumek tvořila ještě roku 1864 osadu o 40 obyvatelích a šesti domech. Po změně vrchnostenských úřadů osada zanikla.¹²³

Původně v místě rezidence stávala dvoupatrová budova s kaplí sv. Jana Křtitele. K rezidenci náležela ještě škola. Nejdříve měla třídu jednu, posléze přibyla i druhá. Z peněz Marie Maxmiliány byla zřízena nadace pro chudé děti, zejména hudebně nadané děti, jež byla posléze převedena na gymnázium v Hradci Králové. Ještě v roce 1898 z tohoto odkazu bylo

¹¹⁹ OLIVA, Václav. *Z minulosti Chlumku a jeho okolí*, s. 43

¹²⁰ BÍLEK, T. V. *Statky a jmění kolejí jezuitských, klášterů, kostelů, bratrstev a jiných ústavů v Království českém od císaře Josefa II. zrušeným*, Praha, 1893, s. 80-81.

¹²¹ VORÁČEK, Emil a kol. *Luže v dějinách*. Díl I. Od počátku středověku do konce 17. století. Luže: Město Luže, 2010, s. 118-121.

¹²² OLIVA, Václav. *Z minulosti Chlumku a jeho okolí*, s. 43; Povolení k založení koleje v Hradci Králové jezuité obdrželi roku 1633. K jednání s městskou radou došlo v listopadu 1634 a magistrát oficiálně přijal řád 23. 5. 1636 úřední listinou a pečeti. Nejdříve pobývali v domě zděděného po Otovi z Oppersdorfu. Zpočátku zde sídlili pouze dva jezuité, superior Adam Kravařský a Stanislav Nehoda. Do konce roku 1636 se počet navýšil na šest členů. Po té si začali hledat místo pro zbudování nové koleje v Hradci Králové. Skoupili řadu domů na jižní straně náměstí. Zde vybudovali rezidenci, školu a kapli. Rezidence byla otevřena 31. 7. 1636 slavnostními bohoslužbami, kterých se účastnili i radní. Jejich činnost byla pozastavena vpádem švédské armády do Hradce Králové roku 1639-1640, kdy jezuité prchli na Moravu a vrátili se, až když císařská armáda vedená arciknížetem Leopoldem Vilémem Hradec osvobodila. Švédové po sobě zanechali kolej v katastrofálním stavu. Ale po základních opravách se roku 1640 znovuotevřelo gymnázium PRIHRADA, Jan. Působení jezuitů ve východních Čechách v 17. a 18. st. S. 17-33.

¹²³ ŠAFRÁNKOVÁ, Eva. *Jen mít oči k vidění: historie a současnost Luže i jejího okolí do roku 2000*. Olomouc, 2000, s. 10-13.

zajištěno devět studentů. Kaple v roce 1949 vyhořela, následkem čehož byla i zbourána.¹²⁴ Rezidence po zrušení jezuitského řádu sloužila k různým potřebám svých majitelů. Dokud ji vlastnil náboženský fond, užívala se pouze k hospodářským účelům. Roku 1807 koupil košumberské panství Leopold de Laing. Nechal opravit rezidenci a užíval ji jako zámek. V roce 1823 při další přestavbě došlo ke zboření jednoho patra a byla zbudována valbová střecha. Tato podoba rezidenci zůstala až dodnes. Nejdříve zde bydlili majitelé, kteří zde vytvořili byty pro úřednictvo. Za držení panství rodem Thurn Taxisů byl tehdy zámek přetvořen na kanceláře lesního závodu. V současné době je rezidence prázdná. Bývalé hospodářské budovy slouží jako garáže a dílny.¹²⁵

Kostel Panny Marie na Chlumku se umístěn jihovýchodně od města směrem ke Košumberku. Podle pověsti se traduje, že původně hraběnka Hieserlová poutní chrám chtěla nechat vystavěn na místě, kde dnes stojí kaple sv. Jana Nepomuckého. Již se připravovaly základy pro kapličku, ale náradí se lámalo. Všechno to, co se vykopalo, bylo následující den vždycky zasypáno. Nechala se přes noc u výkopu noční hlídka. Ti vypravovali, jak se v noci náhle rozjasnilo, a nad stavenišťem se vznášeli andělé. Vyzvedli do vzduchu základy a letěli s tím pryč směrem k Luži. Základy se našli na místě dnešní poutního místa.¹²⁶

Stavba je usazena na uměle vytvořeném návrší zvané Chlumek. Tvoří komplex: bývalé panské sídlo, později dvůr s hostince a jihovýchodně od kostela se nachází rezidence.

8. Kostel P. Marie na Chlumku a kult P. Marie Pomocné (poutě)

8.1. *Období barokní poutě a její závěr*

Poutě a vůbec cesty se vedly již od pradávna na rozličná místa s cílem poznat svět. Putovalo se za studiem, obchodem, diplomatickým posláním, na válečná pole, či na posvátná místa. Poutní místa vznikala na základě nějakého zjevení, zázračných projevů (např.

¹²⁴ Tamtéž, s. 10-13.

¹²⁵ ŠAFRÁNKOVÁ, Eva. Jen mít oči k vidění: historie a současnost Luže i jejího okolí do roku 2000. Olomouc, 2000, s. 10-13.

¹²⁶ Tamtéž, s. 10-12.

uzdravení) nebo vyslyšení proseb věřících. Tato místa mají svoji pradávnu tradici, kterou doprovází legendické příběhy, jež podporují víru v pomoc Boží prostřednictvím svatých.¹²⁷ V 17. a 18. století se putování stalo jedním z atributů barokní zbožnosti. Obraz poutníka (homo viator), žijícím v dědičném hříchu Adama a Evy, mířícího do nebeské vlasti symbolizoval pozemské putování životem. Věřící volili dlouhé a strastiplné cesty jako pokání za hříchy s cílem vyprosít si přímluvu u nebeského patrona, anebo také konali poutě děkovné za dosaženou milost.¹²⁸

Už od raně křesťanské doby se konaly poutě do Svaté země na místa spojená s Kristem, k hrobům mučedníků do Říma nebo kajících slavných poustevníků, poustevnic a stylitů.¹²⁹ Nejznámější dálková poutní cesta vedla do Santiaga de Compostela ke hrobu sv. Jakuba. Proslulé byly také poutě do věčného města. Velké oblibě se těšily posvátná místa s milostnými mariánskými sochami a obrazy, jejichž devoční kopie šířily jeho posvátný charakter jako např. Mariazell, Pasov a Altötting.¹³⁰

V barokní době byla v Čechách vytvořena hustá síť poutních míst. Došlo k obnově mnoha z těch, u nichž byl kult v době husitství přerušeno, anebo se zakládala nová, často ovlivněná vzory ze zahraničí. O znovuzavedení poutnictví se zejména zasloužili jezuité, kteří se snažili navázat dřívější věhlas především mariánské úcty.¹³¹

V 17. a 18. století se poutě uskutečňovaly v rámci regionu, výjimečně se konaly v celozemském rozsahu, kde se to týkalo zvláště Staré Boleslavi a Svaté Hory u Příbrami. V každém kraji byl utvářen vlastní poutní život, s čímž souvisí i vznik ustálených poutních tras, které byly lemovány různou drobnou architekturou, jako kapličkami, kříži, božími mukami, ale i přírodními odpočívadly v podobě stromořadí či zájezdních hostinců. Takovými příklady jsou například poutní cesta z Brna do Tuřan, podél byly kapličky a z Březince na Svatou Horu u Příbrami zase šestnáct křížů s obrazy. Nejznámější však byla trasa vedoucí z Prahy do Staré Boleslavi, jež lemovalo 44 kapliček s vyobrazením svatováclavské legendy a zázračných mariánských soch a obrazů, které v té době byly nejvíce uctívány.¹³²

¹²⁷ BOHÁČ, Z. Poutní místa v Čechách. S. 7-9.

¹²⁸ PROKOPOVÁ, Zdeňka. „Thaumaturga Cajoviensis“. Život barokního poutního místa v letech 1660 – 1720. In *Celostátní studentská vědecká historická konference Historie 1996*. Hradec Králové 26. - 28. 11. 1996. Hradec Králové: Pedagogická fakulta VŠP, 1997, s. 123-145.

¹²⁹ Stylita jinak označován jako sloupovník, také křesťanský poustevník v byzantské říši, který žil asketickým životem na sloupu.

¹³⁰ ROYT. Obraz a kult. S. 220-248.

¹³¹ PROKOPOVÁ, Zdeňka. „Thaumaturga Cajoviensis“, s. 123-145.

¹³² HOLUBOVÁ, M.-BAHENSKÝ, F.-WOITSCH, J. (ed.). *Etnografický atlas Čech, Moravy a Slezska VI*. S. 48-63.

Procesí, směřující k mariánským poutním místům jezuitského řádu, měla pevně stanovená pravidla. Pořádala je buď samotná církev, nebo třeba i cechy, či náboženská bratrstva. Jednalo se o prestižní záležitost účastnit se poutního procesí, chodívali i zástupci privilegovaných vrstev, a to nejen církevních, ale i šlechtických. Na začátku průvodu byly spravidla neseny korouhve, nebo ozdobené obrazy svatých patronů kostela, cechu, nebo bratrstva. Často na místo toho bývala také milostná socha či obraz, která byla usazena na nosítka, jež nesli tradičně ustrojení nosiči. Nechyběl ani hudební doprovod. Věřící putovali na posvátná místa buď samostatně, nebo v menších skupinkách, ale ponejvíc přicházela poutní procesí, která byla vypravována z jednotlivých farností, většinou pod vedením faráře nebo alespoň kaplana. Poutníci chodívali i ze vzdálenějších míst, i za celá panství. Existovaly případy, kdy skupiny věřících u poutní svatyně jen zastavovaly, protože hlavní cíl jejich putování ležel jinde. Těmi vzdálenějšími cílovými poutními místy býval především Bohosudov, Stará Boleslav, anebo Svatá Hora u Příbrami. Patrná byla provázanost mezi jezuitskými svatými místy, což je zřejmé v případě východočeských poutních chrámů v Jičíně, Chlumku u Luže a Golčově Jeníkově se Starou Boleslaví.¹³³

Na poutě zpravidla putovali muži a ženy společně. Výjimkou bývaly poutě některých bratrstev a také dětské procesí, tzv. andělské, konané na Svatou Horu u Příbrami. V duchu barokního asketismu někteří věřící vykonávali pouť např. bosi, s křížem přes rameno, anebo s trnovou korunou na hlavě, kdy do cíle své cesty došli třeba i po kolenou. V cíli bývali přivítáni místním duchovním správcem. Předem ohlášená procesí vítalo hlasité vyzvánění zvonů nebo vytrubování fanfár, zejména význačná procesí očekávali jezuité spolu s místním obyvatelstvem už před městskými branami. Následovala účast na bohoslužbě v poutní svatyni a vykonání osobní pobožnosti před milostným obrazem, kde věřící žádali o přimluvu u patronky nebo poděkovali za již obdrženou milost. Pokud se jednalo o pouť čistě jen děkovnou, poutník obětoval ke cti Panny Marie votivní dar a po té se zúčastnil požehnání a pokračoval v modlitbách, a takto setrval často i přes celou noc. Součástí rituálů bylo přijetí svátostí, tj. vykonání zpovědi a svatého přijímán. Pokud byly dodrženy všechny tyto principy poutního chování, měli poutníci nárok na získání odpustky. V závěru se všichni věřící rozloučili prostřednictvím krátkého obřadu a rozešli se ke svým domovům.¹³⁴

První pouť na Chlumecku u Luže se konala roku 1693 na svátek Neposkvrněného početí Panny Marie (8. prosince), kdy se lužské cechy vydaly s prapory a farářem v čele a od té doby

¹³³ Tamtéž, s. 48-63.

¹³⁴ HOLUBOVÁ, M.-BAHENSÝ, F.-WOITSCH, J. (ed.). *Etnografický atlas Čech, Moravy a Slezska VI*. S. 48-63.

se tento rituál každoročně opakoval. Milostný obraz Panny Marie Pomocné jezuité prozatímně vystavily v rezidenční kapli sv. Jana Křtitele a 7. listopadu roku 1996 jej nechali přenést do Chrámu Panny Marie Pomocné, a to s veškerou pompou. Slavnost započala pobožností, kterou vykonával litomyšlský děkan, mezitím co byl ozdobený obraz, zahalený liliovým rouchem, připraven ke slavnostnímu přenesení, u kterého nechyběl ani velkolepý průvod.¹³⁵ „*Napřed kráčeli scholárové se svými odznaky, pak dlouhá řada venkovanů s praporci, potom měšťané s prapory, bratrstvo s vlastními odznaky a praporem, hudba, služebnictvo, ministranti, naši otcové oděni do rochety, obraz rodičky boží, jež nesla šlechta, obklopena zástupem maličkových družiček z Poličky; pak ubíral se celebrant se třemi jinými kněžími v pluviánech, za nimi nepřehledný zástup lidí a žen s praporci, jež různily se dle stavu a majetku jednotlivcův.*“¹³⁶

Místní Divotvůrkyni hojně navštěvovala procesí, z počátku bylo napočítáno kolem 16 600 poutníků. Jejich počet se rok od roku zvyšoval, v roce 1753 vystoupal na 54 000. Chodívala procesí nejenom z blízkého okolí, jako byla Chrast, Skuteč, Chroustovice, Chrudim, Nové Hradce, Vysoké Mýto, ale i z Litomyšle, Žumberka, Heřmanova Městce, Pardubic a dokonce i z Hradce Králové. v Olivově publikaci se píše o tom, jak při pouti na Narození Panny Marie, tj. 8. září zpovídalo 25 kněží. Pro věřící německé národnosti se kázalo v němčině.¹³⁷

Popularita chlumecké svatyně byla podporována stále novými a novými zvěstmi o zázracích, kterém Panna Marie Pomocná vykonala. Tak například Vojtěch Oliva Dražický z Janovic u Kutné Hory spolu ještě s dalšími vykonal děkovnou pouť k Bohorodičce za vyslyšení své prosby. Jednou se Vojtěch Dražický vydal za svým kamarádem, který vařil pro vrchnost. Ten ho již očekával a na uvítanou na něho nachystal šprým, který ale nevyšel a došlo k jeho vlastnímu vážnému zranění. Kuchařova manželka Dražickému vyčítala manželovo zranění, a tak se pod tíhou výčitek odebral do Kutné Hory, kde byl přivítán jedním ze svých přátel. Tu snad náhodou, či z Boží prozřetelnosti narazil na knihu mariánského bratrstva na Košumbece, v níž bylo psáno o mnoha dobrodiních, jež Panna Marie Pomocná vykonala pro své ctitele. Vydal se tedy do chrámu sv. Barbory, aby učinil Divotvůrkyni slib, že pokud pomůže jeho zraněnému příteli, vykoná na Chlumeckou pouť. Ještě téhož dne se na něho zašel podívat, a to už spatřil téměř zdravého kuchaře, jak v kuchyni něco vaří. Na chlumeckou pouť dorazil 22. června a z vděčnosti učinil pobožnost Panně Marii Pomocné.¹³⁸

¹³⁵ OLIVA, Václav. *Z minulosti Chlumku a jeho okolí: miniaturní obraz z církevních dějin Čech*. Praha, 1903, s. 35-70.

¹³⁶ OLIVA, V. *Z minulosti Chlumku a jeho okolí*, s. 52.

¹³⁷ OLIVA, V. *Z minulosti Chlumku a jeho okolí*, s. 35-70.

¹³⁸ Tamtéž, s. 54.

V době tereziánských a josefinských reforem došlo k značným změnám dotýkajících se přímo církve, jak již bylo zmíněno v kapitole *České země po třicetileté válce*. Marie Terezie a Josef II. těmi kroky chtěli zamezit zahálce poddaných a zároveň úniku peněz, i proto bylo zamezeno poutnictví do ciziny. V podstatě je omezili na Jasnou Horu u Częstochowé, na několik tradičních svatých míst na Kladsku, Slezsku a Lužici. V Rakousku také bylo zakázány poutě spojené s přenocováním, výjimkou se stala Mariazell. Josef II., radikálně začal snižovat počty řádových domů, zakazoval vše, co by nasvědčovalo svatokupectví. Z chrámů zmizely devocionálie. Celkově se rozmohla kritika k poutím a úctě k milostným obrazům, s nelibostí se přihlíželo na rituály při nich konaných. Královéhradecký biskup Leopold Hay se nechal slyšet, že „*svaté náboženství s takovým mnichařením není nikterak spojeno.*“¹³⁹ Tato nařízení věřící často ale nedodržovali. Za vlády Josefa II., vydáním dekretu roku 1784 došlo k dalším omezení procesí, nesměly se nosit milostné sochy a korouhve. Po smrti Josefa II. se kult milostných obrazů a soch částečně oživil, ale už nikdy nedosáhl takového lesku a slávy, jako tomu bylo v době barokní. V 19. století v místě zázračného uzdravení nemocné dívky Marie Kadeové ve Filipově na Děčínsku, byla zřízena poutní kaple Panny Marie, jedná se o devoční kopii Madony Mariazellské, tv. „Královnou Povltaví“. Oblibu v Čechách si také získal kult Panny Marie Lurdské.¹⁴⁰

¹³⁹ ROYT, *Obraz a kult*, s. 354.

¹⁴⁰ Tamtéž, s. 352-357.

8.2. *Poutnictví v 19. a 20. století*

Kult Panny Marie Pomocné na Chlumku přetrval josefínské reformy a i nadále sem proudily procesí poutníků. Putovaly sem v letních měsících. Chodívaly na tři poutě, a to na první neděli k svátku Navštívení Panny Marie (2. 7.) zvaná třešňová, následovalo Nanebevzetí Panny Marie (15. 8.) neboli okurková a Narození Panny Marie (8. 9.), čili švestková. Později byla zavedena čtvrtá václavská pouť (28. 9.).

Obraz místních mariánských oslav popsal ve svém autobiografickém románu František Langer, který pocházel z Hroubovic. Popisuje v něm mládí Františka Flandera, jehož příběh se odehrává v době konce 19. století. Celé městečko již bedlivě očekávalo příchod poutníků. Mívali pro ně přichystané občerstvení, jelikož bývalo horko a komunikanti bývali vyprahlý žízni. Na první chlumeckou pouť se také obvykle pekly koláče s třešňovou náplní. Všichni se šňořili a těšili na tu podívanou, na stánky, různé pouťové atrakce, divadelní a cirkusová představení. Bývalo toho plné náměstí a odpoledne hrávala pouťová muzika.¹⁴¹ Jednou ze zastávek poutníků bývala kaple sv. Anny, jenž měšťané nechali vystavět v pol. 19. na zázračném pramenu vody. Zde se poutníci omývali. „*Tři boudy tam byli, s obrázkama, marcipánem a se svíčkama vozlacenejma a takový kuličky na špagátu. Další tam stávali s písničkama, limonádou a cukrovím.*“¹⁴²

Mariánský kult býval obklopen zázračnými skutky a různými tajemnými událostmi a jedna taková se přihodila v roce 1878. Při bouřce blesk uhodil do kostelní věže nad oltářem a ta se vznítla. Oheň se rychle rozšířil. Lid nejdříve vynášel vše, co šlo do rezidence. Věže s celou střechou shořely. A v ten čas, kdy byl vynášen obraz Panny Marie Pomocné, se z Chlumku rozezněl do kraje líbezný zpěv. Dosvědčili to obyvatelé z Luže, Bělé a Zdislavi, ti všichni slyšeli krásný zpěv neznámého textu i rytmu. Následující den ženy dobrovolně uklidily kostel, aby byl připraven na další neděli a aby se mohla konat čtvrtá chlumecká pouť.¹⁴³

V roce 1885 byl místní mariánský chrám hojněji navštěvován, než v předchozích letech. Putovala sem i četná cyrilo-metodějská procesí z okolních i vzdálenějších míst jako náhradu

¹⁴¹ LANGER, František. *Naše ves*. Hradec Králové: Kruh, 1986, s. 5-27.

¹⁴² Tamtéž, s. 7.

¹⁴³ Pamětní kniha Chlumku u Luže, římskokatolická fara v Luži, 1836, pag. 311.

za posvátnou cestu na Velehrad. Tehdy sem putovaly z farního obvodu Rané. Procesí bylo doprovázeno hasičským sborem a podle odhadu na Chlumek dorazilo kolem 400 věřících.¹⁴⁴ Ve druhé polovině 19. století si cyrilo-metodějský kult našel oblibu mezi lidem, v témže roce se na Velehradě sešlo kolem 100 000 poutníků, díky čemuž byl kult rozšířen na celou církev. Stal se jedním z pojících článků katolických slovanských národů v rámci monarchie.¹⁴⁵

Došlo na světovou válku, všichni schopní muži odešli na bojiště a město rázem zpustlo. Krátce po té se konala 15. srpna pouť. V pamětní knize města se píše o jakési paní Vocáskové, která dorazila na pouť s houpačkami z Brandýsa nad Labem. Její manžel byl povolán do armády a zde si chtěla vydělat na živobytí, avšak návštěvnost byla velmi slabá, a tak loďky většinu času stály. Když to viděla, začala na hlas bédovat: „*Ach, ty můj milý Ocásku, tys mně a děti opustil! Co já ubohá pořídím, co si počnu s devíti malými Ocásky.*“¹⁴⁶ Sice nálada místního obyvatelstva nebyla zrovna z těch nejlepších, ale přesto se po této smutné příhodě ozval veselý smích, kterému nebylo konce.¹⁴⁷

V 19. století se začala prohlubovat propast mezi církví a sekularizující se občanskou společností. Jak už bylo v kapitole *České země po třicetileté válce* řečeno, katolická církev byla se světskou mocí svázaná. Dokladem toho je konkordát z roku 1855, na jehož základě se církev měla stát oporou absolutistického systému, následně byl však roku 1870 zrušen. Po té byly ustanoveny čtyři církevní zákony v letech 1874 – 1876, kvůli kterým se ocitla nejen katolická církev pod dozorem světské moci, tj. vídeňského ministra kultu a vyučování a zemských místodržitelství. Tento čin kupodivu nebudil ani velký rozruch mezi církevními hodnostáři, až na některé, jež si byli vědomi toho, že pokud budou být jen formálně podporovat světskou moc a vídeňský centralismus, obrátí se veřejné mínění proti církvi.¹⁴⁸ Dalším důvodem vedoucím k mezi lidem a katolickou církví byla neschopnost zaujmout moderního člověka té doby, reagovat na změny ve společnosti. Existovala ještě jedna okolnost, jež jim ztěžovala jejich komunikaci s obyvatelstvem, a to nedostatek kněží. Jen v hradecké diecézi na konci 19. století působilo přes tisíc kněží, což je skoro obdobný počet jako na jeho počátku s tím rozdílem, že populace se mezitím dosáhla více než dvojnásobného

¹⁴⁴ Český východ. Příloha k „Chrudimským Novinám“ věnovaná výhradně městům a okresům Vysokého Mýta a Litomyšle, 1885, roč. IV. č. 32, s. 1.

¹⁴⁵ KLIMEK, Antonín et al. *Velké dějiny země Koruny české. Svazek XIII. 1918-1929*. Praha; Litomyšl: Paseka, 2000, s. 475-478. ISBN 80-7185-328-3.

¹⁴⁶ Memorabilien Buch, pag. 191.

¹⁴⁷ Tamtéž, pag. 191.

¹⁴⁸ KLIMEK, Antonín et al. *Velké dějiny země Koruny české*, s. 475-478.

počtu, a to značně omezilo jejich působení mezi lidem.¹⁴⁹ Katolické duchovenstvo nesporně přispělo k národnímu snažení, přesto docházelo k protikatolicky zaměřeným incidentům v době, kdy bylo dosaženo samostatnosti českých zemí.¹⁵⁰

Po skončení války vznikla myšlenka na rozluky nejenom s monarchií, ale i s církví. Začalo se s různými přednáškami jako například „Rozluky manželské a civilní sňatky“ anebo „O rozluce církve a státu“. Tyto schůze a tábory lidu bývaly konány záměrně v době bohoslužeb. Národní demokraté pořádali schůzi každou neděli hned vedle Chlumku v Lidovém domě, což trochu evokovalo dojem, že se snaží o přetáhnutí katolického obyvatelstva na svoji stranu.¹⁵¹ Rozpory mezi oběma stranami byly běžně zveřejňovány v novinových článkách,¹⁵² letácích apod. Všechny tyto agitační akce vyvrcholili 4. července roku 1920. V poutním kostele Panny Marie Pomocné na Chlumku se konala třešňová pouť a při této příležitosti katolická mládež východních Čech konala svůj sjezd, který byl povolen. Dorazilo několik tisíc zejména Orlů a Orlic, jež byli oblečeni do svých krásných krojů. Už před počátkem tohoto srazu byly vylepovány plakáty vyvolávající odpor vůči němu. Došlo až k násilí, členové Orlů byli napadeni neznámými pachateli.¹⁵³

Docházelo také i k obrazoborectví. V Praze byl na Staroměstském náměstí stržen mariánský morový sloup a i „v *husitské Luži se našlo následovníků*“¹⁵⁴, mimo pár drobných výtržností, jako rozbita soška sv. Václava umístěného ve výklenku na sloupu vedle hostince u Müttelmüllerových, vloupání se do rezidence apod., došlo pak v roce 1921 ke shoení všech křížů, poničení církevních soch na hřbitově pod Chlumkem. V rámci těchto pohnutek došlo také k zničení výjevů Ježíše Krista a Panny Marie v omítce na radnici, ač Státní památkový úřad trval na uchování, členové z rady zastupitelstva se je rozhodli strhnout z důvody zničení upomínky na dobu „útisku“.¹⁵⁵ V témže roce také proběhlo sčítání lidu, jenž dopadlo v Luži a k ní přilehlým obcím následovně, z celkového počtu 5 315 se k římskokatolické víře hlásilo

¹⁴⁹ PETRÁČEK, Tomáš. Národ a církev: role kněží a církve v národním obrození. In MACH, Jiří. *Vlastenectví, církev a společnost v proměnách 19. a 20. století*, s. 43-53.

¹⁵⁰ Tamtéž, s. 53-54.

¹⁵¹ Pamětní kniha Chlumku u Luže, pag 369.

¹⁵² V těchto článcích je znázorněna polemika mezi nimi, z níž vyplývá jaké postoje k sobě zaujímal Východ. List československé národní demokracie pro východní Čechy, 1919, č. 74, s. 2. Tabor lidu na Košumbece; Tamtéž, s. 6. Klerikální štvaniče; Tamtéž, 1919, č. 46, s. 6. Klerikální štvaniče; Tamtéž, roč. III. č. 51, s. 2. Klerikální provokace na Košumbece.; Lid. Orgán československé strany lidové, 10. července 1920, č. 154, s. 1.

¹⁵³ Pamětní kniha Chlumku u Luže, pag. 377-386. Lid. Orgán československé strany lidové, 10. července 1920, č. 154, s. 1. V souvislosti s touto kauzou byla publikována řada interpretací, v novinách Východ vyšel článek, ve kterém se snaží hledat zavinění v činnosti místního faráře Šavrdu. Východ. List československé národní demokracie, roč IV. č. 10, s. 5. Troufalé klerikální provokace.

¹⁵⁴ Tamtéž, pag. 374.

¹⁵⁵ Tamtéž, pag. 374-379

3 858 věřících, k evangelické 198, československé 817, židovské 112, 22 k jiným a 312 jich bylo bez víry.¹⁵⁶

Ovšem katolicismus je v českém národě hluboko zakořeněn, ani masivní protikatolické kampaně, ani přetahování katolických věřících jejím postavením neotřásl. Situace se s postupem času uklidnila, vyřešila se otázka vlastnictví kostelů, které zabrala československá církev, byl uveden do normálního stavu vztah s Římem a Lidová strana se stala součástí vlády.¹⁵⁷

Nadále putovala procesí ke Chrámu Panny Marie Pomocné na Chlumku. Poutníky nezastavili ani zákony omezující poutnictví, válka a ani protikatolické vystupování. Ještě před válkou se konaly svaté cesty k zázračným svatyním. Konaly se ze všech směrů od Litomyšle Svratky, Chrudimi. Zaměříme se nyní na některé trasy poutníků, abychom si mohli představit, jak to při takovém procesí chodívalo.

Nyní si popíšeme průběh dvoudenní poutě konanou poutníky ze Sádku na Chlumeck u Luže podle pamětí zaznamenaných v opise rozhovoru s Annou Břeňovou, které provedla autorka této práce. Pro poutníky putující řadu kilometrů byla důležitá svačina. *„Vždycky se napekly buchtý, řízek měl málo kdo, ale brávali se i chleba s máslem a vařenýma vajíčkama, anebo uzený, no zkrátka to co kdo uměl, tak si vzal do tašky a šlo se.“*¹⁵⁸ Před cestou se nejdříve všichni sešli v kostelele. *„Začalo se brzy ráno, protože v šest hodin bývala mše svatá v místním kostel u Nejsvětější trojice, po té se s nimi rozloučil farář, vzala se korouhvička s obrazem Panny Marie a seřadili se. Nejdříve šla mládež a ženy a uprostřed procesí předříkával zpěvák. Ten určoval cestu, a co se bude zpívat. Bývali mariánského charakteru.“*¹⁵⁹

*„Když těžký kříž mě Matičko tíží
s důvěrou klesám k nohám Tvým,
když zoufalství se k duši mé blíží,
budeš-li se mnou, zvítězím.*

*Ty útěchou jsi zarmoucených byla,
sílu jsi jim vždy, Matko, vyprosila,
i já věřím, že syna tak mocného máš.*

¹⁵⁶ Tamtéž, pag. 377.

¹⁵⁷ PETRÁČEK, Tomáš. Národ a církev: role kněží a církve v národním obrození. In MACH, Jiří. *Vlastenectví, církev a společnost v proměnách 19. a 20. století*, s

¹⁵⁸ Příloha č. 1 Opis rozhovoru s Annou Břeňovou ze Sádku.

¹⁵⁹ Tamtéž.

*On ničeho Ti neodepře
a ruka Tvá i moje slzy setře.
Kdo důvěru v Tebe, Matko, vkládá,
kdo o pomoc Tebe žádá,
každého vyslyšelas hlas
pomohlas, Matičko, pomůžeš zas.*

*Větší jsi bolest zakusila,
abys nám oporou v boletech a utrpeních
byla.
Proto chci i já trpělivě nésti ten svůj kříž,
když ty mě Matičko u syna sílu vyprosíš.*

*Prosím Tě, Matičko, odpusť mi, v čím
jsem já chybila, zapomeň na vše,
čím jsem Tě zranila.*

*Pane můj a Bože můj na moje děti pamatuj.
Zoufale prosím večer i z rána,
ať se jim nezavře k nebesům brána.*

*Přitáhni k sobě mé děti blíž,
nedej, ať pošlapou Tvůj svatý kříž.
Anděli, Boží strážce můj,
i Ty mé děti opatruj.¹⁶⁰*

Procesí se vydalo na Horní Sádek, následovala Oldříš, Borová, Svátá Kateřina, po té procházeli dlouhým lesem, ve kterém se tak v polovině zastavili, aby si odpočnuli. Jakmile nabrali síly, pokračovali ve své cestě. V Pasekách jim na cestu zvonili, ale nezastavovali se tam, pouze procházeli. Šli směrem na Proseč, následoval Rychmburk, kde se všichni naobědvali. „Kluci si dali pivo, někdo polévku, ale oběd si většinou nedal žádný z nich, na to

¹⁶⁰ Paní Gloserová z Poličky získala tuto modlitbu na Chlmecké pouti vytištěnou na papíře, která je v textu uvedena jako ukázké mariánské písně, které se zpívali při procesích. Odcitovaná je pouze její část.

*neměli dost peněz. Pak se pokračoval ke kapli sv. Anny a přímo směrem do Luže.*¹⁶¹ Poutníci si cestu rozvrhli tak, aby v cíli byli již před šestou hodinou večer. *„Na místě zázračného svatyně Panny Marie na Chlumku je uvítával farář a posléze následovala pobožnost. Těch procesí tam bývalo hodně, tudíž se po rozloučení s farářem všichni rozutekli po okolí, aby si sehnali nocleh. Někteří ho již měli zajištěný od předchozích roků, tak ti chodívali na svá stará místa.*¹⁶² Pamětnice ze Sádku vzpomíná, jak spávali všichni u kostelníka. Vyklidili jim místnost od nábytku, připravili přikrývky s polštářema, a všechny uložili do jedné místnosti. Ještě než ulehli ke spánku, vypravovali si anekdoty a vedla se dál zábava. *„Ráno se pak všichni upravili a vydali na šestou ranní, ale už ne do kostela, jenom k těm schodům, tam zpěvák pokleknul na první schod a modlil se celý růženec. Na každý zdrávas jeden schod, rovinka značila konec desátku. Trvalo to víc než půl hodiny,*¹⁶³ vzpomíná pamětnice paní Břeňová ze Sádku. Teprve až po tomto rituálu se vstoupilo do kostela na mši svatou. *„Modlívala se jedna mše svatá za druhou, protože procesí chodívaly v nestejný čas. Teď to byl dost takovej chaos. Každý myslel, že je tam sám, aby trochu vynikl. Všechno kolem té poutě, požehnání, vítání poutníků a krásný kázání a dlouhý mělo takový slavnostním ceremoniální ráz. Někteří zůstali ještě na druhou mši, zejména ti starší a ti mladší se rozeběhli po „boudách“, kde se dalo koupit všechno možné.“*¹⁶⁴ Poutníci však neměli peněz nazbyt, a tak povětšinou jenom přihlíželi. *„Sem tam si zakoupili nějaký ten obrázek.*¹⁶⁵ Hned u Chlumecké brány dodnes stávají dva nebo tři stánky s devocionálemi. Poutníci si dříve mohli koupit obrázky černobíle, barevné, u kterých ze zadní strany bývávala modlitba,¹⁶⁶ Kolem desáté se opět všichni sešli pod kostelem, seřadili se a ještě se zastavili u kříže pod kostelem. Tam všichni poklekli a pomodlili se. Po ukončení modlitby se vydali na cestu zpět. Tu zkracovali, už se nechodívali přes sv. Annu. Putovali přes Zderaz, následoval Proseč a Paseky, kde je již nevívalo vyzvánění kostelních zvonů. V ten čas je všichni v Horním Sádku bedlivě očekávali. Pan farář se vypravil s ministrantama, kdo chtěl, připojil se k nim a vyrazili jim naproti. Došli pomalu až k Oldříši, kde se všichni přivítali s vřelostí a radostí nad tím, že se v pořádku navrátili, potom ještě zašli do místního kostela poděkovat za onu pout' a za to, že *„ nám to*

¹⁶¹ Příloha č. 9 Poutní cesta ze Sádku na Chlumeck u Luže. Příloha č. 1 Opis rozhovoru s Annou Břeňovou ze Sádku.

¹⁶² Příloha č. 1 Opis rozhovoru s Annou Břeňovou ze Sádku.

¹⁶³ Tamtéž.

¹⁶⁴ Příloha č. 1 Opis rozhovoru s Annou Břeňovou ze Sádku.

¹⁶⁵ Tamtéž.

¹⁶⁶

*bylo dopřáno a za všechny ty milosti, který nám Duch Svatý dal a Pán Bůh seslal a ve zdraví jsme se vrátili.*¹⁶⁷

Ovšem poutě nebývali jen o té duchovní stránce, jak už se zmiňuje paní Břeňová. Při odpočinkových pauzách se jedlo a povídalo a někteří mohli tropit i hlouposti, jak např. uvedeno v článku vytištěného v Chrudimských listech, ve kterém stojí, jak sadař František Tichý z Radčic nedaleko Skutče podal žalobu na procházející procesí směřující na Chlumek u Luže. *„Poutníci položili trůn se sochou Panny Marie na zem a sráželi jablka.*“¹⁶⁸ Přitažlivé na poutích také bývalo, mimo stánků a různých atrakcí, také to, že se sem sjížděl lid z celého okolí. Někteří na lužskou pout' vzpomínají jako na „trh na děvčata.“¹⁶⁹

V blízkém okolí Chlumku jsou na trasách poutních cest zastavení, o nichž si nyní řekneme více. Procesí z okolí Rosic chodívalo kolem tzv. Obrázku, na němž je zobrazena Panna Marie, na klíně má usazeného malého Ježíše natahujícího se po holubici, kterou mu podává anděl. Obdrázek je zasazen do dřevěného rámečku, který stojí na kovovém podstavci. Toto zastavení se dodnes nachází hned za Rosicemi na okraji staré cesty vedoucí do obce Dobrkov.¹⁷⁰ Dříve bývala zasazena na dřevěný sloupek. Jeden z místních Jan Hlaváček slíbil, že pokud se uzdraví, tak obrázek opraví. A tak se i stalo. Přes Rosice chodívala procesí z okolních vesnic.¹⁷¹ Ve zdejší obci se procesí pravidelně zastavovalo u Santů, kteří jim podali pitnou vodu na osvěžení. Pak pokračovali dál kolem obrázku, u kterého se někteří zastavovali, a posléze šli na Radim, kde se kousek za ní na polní cestě v blízkosti vodárny do dnešních dní tyčí Dobrohlavův kříž, kudy se cestičkou prošlo až na lužské náměstí a vystoupalo se nahoru až kopeček ke kostelu Panny Marie pomocné.¹⁷² Do podstavce kříže je vytesaná plastika stojící Panny Marie se zkříženými rukama na prsou a pod ní nápis *„Oroduj za nás.“* Nad její hlavou je plasticky vyobrazeno Boží oko. Tento křížek tu nechala postavit na své náklady Barbora Dobrohlavová roku 1902, což je vytesáno i do soklu ze zadní strany kříže.¹⁷³

Dalším takovým zastavením je Vraní skála, na níž se nachází tzv. Poklona. O tomto památníku se traduje, že jeden mladý rolník z Řepník, jehož jméno bylo Hejdara, oslavoval svatbu. Svatebčané společně vyjeli z Řepník na Chlumek, kde měli být oddáni. Už byli u Havraní skály a podle starého zvyku je obyvatelé Střemošic již na kopci očekávali, aby je

¹⁶⁷ Příloha č. 1 Opis rozhovoru s Paní Břeňovou, Sádek.

¹⁶⁸ Lidové noviny, roč. 45, č. 464, 1937, s. 5.

¹⁶⁹ Příloha č. 4. Opis rozhovoru s Miroslavem Hladíkem ze Střemošic.

¹⁷⁰ Příloha č. 13 U obrázku v Rosicích; Příloha č. 11 Poutní zastavení v blízkém okolí Chlumku u Luže.

¹⁷¹ Příloha č. 7 Opis rozhovoru s Dagmar Komárkovou z Rosic.

¹⁷² Příloha č. 7 Opis rozhovoru s Dagmar Komárkovou z Rosic; Příloha č. 8 Opis rozhovoru s Růženou Klusoňovou z Chrasti; Příloha č. 11 Poutní zastavení v blízkém okolí Chlumku u Luže.

¹⁷³ Příloha č. 14 Dobrohlavův kříž u Radimi; Příloha č. 11 Poutní zastavení v blízkém okolí Chlumku u Luže.

střelbou ze zbraní přivítali. Zazněla první rána a koně se splášili. Všichni už svatebčany pod Havraní skálou mrtvé viděli, až tu jeden z nich skočil koním do cesty a těsně před srázem dolů je zastavil. Na výraz díky novomanželé nechali vystavět památník.¹⁷⁴ Má podobu trojbokého hranolu, na jehož konci je usazen hrnec naplněný zřejmě zlatem a nad tím je zobrazeno pozlacené Boží oko. Po obou stranách jsou andělíčky, z nichž ten pravý ukazuje směrem na chlumek, a druhý drčící knihu v pravici, levou rukou mává do dále. U tohoto poutního zastavení poutníci, kteří cestovali od Vysokého Mýta a Litomyšle, poprvé spatřili chrám Panny Marie Pomocné.¹⁷⁵ Zde poklekali a líbali místo na znamení pokory.¹⁷⁶ Věřící dál pokračovali směrem k Paletínské kapli. Tuto stavbu nechal postavit v roce 1720 superior chlumecké rezidence Jan Koc. Učinil tak z vděčnosti na výraz díky za uchránění před morem. Je ve tvaru osmihranu, jehož zdi jsou členěny pilastry. Uvnitř se nachází oltář čtrnácti pomocníků, ochránců proti moru. Původně byly v její blízkosti vystavěny poustevny, ale dochovala se pouze kaplička.¹⁷⁷ Poutníci dále putovali až na Košumberk, kde se mohli občerstvit v hospodě pod hradem a jakmile se posilnili, dále pokračovali po tzv. andělské cestě vedoucí přímo až ke Chlumku.

Ze směru od Skutče procesí chodívala přes kapli u sv. Anny.¹⁷⁸ Nachází se na pravém břehu Anenského potoka. Vznikla na místě zjevení Panny Marie chudé matce od dětí, která prosila o potravu pro své hladové děti. Zároveň leží na místě, kde se nachází pramen zvaný Zlatá studánka a u něhož došlo k zázračným uzdravením. V roce 1731-1732 zde nechali skuteční měšťané postavit tuto kapli.¹⁷⁹ V těsné blízkosti kaple byly na počátku minulého století vystavěny vanové a parní. Dodnes se zde nachází kaplička a nyní zde stojí soukromý penzion.¹⁸⁰ Poutníci si v ní omývali nohy, obličej, či jinou část těla. Do těchto míst proudila procesí až od Poličky a Svatky. Poličští poutníci putovali přes obce Sebrenice, Lubonou, Zrnětín, Poříčí, Mladočov, pak dále Olšany, Chotosovice, Nové Hrady a tam se vydali směrem na Rybníček, Leštinu, Doubravici, Bílý Kůň, prošli kolem Paletínské kaple na Košumberk, kde se mohli posilnit v hospodě přilehlé k místnímu pivovaru a pak už jim

¹⁷⁴ ŠAFRÁNKOVÁ, Eva. *Jen mít oči k vidění: historie a současnost Luže i jejího okolí do roku 2000*. Olomouc, 2000, s. 28-29.

¹⁷⁵ Příloha č. 4. Rozhovor s Miroslavem Hladíkem ze Střemošic.

¹⁷⁶ ŠTAJNOCHR, Vítězslav. *Panna Maria Divotvůrkyně*, s. 43-44; Příloha č. 11 Poutní zastavení v blízkém okolí Chlumku u Luže.

¹⁷⁷ ŠAFRÁNKOVÁ, Eva. *Jen mít oči k vidění*, s. 25; č. 11 Poutní zastavení v blízkém okolí Chlumku u Luže.

¹⁷⁸ Příloha č. 16 Kaple sv. Anny u Skutče.

¹⁷⁹ BOHÁČ, Z. *Poutní místa v Čechách*. Praha: Debora, 1992, s. 125.

¹⁸⁰ URL< http://commons.wikimedia.org/wiki/File:Kaple_Svat%C3%A9_Anny_u_Skut%C4%8De.jpg> Kaple sv. Anny u Skutče.

zbývalo jen přejít po Andělské cestě ke Chlumečku, aby se přivítali s místním farářem.¹⁸¹ Přesná zastavení nejsou autorce práce známa, stejně jako trasa procesí vedoucí sem ze Svatky, ale z doslechu má potvrzeno, že podle této varianty cesty poličtí poutníci chodívali na chlumeckou pouť. Podle výpovědi Bohumíra Andrlého a Marie Holasové¹⁸² víme, že se v pozdějších letech z Poličky jezděvalo částečně vlakem a částečně se šlo pěšky. Vystoupili ve Skutči a namířili si to ke kapli sv. Anny, kde udělali pobožnost. Pak se vydali lesní cestou směrem na Luži a prošli kolem obrázku u Zdislavi.¹⁸³ Na něm je vyobrazena Pana Marie s korunou na hlavě, v náručí drží Ježíše Krista, jenž má také korunu na hlavě. Po obou stranách poletují andělíčky.¹⁸⁴

Církevní politika v době nacistické okupace byla mířená proti církvi. Zpočátku docházelo k většímu zatýkání duchovních, v letech 1940 – 1941 se ještě zостřil ideologický boj nacistů se všemi protivníky, zejména s církví.¹⁸⁵ V tomto období nacisté zakázal konání místní poutě, procesí a průvody vycházející na den 15. srpna, ale jak už bylo v kapitole *Historický vývoj košumberského panství* zmíněno, poutníci přijížděli v najatých autobusech o týden později.¹⁸⁶ Podle zápisů z pamětní knihy Chlumku u Luže se ale poutě přeci jen konali, pravidelně konali poutě katolické mládeže.¹⁸⁷ Miroslav Hladík si vzpomněl, jak za druhé světové války šel na pouť. „Měl jsem boty, to byly páskový dřeváky, oni měly podrážky ze dřeva.“ Dá se předpokládat, že se zřejmě nekonali s takovou okázalostí, spíše konali po té duchovní stránce než světské, jelikož si spíš více pamětníků nevzpomíná na to, že by se poutě na Chlumku v době války konali.¹⁸⁸ Po skončení války se konala „národní pouť“ 3. července 1945, na kterou dorazilo 20 000 lidí.¹⁸⁹

Poválece postupně ujala moci Komunistická strana. Pro ni byla církev hrozbou, (více v kapitole *Historie košumberského panství po třicetileté válce*), proto si vytvořili státní dozor nad církví za pomoci tajemníků (OCT – Okresní církevní tajemník), kteří dohlíželi na jednotlivé farnosti a působnost farářů. Na konání procesí a různých náboženských akcí, jenž se konali mimo kostel, žádali o povolení, jako tomu bylo u poutí. Poslední procesí na

¹⁸¹ Příloha č. 12 Poutní cesta z Poličky na Chlumek u Luže.

¹⁸² Příloha č. 5. Opis rozhovoru s Bohumírem Andrlm z Poličky; Příloha č. 6 Rozhovor s Marií Holasovou z Poličky.

¹⁸³ Příloha č. 16. U obrázku u Luže – Zdislav.

¹⁸⁴ Příloha č. 5. Opis rozhovoru s Bohumírem Andrlm z Poličky; Příloha č. 6 Rozhovor s Marií Holasovou z Poličky.

¹⁸⁵ STŘÍBRNÝ, Jan. *Církev a náboženský život za nacistické okupace*, s. 101-106.

¹⁸⁶ *Memorabilien Buch*, pag. 298.

¹⁸⁷ Římskokatolická fara v Luži, Pamětní kniha Chlumku u Luže, 1836, pag. 392-394.

¹⁸⁸ Příloha č. 7 Opis rozhovoru s Dagmar Komárkovou z Rosic; Příloha č. 8 Opis rozhovoru s Růženu Klusoňovou z Chraští.

¹⁸⁹ Římskokatolická fara v Luži, Pamětní kniha Chlumku u Luže, 1836, pag 394.

Chlumek se vydalo v roce 1947, tehdy se konal i poslední slet Orľů.¹⁹⁰ V roce 1949 byl vykonán rozsudek nad místním farářem Kosíkem, který byl uvězněn za pobuřování proti socialistickému režimu.¹⁹¹

8.3. Závěr

V závěru práce se pokusím o shrnutí poznatků, které byly během jejího sestavování získány. Jedním z cíľů této práce bylo nastínit obraz poutnictví, problematice s tím spojené a pokusit se vystihnout, jaký význam mělo na náboženský život obyvatel Luže a Košumberka v souvislosti s kultem Panny Marie Pomocné.

Poutě na posvátná místa se konala již od pradávna. Jejich posláním bylo posílit zbožnost věřícího lidu. Prostřednictvím poutních cest se věřící káli za své hříchů, zároveň prosili o vykonání zázraku či omilostnění u nebeského patrona, anebo naopak děkovali za vykonaný skutek. Ovšem i tato starobylá tradice měla své odpůrce. Již v době husitské došlo k jejímu přerušení. O obnovu poutnictví se v českých zemích zasloužili především jezuité, kteří se snažili navázat na poutní tradici v době předhusitské, ale nikdy se už nepodařilo dosáhnout takového věhlasu. V českých zemích se na přední místo dostal mariánský kult. Pod vládou habsburského rodu, věrného katolické církvi se v Evropě vytvořily podmínky pro jeho rozvoj. Mariánská poutní místa spadala především do správy jezuitských řádů, jako např. Stará Boleslav, Svatá Hora u Příbrami, Kutná Hora, Golčovův Jeníkov, Chlumek u Luže a další, v jejichž držení zůstaly až do jejich zrušení roku 1773. Také se stala jedním z protireformačních prostředků, kdy přitažlivostí poutních oslav chtěli katoličtí duchovní přitáhnout množství věřících. K dalšímu útlumu poutí došlo během reforem Josefa II., kdy se objevovaly nové kritiky poutních rituálů, které podle některých neměly s katolickou zbožností nic společného. V této době došlo k omezení procesí. Barokní chrámy se očišťovaly od okázalé výzdoby, včetně votivních darů, ale ani to nezabránilo v následující pokračování této tradice.

Poutní kostel Panny Marie Pomocné na Chlumku býval ve své době významným poutním místem. Jedná se o jednododní stavbu raně barokního stylu, s bočními kaplemi a s emporami.

¹⁹⁰ Tamtéž, pag. 395.

¹⁹¹ Římskokatolická fara v Luži, Pamětní kniha Chlumku u Luže, 1836, pag. 396.

Průčelí je tvořeno dvěma věžemi a presbytář je trojboce uzavřen. Marie Maxmiliána Eva Terezie Hieserlová nechala tuto svatyni vystavět pro devoční kopii Cranachovy Panny Marie Pasovské. Chrám byl vystavěn podle plánů Pavla Ignáce Bayera a Giovanniho B. Alliprandiho. Na interiéru pracovala celá řada kameníků, řezbářů, sochařů, z nichž je významná řezbářská práce Jiřího Františka Pacáka. V blízkosti chrámu stojí jezuitská rezidence vystavěná v letech 1678 – 1683. Jezuité z královéhradecké koleje se starali o zdejší mariánské poutní místo. Po smrti hraběnky Hieserlové se stali majiteli Chlumku, i celého košumberského panství, a to až do svého zrušení. Za jejich držení se zdejší kult Panny Marie Pomocné stal vyhledávaným a oblíbeným místem poutníků, o čemž svědčí i fakt, že byl vyobrazen na jednom ze zastavení lemující Svatou cestu z Prahy do Staré Boleslavi. Jeho tradice je dodnes živá, nebo také to, že v době pouti roku 1753 vystoupal počet na 54 000 komunikantů. Dodnes je hojně navštěvován věřícími, ačkoliv se již upustilo od vedení procesí vlivem nepříznivých podmínek, jak již bylo výše řečeno. Takovým př. byla protikatolická agitace po roce 1918 a onen incident, který se udál 4. červenec v roce 1920, kdy se na chlumecké pouti konal orelský sjezd, ale zejména kvůli snaze Komunistické strany o likvidaci katolické církve. Výzkum této práce se opírá o výpovědi pamětníků, práce s pramennými a časopiseckými zdroji. Vzpomínky poutníků jsou velmi cennými zdroji informací, který nám vytváří obraz toho, jak to během těchto oslav bývalo, kudy vedli své trasy, či jaké rituály byly součástí. Na základě výpovědi paní Břeňové nyní víme, že poutní cesta ze Sádku vedla přes Paseky, kde je vždycky vítalo zvonění místního kostela, dále pokračovala směrem na Rychmburk, kde si poutníci odpočnuly v místní restauraci a další jejich zastávkou před cílovým bodem cesty byla kaple sv. Anny u Skutče. Tyto rozhovory vypovídají i o celkovém detailním průběhu celého toho dne při tom konání procesí. Například paní Břeňová vzpomínala na to, jak si na cestu brávali chleba s máslem a vajíčkem, nebo uzeným, anebo na nějakou veselou příhodu při tom pochodu na Chlumek: „Šlo se šlo, zpěvák předříkával a teď tam byl nějakej rygol nebo povídal: „Je tu rejha, pozor dejte.“ a lidi: „Je tu rejha.“ „A tak to lidi nezpívejte!“¹⁹² Výpovědi orálního výzkumu umožňují náhled i na pocity, dojmy z těchto poutí, které to v nich zanechalo. Poutě pro ně nebyvali pouhou církevní záležitostí, vnímali to jako prostředek k setkávání se s dalšími lidmi, jako formu zábavy, kdy šli všichni pospolu, trávili ten čas spolu. Byly to pro ně velmi emotivní chvíle, na které rádi po těch letech vzpomínají.

¹⁹² Příloha č. 1 Rozhovor s Annou Břeňovou ze Sádku.

V současné době byl kompletně zrestaurován interiér chrámu. Pro pohybově postižené byl zabudován výtah a v blízké budoucnosti je naplánováno zrestaurování exteriéru. Dokonce existují snahy o obnovu poutí, už i na Chlumek se před dvěma lety vydali první poutníci, snad i na kolech měli dorazit. Toto tvrzení sice není potvrzená¹⁹³, ale kdyby něco pravdy na tom bylo, znamenalo by to, že se fenomén poutnictví přizpůsobilo dnešní moderní době?

9. Seznam Literatury

Prameny:

Církevně politická situační zpráva za II. čtvrtletí 1958 za okres Vysoké Mýto.

Hlášení religiozity pro Pardubický kraj ze dne 11. 2. 1956.

LANGER, František. *Naše ves*. Hradec Králové: Kruh, 1986

Římskokatolická fara v Luži, Pamětní kniha Chlumku u Luže, 1836.

Státní oblastní archiv Zámorsk, KNV Pardubice, inv. č. 1782, sign. cirk 3, č. kart. 1429,

Státní oblastní archiv Zámorsk, KNV Pardubice, inv. č. 1783, sign. cirk 3, č. kart. 1429,

Státní okresní archiv Chrudim, Memorabilien Buch des Städtchen Lusche, 1836, přír. č. 68/99.

Publikace:

ADÁMEK, Karel Václav. *Luže, Košumberk a Chloumek v XVII. a XVIII. věku*. Praha: 1902.

BOGDAN, HENRY. *Historie Habsburků: sedm století rodu*. Praha: Brána, 2003. ISBN: 80-7243-188-9.

BOHÁČ, Z. *Poutní místa v Čechách*. Praha: Debora, 1992. ISBN: 80-85923-07-6.

ČORNEJOVÁ, Ivana et al. *Velké dějiny země Koruny české. Svazek VIII., 1618-1683*. Praha; Litomyšl: Paseka, 2008. ISBN 978-80-7185-947-5.

FRANZEN, A. *Malé dějiny církve*. Třetí, doplněné a rozšířené vydání. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, s. r. o., 2006. ISBN 80-7195-082-3.

193

- FROLÍK, Jan. Historický atlas měst České republiky: sv. 13 Chrudim. Praha: Historický ústav AV ČR, 2003, 1 atlas [12]. ISBN 70-7286-046-1.
- HAVRÁNEK, L.-VRZÁK, J. *Skočice*. Skočice, 2010.
- HOLUBOVÁ, M.-BAHENSKÝ, F.-WOITSCH, J. (ed.). Etnografický atlas Čech, Moravy a Slezska VI. Okruhy kultů poutních madon jezuitského řádu. Praha: Etnologický ústav Akademie věd České republiky, v. v. i., 2009. ISBN 978-80-87112-30-4.
- JENÍČEK, V. V. Jindřich Slavata na hradě Košumberce 1499-1599: Přehled dějin hradu i rodu. Praha: 1939.
- JENÍČEK, V. V. Poslední Slavatovna košumberská 1633-1690: Zakladatelka poutnického chrámu Panny Marie na Chlumku v Luži. Praha: 1940.
- KLÍMA, Arnošt. *Dlouhá válka 1618 – 1648*. Praha: Slovo, 1996. ISBN 80-902817-0-2.
- KOUTECKÁ, Helena. Stručný místopis mariánské úcty v Čechách a na Moravě. Praha: Portál, 1992. ISBN 80-85282-26-7.
- KŘEN, Jan. *Dvě století střední Evropy*. Praha: Argo, 2005. S. 62-71. ISBN 80-7203-612-2.
- KUČA, Karel. *Města a městečka v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*. III. díl: Kolín-Mi. Praha: Libri, 1998. ISBN 80-85983-12-5.
- MIKULEC, Jiří. 31. 7. 1627 *Rekatolizace šlechty v Čechách: či je země, toho je i náboženství*. Praha, 2005. ISBN 80-86515-54-0.
- MUNCK, Tomas. *Evropa sedmnáctého století 1598 – 1700*. Vyšehrad: 2002. ISBN 80-7021-508-9.
- OLIVA, Václav. *Z minulosti Chlumku a jeho okolí: miniaturní obraz z církevních dějin Čech*. Praha, 1903, s.
- Ottův slovník naučný: ilustrovaná encyklopaedie všeobecných vědomostí. Díl 15, Krajčij-ligustrum. Praha: J. Otto. 1900.
- ROYT. *Obraz a kult v Čechách 17. a 18. století*. 2. vydání. Praha: Karolinum, 2011. ISBN 978-80-246-1691-9.
- ŠAFRÁNKOVÁ, Eva. *Jen mít oči k vidění: historie a současnost Luže i jejího okolí do roku 2000*. Olomouc, 2000.
- ŠTAJNOCHR, Vítězslav. *Panna Maria Divotvůrkyně: nauka o Panně Marii, mariánská ikonografie, mariánská poutní místa*. Uherské Hradiště: Slovácké muzeum, 2000, s. 238-248. ISBN 80-86785-10-9.
- VORÁČEK, Emil a kol. *Luže v dějinách. Díl I. Od počátku středověku do konce 17. století*. Luže: Město Luže, 2010, s. 27-38. ISBN 978-80-254-8472-2.

Články:

GAŽI, Martin. Procesí do Skočic v letech 1678-1708. Z pramene, který josefinistům vadil. In *Vodňany a Vodňansko*. Vodňany: Muzeum a galerie ve Vodňanech, 2007, s. 97-106. ISBN 978-80-239-8867-3

HANZAL, Josef. Mariánský kult v barokních Čechách. In *Rekatolizace v českých zemích*. Sborník příspěvků z konference v Jičíně dne 10. září 1993. Pardubice, 1995, s. 17-27.

KAFKA, Jan. Církev v padesátých letech 20. století. In *Vlastenectví, církev a společnost v proměnách 19. A 20. Století*. Dobruška za přispění Královéhradeckého kraje, 2009, s. 143-152. ISBN 978-80-254-5633-0.

KAPLAN, K. *Proměny české společnosti 1948-1960: Část druhá, Venkov*. Praha:Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, v. v. i., 2012. S. 136-137. ISBN 978-85-8275-155-3.

PETRÁČEK, Tomáš. Národ a církev: role kněží a církve v národním obrození. In MACH, Jiří. *Vlastenectví, církev a společnost v proměnách 19. a 20. století*. Dobruška za přispění Královéhradeckého kraje, 2009, s. 43-56. ISBN 978-80-254-5633-0.

PROKOPOVÁ, Zdeňka. „Thaumaturga Cajoviensis“. Život barokního poutního místa v letech 1660 – 1720. In *Celostátní studentská vědecká historická konference Historie 1996. Hradec Králové 26. - 28. 11. 1996*. Hradec Králové: Pedagogická fakulta VŠP, 1997, s. 123-145.

STRÍBRNÝ, Jan. Církev a náboženský život za nacistické okupace. In *Vlastenectví, církev a společnost v proměnách 19. A 20. Století*. Dobruška za přispění Královéhradeckého kraje, 2009, s. 93-142. ISBN 978-80-254-5633-0.

STUHLÁ, Pavla. *Krajová poutní místa Lomec, Skočice a Lštění v první polovině 18. století*. In 300 let poutního kostela Jména Panny Marie na Lomci: sborník příspěvků z odborného semináře, konaného dne 14. září 2004 v Městské galerii ve Vodňanech u příležitosti kulatého výročí vysvěcení chrámu. Vodňany: Městské muzeum a galerie ve Vodňanech, 2005, s. 23-44. ISBN 80-239-5085-1

TETOUR, Bohumil. Procesí z Prachaticka do Skočic ve druhé pol. 19. století. In *Vodňany a Vodňansko*. Vodňany: Muzeum a galerie ve Vodňanech, 2007, s. 107-114. ISBN 978-80-239-8867-3

URL<

http://commons.wikimedia.org/wiki/File:Kaple_Svat%C3%A9_Anyy_u_Skut%C4%8De.jpg

> Kaple sv. Anny u Skutče.

1. Seznam příloh

Příhola č. 1 Opis rozhovoru s Břeňovou

Narátorka: Břeňová, datum nar. 14. 5. 1922, povoláním dělnice v zemědělském průmyslu
Sádek 53, 272 01 Polička

Tazatelka: Martina Doležalová

Rozhovor konán v Sádce dne 20. 9. 2011 v 10:05 h.

T: **Paní Břeňová, kdy jste začala chodit procesí?**

N: No, to se začínalo, jak byly, už k tomu, aby se tam došlo, tak už začínali mladí tenkrát před lety. Jenže já jsem vždycky nebyla a málokdy jsem byla, protože jsme měli dost velký hospodářství a byla práce. No, já jsem vyšla ze školy, tak už nemohla jsem ani teda jít někam studovat, i když bych byla chtěla, ale starší bratr mně umřel, a tak jsem byla nejstarší já, tak už na poli s koňma vorat, sekat a s mašinou a to všecko to šlo no tak, a tak jsem tam byla, když už mně bylo tak, kolik mně mohlo bejt sedmnáct osmnáct, jo, když mě pustili, jsme chtěli, aby byly sklizeny otavy, víte otava, to je druhý seno. Ach, a tak jsme se vypravily, no a to jsme se těšily s těma kamarádkama a že pudeme a napekly se buchty většinou, řízek měl málo kdo, ale vajíčka vařený a s máslem chleba anebo tak a uzený bejvalo, to se prase zabíjelo a tak bylo doma uzený, to se taky vzalo, jo no, co kdo uměl, tak si vzal do tašky a šlo se, děti né, ale mládež a ženský a mužský taky a no ty starý už taky ne, to už by tam nedošli, protože je to dost kilometrů do tej Luže. Jak jsme vyšli, chce vědět celou tu cestu od znova?

T: **Celou, nač si vzpomenete.**

N: No tak ráno tady byla v šest hodin mše svatá u Nejsvětější trojice, máme tady kostel v Sádce, a pan farář nás vyprovodil před kostel, vzala se korouhvička, ten kdo ji nesl, tak se jí ujal. To je takový velký plátno a na tom je obraz buď Panny Marie, anebo komu je zasvěcená a ta korouhvička ta byla tam na tom plátně, teď už to ani v kostele není, myslím, nevím, a seřadili jsme se, no tak nejdřív jak jsem říkala ta mládež a ženský a vprostředku byl zpěvák, to byl takový jako vůdce, průvodce, bych řekla a ten teda určoval, co se bude, jak se bude, kam se bude. A tak jsme vyšli, tady na Horní Sádek, to má tak 2,5 km ten Sádek, potom je Oldříš,

Borová, Svatá Kateřina a pak maličká pauza a pak byl dlouhý les, přes ten se šlo hodinu. No a tam uprostřed toho lesa se sedlo na ty pařezy, nebo kde byl drn, nebo někde kam se dalo a svačilo se, každé vytáhl na co měl chuť a co měl s sebou a jedli jsme a přitom se mluvilo, zábava byla taky a dělalo se, co bylo potřeba taky. A šlo se dál, nejdříve byly Paseky, a potom Proseč a v Pasekách, tam byla nějaká paní a když viděla, že s korouhvičkama už jdeme, tak začala zvonit. Zvonila a zvonila, až jsem zase zašli, tak pěkně zvonila, ale nestavovali jsme se tam na Pasekách. No a pak přes tu Proseč, tam potom byl pan farář Martínek, ten působil taky v Sádce, a nešli jsme na Skuteč, ale takhle stranou a tam byla v lese kaplička u sv. Anny se tam říkalo, studánka zázračná jako a pramen, pramenitá voda dobrá, takže každé si vzal do lahve a pomodlili jsme se tam, chvíli se tam odpočalo, zase i posvačilo třeba, no počkejte, tak to jsme byli ještě, já jsem zapoměla, že jsme potom po té Proseči došli až na Rychmburk, to je Předhradí a na to Rychmburk byla restaurace nebo hospoda tenkrát sklenářská, tam se obědvalo. Bez oběda nemůžeme bejt. Hoši si dali pivo, někdo polívku, oběd, si myslím, nedal žádnéj, na to nebylo peněz, tenkrát koruna byla vzácná, každé přemýšlel, kam dát dřív tu korunu. A tak se tam poobědvalo, odpočali jsme si, pak jsme šli k sv. Anně do lesa a potom už to bylo do Luže, už tak snad že jsme tam před tou šestou, myslím, byli. No a tak se šlo nejdřív do kostela a byla pobožnost a vítal nás tam pan farář, ono tam šlo hodně těch procesí. Pobožnost tam byla nějaká a pak už bylo večír a muselo se shánět nocleh. Někdo už ho měl od minulejch roků zajištěnej, že chodil na ty svý starý místa a my jsme spali u kostelníka. To bylo blízko pod kostelem a kufr mě tam vzali s sebou, kdo už tam byl, a pak už se tam chodilo vždycky.

T: Asi nemyslíte rezidenci?

N: Ne, chalupa kostelníková.

T: Tam vedle je taková hospůdka.

N: No, jo, teď je tam hotel. To měl ten Jílek, myslím, nebo už nežije ten Jílek a ten pocházel ze Sádky, co měl tu restauraci. To už byla pak velká restaurace, to potom později, když se jezdilo vlakem nebo autem, tak se tam chodilo do tej hospody.

N: Lidový dům se tomu říkalo.

T: Jo, možná jo, no. On už nežije, protože byl tenkrát starší než já. Tak už kdepak by byl.

N: No a štos deky na zem a polštárek nějaký, deka na přikrytí a spali jsme všesky v místnosti, jak byla, uklidili nábytek a jednu místnost nám rezervovali a takhle se tam spalo. No, toť se ví, že se zrovna nespalo, dělaly se všelijaký hlouposti, nebo se vypravovaly anekdoty, ti mladí, a tak. Bylo to hezký po stránce náboženské i tehle tej světské. No ale ráno

se muselo brzo vstát a po šestý už jsme šli. Umejt, přestrojit, no, tohleto taky nebylo žádná, koupelky nebo něco to né, umývalo se v lavoru, že? A šlo se do kostela jako ale ne do kostela jenom k těm schodům a tam zpěvák na prvním schodě kleknul a my všechny za ním a modlil se růženec k Panně Marii. No a vždycky ten jeden schod, vždyť to znáte, že je tam vždycky jeden schod a to se pokleklo vejš. Na každý zdravas se o jeden schod pokleklo vejš. A když je to rovina, tak to bylo jako konec desátku a Sláva otci a no prostě na těch schode se modlil celý ten růženec, tak ono to trvalo dýl než půl hodiny než jsme doklekali až na horu a pak jsme šli do kostela a potom byla ta mše svatá v kostele. Vono jedna mše svatá za druhou se sloužila, protože ty procesí chodily v nestejněj čas, že jo. Před náma se modlili, za náma se modlili. Teď to byl takovej dost chaos. Každěj myslel, že je tam sám, aby jako trochu vinikl. No a po mši svaté se to trošku ještě rozešlo, požehnání jo a vítání poutníků a to všechno bylo s takovou patřičnou církevní jako ceremonie, že se kolem toho krásný kázání a dlouhý, někdo vstal zas ještě na druhou mši svatou, většinou ti starší ještě a ti mladší jsme se rozběhli mezi boudy, to je pouť. Jo? Tam dole pod kostelem byly boudy. Jak se to teď řekne, no ty krámky takový a příležitost koupit si všechno možný. Jenomže my jsme se jenom koukali a prohlíželi a moc jsme si koupit nemohli, nějakěj ten obrázek a to už jsem všechno zas rozdala už dávno děckám a už to asi nemaj, protože to je spousta let. Nu tak Pannu Marii Chlumeckou koupíte taky všude. A potom když jsme se všechny sešli, to už bylo kolem desáté hodiny asi. Tak jsme se poshromáždili pod kostelem, už se do kostela nešlo, tam to bylo ráno ty pobožnosti, tam je kříž, možná to znáte. Pod tím kostele je kříž, u toho jsme klekli a tam ještě byla taková děkovná pobožnost a litanie, chvíli jsme se tam modlili, no a pak jsme se sebrali a zas korouhvičku dopředu a zas v tom průvodě se šlo zpátky a to už jsme se u sv. Anny nestavovali, to už se šlo přes Zderaz, jinudy kratší cestou trošku, přes Zderaz, ale na tu Proseč zase, jo, jsme se dostali a to už nezvonila paní. No a tak zase přes tu Kateřinu Borovou, Sádek Horní a tady už nás čekali. Pan farář se vypravil s ministrantama a kdo chtěl, lidi taky šli, zvlášť takový ty příbuzný, kdo byl na tej pouti, a tak ta jeho rodina mu šla na proti až skoro k Oldříši. To je víc jak kilometr, to jsme se tam setkali, tak se vítalo a radovalo, že se šťastně vrátili, no bylo to moc hezký. A šli jsme ještě do kostela poděkovat za tu pouť, že nám to bylo dopřáno a za všechny ty milosti, který nám Duch Svatý dal a Pán Bůh seslal a ve zdraví že jsme se vrátili a zas se každěj vrátil do těch svejch domovů a k tej svej práci a k tomu všemu, radosti, veselosti, jakěj kdo život měl, a tak ho prožíval dál. No ale taky bylo, že třeba některou děvečku, jako služka byla u hospodáře, takže ji vypravili a ona přišla unavená a ještě jim musela poklízet všechno doma.

T: Po takové cestě. No, to je hodně kilometrů k nám.

N: Mně to naši poklidili, to jsem už nemusela, to už tatínek s maminkou to udělali. Měli jsme koně a bylo to takový mládí, bylo těžký, ale bylo hezký. Byli jsme mladí a zdraví a veselí a teď už do toho života ledasco ukápne smutnýho.

Do tej Radimi chodili taky lidi na nocleh, že tam měli buďto známý nebo už po kolik let tam chodili.

T: A jak jste šla dlouho celou tu cestu? Vzpomínáte si?

N: Šlo se celej den se zastávkama.

T: A pak se spalo až v té Luži.

N: No, v tej Luži to se spalo až pod tím Chlumkem a ráno zas celou cestu, no a tak se zas k večeru přišlo domů. Šlo se, tak se nespěchalo, aby závodně, to se sedlo a odpočlo. A i byly švestky zralý kolem, tak ty mladý kluci jim nedali pokoj. Potom už se pěšky přestalo chodit a jelo se vlakem, když jsem pak už byla vdaná, jelo se vlakem do Skutče a tam potom do Luže pěšky. No a pak když už si děcka koupily auto, no tak jsme pak jezdili autem a moc ráda tam jedu a každěj rok tam jednou s těma dětma, mě vždycky zavezly, byla jsem ráda, když mě to udělali.

T: A když už jste takhle jela z té Skutče, tak to jste šli vlastně, tam je to nějakých patnáct kilometrů ani né.

N: To není tak daleko, patnáct určitě né.

T: Tam už jste žádnou zastávku neměli?

N: Né, to né. To už se šlo rovnou. Na Štěpánově jsme měli švagra ženatýho, potom když už jsem byla vdaná, tak jsme se tam taky někdy stavili u Jiřiny a teď už je vdova a žije tam.

T: A zakoupila jste si tam nějaké dary?

N: No říkám, o korunu byla nouze, ale jenom něco lacinějšího, aby bylo něco dražšího na památku, to né. A nemám ani, nevzpomínám si, že bych něco od té doby, vždyť už je to šedesát a více let a i by na tom duch času hlodal taky asi, to mě mrzí, taky jsem se ptala, jestli někdo má. Všecky jsou mladý proti mně, ty vůbec pěšky nikdo z nich nešel tenkrát, to už se ani pěšky nechodilo potom. Pak byla nejdřív byla okupace, potom byla válka, no a za komunistů to už vůbec ne, to by ani nedovolili. Ale za tej okupace, to se ještě pěšky chodilo, to jsem právě já bejvala, když jsem se vdala už potom, tak pak už jsem pěšky nebyla vůbec, protože byly děti ani no, práce, děti a dobytek, čas nebyl, no ale taky se jelo jenom na jeden den tím vlakem a tohle bylo na dva dny, že se sedmého vyšlo a osmého se přišlo domů na ten svátek, na ten mariánskej svátek 8. září, čili švestková pouť. Třešňová, okurková a švestková

a ten cizí pan farář říkal, že bude ještě svatováclavská, že se některý kněz o to zajímá a tak že to tam chce prosadit, aby byla taky svatováclavská, čili ještě jedna teda možná letos už bude, nevím, jestli už letos nebo až příště.

T: Rituály, to jsme si říkaly, cestou jste si zpívali.

N: Jo, to cestou předříkával, to jsem vám říkala? Předříkal ten zpěvák, nevím, jestli jsem to říkala. No, většinou mariánské písničky, všechny který- Budiž věčně na nebe dán, Tisíckrát pozdravujeme tebe, Ó matko Páně, no všechny možný, to je ve zpěvníku v tom starým jsou. Růženec se taky modlil. Teď to vypněte, řeknu vám jednu příhodu. Šlo se šlo, zpěvák předříkával a teď tam byl nějaký rygol nebo povídal: „Je tu rejha, pozor dejte.“ a lidi: „Je tu rejha.“ „A tak to lidi nezpívejte!“

T: Krásná příhoda. A vzpomněla byste si ještě na něco? Napadá vás ještě něco k tomuhle tématu?

N: Jestli vás nic nenapadá, ptejte se.

T: Ode mě je to k vám všechno, bylo to moc hezké, děkuju vám za čas.

Příloha č. 2 Opis rozhovoru s Václavem Zárubou z Luže

Narátor: Václav Záruba, narozen 22. 7. 1936, povoláním autoklempíř
Poděbradova 206, 538 54 Luže

Tazatelka: Martina Doležalová

Rozhovor konán v Luži dne 22. 5. 2014 v 9: 35 h.

T: A nyní bych se Vás zeptala na něco k té pouti, jestli jste se sám zúčastnil procesí, nebo co byste mi k té pouti, co se tady dělává, řekl, na co si vzpomenete?

N: Odkad' až sem chodily procesí?

T: Ano, nebo jestli jste se sám zúčastnil, na co si vzpomenete.

N: Já jsem pořád jenom ministroval už od pěti let.

T: A víte, z jakých směrů chodily procesí? Vzpomenete si?

N: To je vidím, jako teď, tady spali u nás na půdě, nebo na seně.

T: Vy jste je tady ubytovávali?

N: Jo, to bylo za války a po válce.

T: Za války se chodívalo procesí ještě?

N: Já už vím, po válce většinou, ale než začali řídit ty – komunisti prokletý.

T: Takže když přišli ti lidi z procesí, já tedy nevím, od kterých směrů...

N: Od všech směrů, Křižánky, Františky, Krucemburk, tady směrem – já si vzpomenu. Měl jsem dvakrát mrtvici, ale zaplat' Pán Bůh, dopadlo to ještě dobře.

T: Já bych se vás zeptala, když takhle přišli ti mladí, staří, celkově to procesí, když přišlo, tak oni přišli do Luže a jako vyptávali se, chodili třeba po domech, kdo by je ubytoval, nebo už to měli domluvené? Jak to chodívalo s tím ubytováním?

N: Oni většinou už chodili na své místa, nebo už se vědělo, kde asi by mohli bejt ubytovaný, protože už pravidelně hodně v těch místech je přivítali.

T: A vy jste říkal, že u vás spali na slamníku?

N: U nás spali na půdě.

T: A dávali jste jim třeba i najíst?

N: To každopádně.

T: A platili vám za to?

N: Ne, my jsme nechtěli, oni by chtěli zaplatit, ale my jsme nechtěli. Maminka ne, tatínek ne.

T: A pak jste s nima chodívali do kostela?

N: No, my jsme chodili pravidelně do kostela.

T: Vzpomněl byste si, jak to o pouti v kostele probíhalo?

N: No, šlo procesí se zpěvem. Zpívali mariánský písničky a většinou nosili sochu Panny Marie s sebou. No a pan kněz už je přivítal, no a začala mše svatá. Samozřejmě že sem s nima přišli i kněží, většinou sloužili.

T: A ta mše, jelikož bylo hodně lidí...

N: Tak byl vyveden amplion ven a kázání bylo slyšet po celým okolí. Poutníci se modlili všude kolem, ambít celej u těch kapliček.

T: A vzpomněl byste si, když se šlo z toho kostela do města, jestli byly stánky, nebo co se dalo zakoupit, jaká byla zábava?

N: To byly stánky po celej cestě až dolů do náměstí, po tej cestě - no, jak vede kolem sokolovny nahoru.

T: Zakoupil jste si něco na pouti?

N: Koupil jsem si hodinky, jelikož jsem byl od malinka takovej nápaditej, tak jsem se ptal, jestli jdou. Bylo mně řečeno, že jdou, ale že musím jít taky. Tak jsem šel a porád

poslouchám, nic neslyším, tak jsem se dal do běhu a utíkal jsem a oni stejně nešly, pořád byly na jednom místě. Tak oni šly, ale když jsem šel já. Pak jsem to nakonec pochopil, že mně to tak bylo řečeno.

T: A nějaké svaté obrázky, nebo něco takového?

N: Jo, to se všechno prodávalo. To bylo každopádně.

T: Nevíte, jestli chodívala nějaká procesí přes Poklonu? Vzpomněl byste si?

N: Taky šli tam odtad'. Šli třeba od Mejta, tak to brali, tam se většinou modlili už. Tam je Chlumeck jako na dlani, tam je přenádhernej pohled tam odtad'.

Tak takhle to bylo, takhle to je ono, tady už můžu vyprávět. Tady odtad' je jedna vzpomínka.

T: Z Chlumečku. (díváme se na obrázek)

N: No. Tady je nakloněnej křížek. Je vidět, že je nakloněnej.

T: Je, no, je to vidět.

N: Já jsem si povídal, já ho srovnám. Tak že tam vylezu, tak jsem šel po tej římse, tady po hromosvodě jsem vylezl, to už je hodně dávno, to mně bylo třicet let, to jsem byl odváženj. Vylezl jsem tam nahoru na tu věžičku, chytil jsem se toho křížku a že se podívám, jak to je, že bych ho srovnal, jenomže to je 4 x 4 cm čtyřhran, což znamená, nemožný s tím hnout. Takže se mně to vůbec nepovedlo, až se pak srovnal, když se dělalo lešení, když bylo kolem dokola lešení, a tak se to pak dalo do pořádku. To jsme při té příležitosti dávali kříže na tyhle kopule opravený. My jsme je opravovali na Košumberku u Oldy Jožáka. Pak je vezl bratr na pozlacení a pak jsme je tam dávali. Je to asi deset let.

T: Ještě bych se ráda vrátila k zvěsti o vzniku Poklony, jestli to má něco společného s Chlumečkem?

N: Tatínek něco vyprávěl, že jela svatba a že se tam náko koně splášili nebo co, že se tam zřítíla svatba z toho kopce a na to konto se tam postavila ta poklona.

T: Pak ještě vím, že skuteční chodívali přes Sv. Annu.

N: Lesem chodili, poněvadž Fanouš pravidelně chodil kolem obrázku, co se říkalo Kolem obrázku, tam je Panna Maria Chlumecká.

T: A kde přesně myslíte, že je umístěná?

N: Na Zdislavi když by se vyšlo směr Štěpánov, tam se říká Zdislávka a tam odtad' se šlo lesem kolem obrázku, protože já jsem tam chtěl jít. Já jsem tam šel, když měl Fanouš padesátiny na Štěpánov, jsem povídal, že půjdu tam tudy, protože on chodil pravidelně tam tudy ze Štěpánova a zbloudil jsem na křižovatce v lese a přišel jsem na Lhotu.

T: A vzpomněl byste si ještě na něco?

N: To už asi bude všechno k těm poutím.

T: Tak já vám děkuju moc za rozhovr a že jste si na mě udělal čas.

Příloha č. 3 Opis rozhovoru s Vlastimilem Volákem z Vraclavi

Narátor: Vlastimil Volák, nar. 6. 12. 1925, poboláním stavební technik

Vraclav 102

Tazatelka: Martina Doležalová

Rozhovor konán na Vraclavi dne 3. 3. 2012 v 18: 00 h.

T: [Chodíval jste na pouť před válkou?](#)

N: no no no, no chodil, byl jsem v Luži, tak jsem se šel podívat na horu na Chlumek. Chodívali sem jak se říkalo z hor, tady od Svratky a přišli vždycky většinou už v pátek na večír a šli třeba do Radimě, do těch vesnic okolo a spali někde po půdách a v sobotu šli na Chlumek a večír znova ? a nebo někteří přišli až v sobotu a byli tam přes noc někde v nějaký tý vesnici a v neděli šli do kostela a po obědě už šli zpátky.

T: [A kolem kostela byli nějaké jarmarky, stánky?](#)

N: Jak je ten, jestli ho znáte, z Luže z náměstí je kopec k tomu Chlumku a tam byly boudy až na horu.

T: [Účastnil jste se sám procesí?](#)

N: Ne, já, ne. V té době jsem chodil do školy, byl jsem ještě kluk, jsme to jako kluci okukovali, že jo. Někáký ty modlení jsme nedělali. Nehledě k tomu, že jako po válce, tak jsem byl římskokatolík, ale po válce když jsem viděl, jaký jsou hrůzy války a tohle a ty se furt modlili k Bohu a to bylo houbec platný, tak jsem se odhlásil z církve a jak po válce ještě pak do pětapadesátého roku jsem v Luži bydlel, tak to ještě tak chodili ty procesí, a to v Luži na náměstí byly houpačky a tak dál, oni pak to z náměstí přestěhovali dolů tam k řece, a to už nevím, jak to tam vypadalo.

T: [A stánky byly stále podél cesty z náměstí až ke Chlumku?](#)

N: Jo, byly, ale už míň. min o hodně míň.

T: [A pak už to bylo zakázáno?](#)

N: V těch 50tých letech, to ještě tam byli ňáko, ale víte co, jak pak přibýval automobilismus, tak už nechodilo procesí, lidi jezdili s autem, okoukli to a jeli 50 km dál. Já

si myslím, že pak už procesí pěšky nechodili. A jednou jsem tam takhle byl, to je asi před 30ti lety, měl jsem tam rodiče a když zemřeli, tak se tam jezdilo, tak to jsem tam jednou byl a byla pouť, procesí lidí bylo v kostele plno na hoře, jak tam došli nevím, no, ale hlavní tam bylo vždycky, že tam stáli někteří ti věřící s kasičkama a koukali vybrat peníze od lidí.

T: Jak ta pouť za ten rok, asi jich bylo několik, první byla třešňová ...

N: Podívejte, bylo jich několik. První byla třešňová, to byla první neděle v červenci, druhá byla okurková, to byl 15. srpen, bývaly vždycky na mariánský svátky, třetí byla švestková, to bylo 8. září a pak si pamatuju, že se tam snažili udělat ještě kolem sv. Václava ještě jednu pouť, ale na tu už moc lidí nechodilo. To ještě pamatuju, když byly ty okurkový, to tam měli ty takový sudy plný kyselých okurek. Kdo si koupil okurku, tak tam měli jako hrníčky, ještě mu nabrali ten lák, aby to zapil, jo. Tak jsem se toho jednou napil a víckrát jsem to nepil.

T: Vzpomněl byste si, jestli chodívalo procesí k tomu kříži vedle Chlumku?

N: Ne, já si pamatuju, že ty procesí, když přišli, šli po těch schodech, někteří ti věřící šli po kolenou až na horu a šli do kostela. A u tohodle kříže, vím, že bejvaly, že se stavili pak a udělali nějakou pobožnost, ale ten kříž tam nebyl náko podstatnej. A támhle od toho kříže nalevo je taková budova a to je ta bejvalá jezuitská rezidence.

T: Za kostelem.

N: Ono je to předělaný, ono s tej rezidence to schodiště bejvalo krytý, takže ti jezuiti, když přšelo, tak teda šli zakrytý až do kostela. Já mám dojem, že za první války, že ten kryt, jak to padalo, že to odstranili a už to schodiště nezakryli. Taky pamatuju, že nám říkali, že tam na tý budově tam sedm komínů, čili bylo sedm komínů a sedm jezuitů. Jezuitů tam bylo třeba 15, víte a pak po zrušení jezuitského řádu, tak z toho udělali vojenskou školu, jo a pak to náko bylo, když to koupil svobodný pán de Laing to panství, tak já mám dojem, že docela tam bydlel na nějakej čas a pak už to bylo tak nechaný a když tam je tam léčebna stavěná mezi rokem 1920 až 30, tak ta léčebna koupila některý půlobytný budovy v Luži a mimo jiný koupila i tuhle rezidenci a udělali z toho byty pro zaměstnance. Já jsem tam, až ty děti s námi chodili do školy těch zaměstnanců, tak jsem tam takhle byl. To byla dlouhá chodba a velký místnosti a to každej ten zaměstnanec měl třeba jednu místnost a oni si to rozdělili třeba nábytkem nebo tak, takže je to takovej kasárenskej způsob. Akorát, říkám, že těch jezuitů tam bylo třeba 14, u jezuitů nebo u řeholníků různějch, víte, měli vlastní cely, takže byl v tej cele kopce jen jeden. Takže tam už to vypadá, u těch jezuitů, že už tam museli být třeba dva. Oni ty místnosti byly, to je vidě, byly rozsáhlý

T: V rezidenci bydlela moje kamarádka někdy před deseti lety, ale co si vzpomínám, bylo to tam takový maličký a měli i koupelnu.

N: Koukejte, já to pamatuju v takovém 60tým roce ještě to nebylo ještě předělaný, tam nebylo nic, žádný sociální zařízení nic, z toho původního, co já pamatuju, když s náma chodili ti kluci do školy z té rezidence, když jsem tam byl. Akorát se divám, že tam na tom nádvoří byla taková přízemní dlouhá budova a to byla dřív škola, to ještě za jezuitů už to byla škola a moje matka byla rozená roku 1888 a ta tam do tej školy chodila. Až v Luži, když se postavila škola, tak říkala asi dva roky si myslím, a na tý budově byla taková věžička a byly tam i hodiny, je to asi 20 let, co to zbourali, já nevím, proč to bourali, patřilo to k tý rezidenci a bylo to prakticky, dá se říci, památkově chráněný objekt a teď to zmizelo. Oni tam takhle ta rezidence byla ze všech stran obehnaná vysokým zděným plotem, to rozbourali teď, takže teď je vidět i z druhý strany. Dřív z druhý strany vidět nebyla. Jak je tamta restaurace, Lidový dům, tak od toho šla ta zeď a teď se to přejde a můžete rezidenci vidět, z který strany chcete.

A v kostele, tam jsou dvě krypty. Ta kryta, která je před oltářem, tam je jenom hraběnka Hieserlová. A tak krypta, která je u vchodu, ta je velká, tam jsou jezuiti a další. Oni to asi v roce 35 nebo tak se tehleten kostel prostě upravoval se interiér, zevnitřku víte? Já se pamatuju, tam bylo lešení postavený, čistily to chlebem. Se mnou chodil do školy kluk kostelníka a tak vždycky říkal, že přišel ze školu, musel zamést celou podlahu a chleba a toto, tím krmili slepice. Ale to nic, pak se ještě takhle ukončovaly ty úpravy a moje teta, tenkrát už za první republiky si dávala spravovat zuby, a tam spravoval zuby Vrchní zemský zdravotní rada, primář a ředitel Košumberka Dr. Malý a on to byl hrozně vzteklej chlap, já ho pamatuju, jednou mě tam zavedla, on mi vytáhl zub a já jsem z toho měl trable, a ta tetka se dozvěděla, že takhle v sobotu ty krypty budou otevřený. Parta chlapů, že zdvihne ty kameny, tak tam šla a já jsem tam šel s ní. Oni to zdvihli asi takhle a všichni to podležali, tak já jsem byl v první i v druhý kryptě. Že ta hraběnka Hieserlová, ta jako v tej rakvi, jak tam leží, tam je sklo nějaký jo a ti, co byli v tej velký kryptě u toho vchodu, tam byli, to bylo vidět, že tam jsou řeholníci podle jak byli oblíknutý jo a pak tam už byli i nějaký ctihodní, někde jsem četl, že tam je pohřbenej správce toho Košumberka nebo jestli šafář jo, takže takhle. A oni, jak je ta krypta tej hraběnky, tak tam byl náhrobní kámen, tam je ta orlice, páč ona byla hraběnka ze Žďáru, tak ta žďárská orlice a moje matka říkal, že lidi o to brkali a ničilo se to, tak ten vyměnil a pravý že je na tý levý straně tam v kostele.

T: Někde jsem se dočetl, že tam měl být ještě posmrtný obraz hraběnky Hieserlové.

N: Víte co, ona opustila hrad Košumberk a dala všechno jezuitům a sama si nechala

postavit takovej domek tam v těch místech, kde je ta restaurace.

T: Ten už taky nestojí.

N: Ne, ten je už několikrát přestavený. A vypadá to, že ona zemřela na tuberkulózu, tenkrát to dost řádilo, a po tuberkulóze jsou vysoký horečky tak oni jezuiti prohlásili, že my ňáko obchází d'ábel a ona vlastně měla horečny z tej nemoci, takže s ní pak asi zacházeli ke konci všelijak. Tak ona teda zemřela tam v tom domečku. A když zemřela, tak kostel ještě nebyl dodělaný, tak byl nejdřív pohřbená dočasně v tý kapli v rezidenci, tam byl taky ten doktor Had, to byl takovej prostě opat, člověk vysoce vzdělanej a pak když ten kostel dodělali, tak je přenesli na horu a o tomhleto obrazu nevím. Vím jenom, že v tom Chlumku je velkej ve stříbrným rámu obraz Panny Marie Pomocné, to není obraz originál. To víte?

T: Ano, ten dostala od svého bratra.

N: No

T: A napadá vás ještě něco k poutnictví na Chlumku? Vzpomněl byste si na něco?

N: Už asi ne. Jestli vy nic nechcete, tak to bude všechno.

T: Tak já vám děkuju, že jste si udělala čas

Příloha č. 4 Opis rozhovoru s Miroslavem Hladíkem z Luže

Narátor: Miroslav Hladík, narozen 28. 2. 1922, povoláním prováděl meliorace
Střemošice 26

Tazatelka: Martina Doležalová

Rozhovor konán na Vraclavi dne 3. 3. 2012 v 18: 00 h.

N: Tohle to procesí, jak bych vám to řekl, to procesí, který tady chodilo, tak to já nepamatuju. To chodilo z litomyšlska a chodili na Chlumek na pout', poněvadž tam byly tři pouti u panenky Marie, jaký ona má ještě jméno panenka Maria

T: Pomocnice

N: Pomocnice no. A šli v sobotu a tady někde nocovali, aby stihli ranní mši na Chlumku. A pak když se to odbylo, tak šli zas pěšky na litomyšlsko a tady se zastavovali u Poklony, tam se ještě modlili a loučili se s panenkou Mariou Lužskou. To bylo to celý procesí. Ono se tady říká, ta Poklona není nikde zapsaná, v tom Zámrsku, tam byli zaměstnaní tady sousedi

Bezdičkovi, shánělo se to tam kolikrát, vznik její se neví, tak se traduje, že to procesí tam postavilo pomník, protože jakmile udělali pár kroků, tak už byli za skálou a byl konec už sem dolů. A traduje se, že poněvadž ta cesta vedla i nad ní vedla zadem, tu taky nepamatuju, stopy jsou tam do dneška. Ze Střemošic, když jsme chodili do školy, tak taky to byla cesta vozová a říká se jí Nevyjelka, dodneška sem tam někdo chodí, že jela svatba na Chlumeck a koně, že se splašili a že z toho kopce sjeli a svatbě, že se nic nestalo, tak na tu památku, že tam postavili todle to, tu Poklonu. To jsou ty dvě věci, který se o tom mluvěj a jsou to jenom vzkazky, nic jinýho.

A vy chcete tu Luži.

T: Ano.

N: Z Novohradská chodilo procesí, to za mě se dělali v Pokřikově. Poněvadž chodili bosy, tak se zouvali a tak ti přišli ráno a na večír šli pryč. A některý, já mám manželku z Jenčovic, a k nim chodili o pouti taky ti přišli a sháněli, chtěli někde přespat, tak tady byli celý den a pak teprve šli.

T: A vy jste se zúčastnil pouti?

N: V Luži?

T: No.

N: No jistě, to bylo pravidelně. Při každý pouti se chodilo do Luže. Tam byl trh na děvčata. Jo vy to nepamatujete. Náměstí bylo plný krámů, houpačky, kolotoče a celá cesta na Chlumeck. A tam se chodilo, protože tam byly mše svatý. Plný náměstí bylo až na Chlumeck bylo lidu. Chodilo se sem a tam. To se chodil už jako velkej, manželka tam taky chodila, to všecko to chodilo, když byla v Luži pouť, tak se chodilo do Luže na pouť. Prodávali tam močáky, to říkali okurková a tej zmrzliny se tam, no jo a na náměstí to bylo plný, těch atrakcí, ty cirkusy taky. Oni tam byly v Luži jarmakry, ale ty byly jenom v létě, to se na to taky pamatuju. Tam se prodávalo různý zboží.

T: A vy jste si tam taky něco nakoupil?

N: Tenhle křížek je z Chlumku z pouti, koupili ho sestřenice mému otcj a nevím, kde ty figurky jsou, je to vinobraní a ty jsou zakoupeny taky v Luži na pouti mému otcj

A chodilo procesí, no to chodilo nejdýl snad někde tady od Chrastí, nebo od Horky, a ty nosili, chodily družičky v procesí, a ty nosili panenku Marii. Bylo to čtyři, v prostřed takovej kříž a na tom stála a s tím šli na ten Chlumeck a pak zas zpátky. Ty chodili, ty sem viděl několikrát. To se všechno zastavilo, když šlo procesí tamhle. Jestli jste viděla ten film, tam se mluvilo o pouti a procesích na Chlumeck.

T: K panence Marii? Myslím, že to bylo Procesí k Panence Marii. Nějaký pamětník mi říkal, že to procesí bylo vedené, myslím, od Chroustovic, nějak spíš z té strany druhý od Hrochova Týnce.

T: Tohle procesí chodilo s tou panenkou Marií na náměstí od důly. Ne tahle z hůry a od Novejch Hradů. To chodilo taky dost dlouho. Sem na tu pouť, počkejte, odkud Jarek byl - on byl ze Zhoře, ne, ze Zhoře ne, z Rybný. Tak z tej Rybný chodili taky.

T: Aha

N: A ty museli přijít od Dolů, že jo. Páč cestou nabírali lidi. Tady chodilo procesí ve Střemošicích, já taky, víte? My máme kapličku sv. Václava a máme tady pouť na sv. Václava. A to se sešlo u kapličky, přišli muzikanti, přišli hasiči a šlo se na kopec. Muzika hrála a šlo se na kopec. Pokud byly nějaký, tak starej Slutskej střílel ještě. Tady byly hmoždíře na to střílení, ale pak se to ztratilo a tak dycky vykopal nějaký pařezy tam měl a tak nabíjel ty pařezy a střílel, když jsme šli okolo. A šlo se naproti ze Řepník od kostela vyšlo procesí k nám na pouť a na mši a sešli jsme se někde u Poklony anebo až na rovině a šlo se procesí sem s farářem a s ministrantama a tady se odbyla mše a zas se šli vyprovodit k Pokloně. To sem nějak chodil a můj otec předříkával „*Svatý Václave, vévodo české země, kníže náš.*“ A tady byla i písnička, on chodil taky předříkávat Holomek a on tu písničku neměl, on měl fousy a ženský mu nerozuměli, tak byly radši, když šel náš děda. On děda taky režíroval tady taky divadlo, ve Střemošicích se hrálo divadlo- katolická mládež, a on režíroval a kuplety hrál taky. V tej mládeži jako kluk, jsme hráli divadlo v Mejtě Zraněná srdce, to jsem chodil do školy ještě, tak jsme tam hrály děti, byly jsme tam tři. A herci byli z vesnice. To se vo tom mluvilo pořád pryč, že jo. Když se chodilo zkoušet a pak když se to odehrálo tak to byla senzace. Kdo jakou úlohu a někdo měl takový to herectví nadání a Silvestry se hrály, bylo tu jeviště. To už všecko je pryč.13:58

T: Vzpomněl by jste si, kudy chodívalo to procesí? Jestli přes Střemošice k Paletínu?

N: Vy myslíte, ti, co chodili od Litomyšle. Kady chodili, nevím.

T: Jestli chodívali tudy přes Střemošice?

N: Ne, ne, ne. Tam je cesta a zadem vedla ještě jedna cesta. Ta je taky zrušená. Oni mohli jít po té cestě, anebo mohli jít Nevyjelkou dolů, jak říkám.

T: Jako do Bílýho Koně?

N: Ne, tam museli jít z tej Rybný. Že by si zkracovali cestu, to nevím. Ale chodilo tady ještě procesí, jak bych to řek, pohřeb. To chodilo po Helvétský cestě. To byly evangelíci tady od Novejch Hradů a šli. Nikdy nešli přes vesnici. A byla cesta, říkali jsme ji Helvétská, která

vedla od Bílýho Koně zadem za Bílj Kůň přes tu Olšinku a kady pak oni vyšli – no jo, oni mohli jít na Žiškovec a tam šli hájem, ale všecko polní cestou a přešli do Voletic a tam na Lozickej hřbitov. To byli evangelíci.

T: Já právě mám na mysli procesí k Panence Marii na Chlumeck. Ty bych chtěla zjistit, kudy chodívali, jestli se tu zastavovali. Na té Pokloně se zastavovali?

N: Ne, ne. Přes Střemošice nemohli chodit.

T: Nechodil nikdo s procesím přes Střemošice? Nevím, jestli z Vysokého Mýta někdo chodíval?

N: Kady chodili nahoře, to nevím. Jestli by tam nějakej pamětník byl, ale těžko už. Ona ta cesta, jak vede dneska, vedla za Poklonou. Tam byla cesta, je to tam prokopaný ještě teďka. A točila se a vedla do tej Nevyjelky až sem a to byla první cesta. Jedna cesta ještě vedla támhle a té se říkalo Fouska. Tam chodili lidi do kostela potom, jo? Ty cesty tady jsou ještě zachovalý. No, ta Nevyjelka, tam se chodilo všecko do školy a ták tou Nevyjelkou.

T: Vy jste se procesí na Chlumeck nezúčastnil, jen jste se tam chodil dívat na tu pouť.

N: Tam se chodilo i do kostela. Chodilo se na ranní a chodilo se na velkou. Ranní byla dole v kostele u Bartoloměje a velká byla nahoře. Chodil jsem na kruchtě, aby bylo vidět po celým kostele. To víte, že jsem chodil do kostela, to jsem musel. Otec byl nábožensky založenej, tak na to dbal.

T: A vy jste se tedy sešli ve Střemošicích a vyšli na pouť bez faráře a těch rituálů při procesích, co se dělávají.

N: Každěj si šel, jak chtěl. Někdo přišel do polovičky, někdo to dodržel.

T: Ale procesí se tady nikdy nekonala.

N: Ne, nekonalo se nikdy jenom tady chodilo to z litomyšlska a to znám jenom z vypravování otce a přikládá se tomu i vznik té Poklony. Je to jenom báje.

T: Takže ještě než začali vládnout komunisté, vy jste poutě v Luži navštěvoval.

N: Už od školy.

I za války jste chodíval?

Ty za války nebyly, ale chodilo se pořád. jo, měl jsem boty, to byly páskový dřeváky, oni měly podrážky ze dřeva, takže jsem chodil i za války.

T: A konaly se i na náměstí poutě, jestli byly nějaké atrakce, bylo to povolené?

N: ne ne ne, to ne.

T: Takže se chodilo jenom do kostela na mši?

N: Jenom do kostela.

T: A po válce se to normálně obnovilo?

N: Za války tam byli taky Bergrovi se zmrzlinou, měli krámek, jo? Co chodili s cukrovím, prodávali srdce, že jo. Tak to bylo na náměstí a už měli své místa. To byla velká tržba pro ně.

T: Takže za války nesměli takhle prodávat a pak po válce se to začalo postupně obnovovat? vzpomněl byste si?

N: Po válce se to začalo obnovovat. Jenže pak se to nelíbilo místním občanům, ten rámus, že jo, hráli. Každý hrál tu svou, houpačky, kolotoče si hrály svou. To byly řetízkový kolotoče a byly kolotoče třeba s figurkama. Jezdil jsem, jakpak by ne, třeba na koni, byly tam různé figurky. A na houpačky taky jako děcko a jako už velkej chlap jsme chodili houpat, to bylo pravidelný, že se šlo na houpačky.

Tyhlety náboženský věci, ty se prodávali u Chlumku, jak se vyšlo z chlumku z brány, tak tam byly dva nebo tři krámy s obrázky.

T: Napadlo by vás ještě něco k těm poutím?

N: Jen se ptejte, já už jsem řekl vše."

T: Ode mě je to taky všechno, já vám moc děkuju za ochotu a čas.

Příloha č.5 Opis rozhovoru s Bohumírem Andrlm z Poličky

Narátor: Andrl Bohumír, narozen roku 1954, nyní betlémař
Hejdukova 69, 572 01 Polička

Tazatelka: Martina Doležalová

Rozhovor veden v poličském muzeu 15. 11. 2011 v 10 hodin dopoledne.

T: Já bych chtěla, abyste mi teď vyprávěl o tom, jak jste chodíval do Luže na Chlumek na pout'. Řekněte mi vše, na co si vzpomenete.

N: Večer se jelo vlakem do Skutče, ve Skutči se sesedlo z vlaku a šlo se na Štěpánov a tam se šlo nějakou lesní ztezkou a vím, že jsme jako procházeli ke stromu a tam byl obrázek Panny Marie. Tam bylo takový stavení, tam jsme udělali pobožnost a šlo se dál. A přicházelo se tam na Chlumek z toho lesa od Štěpánova.

Myslíte u Zdislavi?

T: No a tam jsme přicházeli na ten Chlumek, byl tam páter Smejkal, což byl místní rodák a tam tam chodil jako duchovní správce a další. No a potom se šlo zpátky, tam na oběd v tej restauraci na náměstí, tam jak je ta taková ulička. Tam byly stánky na tom náměstí.

Takže tam jste si na náměstí nakupoval nějaké ty dárky?

No, no, no. Oni jsou tři pouti, že jo, třeshňová, okurková a švestková. Zpátky jsme zas chodívali ke kapličky, když se jde po silnici, tak se tam k ní uhýbalo v lese.

Dříve se chodívalo na tři dny a to bývalo procesí, šlo se kolem Nových Hradů a tam přesпали, brzo ráno se šlo dál a pak se tudy i vraceli. Jak říkám, na tři dny to bylo.

10 min.

T: Jak to vypadalo v době režimu? Přeci jenom to muselo být takové omezenější. 15min

N: Tak to se tak moc nemohlo chodit na poutě. Když se jezdilo autobusem, tak autobus musel mít nějaký jiný plán, jako že se jede na zámek nebo hrad. Ten šofér taky musel dávat pozor, aby nestál někde u kostela nebo tak. Takže většinou bejval, když se jelo na Poličku, tak je ten šofér dole vysadil lidi a řekl nám, v tehdy a tehdy semka přijedu a naložim vás. To se muselo dodržovat, ten šofér se nesměl dlouho zdržovat, naložil lidi a jelo se. A ten šofér parkoval někde u hradu nebo tak, jo? A aby to nebylo nápadný. Takhle se to všechno muselo dělat.

T: A až do toho 89 se to takhle muselo dělat?

N: No, no. Po celou dobu. To se ještě rozhodovalo, jestli ten autobus dají nebo nedají. Kolikrát se třeba zjistilo, že se někdo prořekl a zjistilo se, že se jede někde na poutě. Najednou se zrušila a bylo to. Takováhle byla doba, ono to nebylo jednoduchý s těma poutěma, že jo. Kolikrát takhle ještě tlampačem řvali, do auta, co se děje atak dále. Rušili to policajti. Všechno hrozně hlídali ti policajti.

T: Scházelo se vás hodně, i přestože to bylo zakázané?

N: Dost, dost lidí se scházelo, dost, i z Moravy. Nosili sošky s Pannou Marií.

T: A vy jste chodili procesí?

N: Ne, ne, ne, to se nesmělo. To bylo strašně hlídaný, že jo.

T: A napadá vás ještě něco k těm poutím?

N: No, jestli už nemáte nějaké otázky? ptejte se.

T: Mě už nic teda nenapadá. Děkuju za rozhovor a váš čas.

Příloha č. 6 Rozhovor s Marií Holasovou

Narátorka: Marie Holasová, nar. 1932, inženýrka
Družstevní 970, Polička

Tazatelka: Martina Doležalová

Rozhovor veden v Poličce 28. 2. 2012 v 13:00h.

My jsme na Chlumku byli někdy po válce, mně bylo vlastně 13 let, když skončila válka. Já si to sice trochu pamatuju, ale vůbec si nevybavuju, jestli jsme po té válce, ale dá se přepokládat, že jsme po té válce tam taky byli. Ale vím určitě, že jsme museli chodit, že jsem jako přišla i za války a jak jsem vám psala, my jsme jeli vlakem do Skutče a ze Skutče jsme šli pěšky. Už jsem se chtěla podívat na mapu, počkejte.

Já si myslím, jestli tam není sv. Anna, jestli vám to něco říká. Tam je taková zastávka.

Musela tam bejt nějaká cesta, protože to ještě nechodila jen Polička, to chodili z Borovej a tady z těch všech vesnic, co jsou, určitě se z té Skutče chodilo i z toho celýho okolí skutečskýho. A zas to nemohlo bejt tak daleko, protože jsme se vraceli zpátky na vlak pak. A myslím si, že to byla taková už možná dávná cesta, kterou se na ten Chlumeck chodilo. Chlumeck je až 18. století. Já nevím, já jsem – my jsme na Chlumku teda byli, když nám o tom hodně vyprávěli. My jsme tam taky byli taky s mužem, protože tam Jiří Pacák, to jsem vám myslím psala, má ty nádherný dřevorezby, že jo. No a má i ty, já myslím, že je to asi místo Zvěstování panny Marie kostel. Já jsem si uvědomila, že nad tím oltářem jsou sochy toho zvěstování a to děla dřevěný sochy taky Pacák a potom i nad kazatelnu, tam je taky něco takovýho zvláštního, tam něco s pastýřem a to už nevím přesně. Takže nevím, jestli tam bylo něco dřív, před tím 18. stoletím. To poutní místo mohlo být celkem dost dávný. Takže tohle to vím, o tom Chlumku.

A vzpomenete si, jestli jste cestou vykonávali nějaké rituály?

Tohle to tam nevím. My jsme tady se chodilo do těch Křtin. Jenže to je teda severozápad nebo západ, ale jako rituál právě vím, z toho cesty do těch Křtin. To byly teda, takže to by se dalo tak nějak zevšeobecnit. To byla taková tradiční pouť, která trvala tři dny. A jelo se, byly to tři poutní místa, ale na ten Chlumeck se určitě chodilo jen den, takže tam těch rituálů asi nebylo. Ale když bylo něco tři dny, tak to už bylo trošku jiný. Takže to je jen taková

zajímavost a to byla asi nějaká tradiční pouť, která se tady musela uskutečňovat dlouho. Tak jak já jsem ji absolvovala, tak to bylo - teda tam to bylo vlakem a částečně se šlo pěšky. To znamená, že to muselo bejt, když hlavní trať na Brno, že jo. Před tím se chodilo do těch Křtin pěšky a tím pádem se šlo asi jenom tam, ale to opravdu bylo to hlavní místo pro procesí pro tenhle ten náš kraj a jako bylo zajímavý na tom to, že my jsme byli z té Vysočiny a my jsme se tam setkávali z Hanákama, protože Hanáci to měli taky jako hlavní poutní místo. Já si do dneška pamatuju ty jejich krásný zpěvy a zas my jsme měli trošku jiný zpěvy. Ted' už je to, ty zpěvníky jsou stejný, že jo. Ted' už je to takový univerzální, ale tenkrát to bylo vždycky zajímavý, ale nevím, dá se předpokládat, že tam možná bylo něco krojovanýho, ale to už teda nevím. Ale to se chodilo s těma korouhvičkama, že jo? To se chodilo tak, že – ale to se chodilo určitě i na ten Chlumek, že - Jak ono to vlastně bylo. Možná že první šly děti, jako mládež a to asi zvlášť kluci, zvlášť děvčata, to určitě. No, potom bych řekla, že šli muži a na konci šly vždycky ženy. My jsme to trochu tak jako považovali za takovou degradaci, proto si to pamatuju, a to pravděpodobně bylo i na ten Chlumek a já jsem právě absolvovala takovou tu poslední, já myslím, že to byla poslední tradiční pouť do těch Křtin, ta třídní, a to byla pouť, protože ta byla si v roce 1946 nebo 47, po osmačtyřicátém to bylo určitě zakázaný. Pan Jandl vám určitě řekne, protože jeho příbuznej, byl asi Josef Andrlé, on byl taky můj vzdálenej příbuznej, tak my jsme trochu do přízně s panem Jandlem, takže ten dokonce vedl ty poutě, co já jsem zažila ještě tu pouť po válce, tak tu vedl tenhle ten příbuznej pana Jandla, kterej byl teda o generaci starší. No a teda ten Josef, já myslím, že byl Josef Andrlé, a ten teda předříkával a tohle všechno, čili byl vepředu. Já myslím, že se nosili takový ty korouhve- pravděpodobně - ale to už si trošku jako vybavuju. A jenom jako co se týče rituálů, tak to bylo zajímavý, že my jsme šli, vlakem jsme jeli teda do Rájce, z Rájce se šlo pěšky do Sloupu. To už je součást Moravského krasu a tam jsou Sloupsko-šošůvské jeskyně. Takže my jsme v těch jeskyních byli, ale dneska jsou krásně upravený, my jsme byli jenom v takovejch jako byly tam takový jako zvenku, bez průvodce, byly tam takový veliký sály bych řekla, ale nebylo tam moc krápníků, a to bylo poutní místo, ten Sloup je poutní místo, a to je Panna Maria Bolestná. A tam se přespalo, to se spalo na nějakých slamníkách, to už tenkrát to bylo asi dělaný tak, že automaticky to ti poutníci měli domluvený kde. Možná v nějaké stodole, to bylo prostě v léte, že jo. No, potom vůbec si nepamatuju na jídlo, to je zajímavý, ale něco jsme jedli, asi maminky měly s sebou, protože to jsem určitě šla s maminkou, a potom jsme šli pěšky, to jsme šli už pěšky do těch Křtin, to už patřilo taky k Moravskému krasu a tam po cestě, to si pamatuju, byla lávka přes nějakou říčku nebo

potok, my jsme si dělali věnečky a z tej lávky jsme ty věnečky házeli a podle toho, jak ten věneček moc jel po splavách nebo se zachytil někde na nějakým keři a ták, tak se jako soudilo, jestli se vdáme, jestli vodejdeme z domu, jestli zůstaneme doma a tak. Tak to byl takovej jako rituál. A ten si myslím, že byl všeobecněj, takže proto vám o tom vypravuju. Možná že těch rituálu tam bylo víc, určitě byly různý kříže, kde se modlilo a tak. Většinou se teda zpívalo, modlilo, že jo, atak dále. Většinou se modlil růženec, to je dodneška na těch poutích. To je takový tradiční. No a potom teda v tech Křtinách určitě se zúčastnili účastníci mše svaté, to určitě, to už bylo nějak načasovaný, aby přišli na mši a tam taky to bylo v době, kdy se tam konala nějaká ta pouť, čili těch mší bylo víc. Případně někdy taky bývá, teď teda nepamatuju, jestli přímo i s náma, ale choďoval kněz, takže třeba sloužil kněz tam, pro ty svoje poutníky. No a potom v těch Křtinách jsme přespali, a potom se šlo do Adamova, to je zastávka železniční u Brna a tam se ještě – to byl ale asi takovej spíš rituál, tam se stala nějaká tragédie někdo z Poličky nějak zahynul, ale spíš jako sebevraždou. Takže se tam nějak na tom místě modlilo za toho člověka. No a sešlo se do Adamova, ale ještě jsme nejeli zpátky, muselo se tam být dřív. Nad Adamovem je poutní místo Vranov u Brna, a to je zase mariánské poutní místo. Dneska je to poutní místo velice slavný, protože se tam vrátili řeholníci, kteří tam asi předtím byli, nevím přesně kteří. A dneska je to diecézní centrum. On ten areál byl poměrně dost velkej, mám dojem, že je ještě zvětšenej, takže dneska je to velice významný. Snad existuje ještě Vranov nad Dyjí, a to je trošku jinde, trošku níž, že jo. No a tohle je Vranov u Brna. No a my jsme se vrátili zpátky pak do Adamova a z Adamova už se jelo domů. Takže já jenom, co chcete rituály, tak takovýhle rituály určitě byly dřív při všech těch poutních místech.

[A kupovala jste si dary na těch poutních místech?](#)

No, tak většinou se tam kupovaly obrázky. No, možná jako děti, já jsem tenkrát mohla mít čtrnáct patnáct let, tak nevím no. To je jako na těch poutích, to je všude stejný, byly tam stánky s nějakým – tureckým medem, nebo se tam, to zas já můžu říct, když jsme jezdili, už to nebyla takováhle pouť, že jo, to byly prostě na těch vesnicích se drží poutě, ve městech se drží poutě, když je svátek toho patrona, kterému je zasvěcenej kostel. No, takže třeba tatínek pocházel tady takový jako když jste tady čistě na moravskéjch hranicích, tady 15 km za Poličkou už jsou moravský hranice, takže to bylo zase na moravskéj straně, ale tady to nebylo velkej rozdíl, protože se to vzájemně promíchávalo, akorát oni mluvili jinak. Oni mluvili trošku jak Hanáci, ale ono se to teď hodně stírá. No a tak tam byly při těch poutích, to bylo asi všude stejný, jak ty obrázky tak- protože to byla Morava, tak se tomu říkalo praglety. A já

jsem nejdřív, že jo, ale pak už jsem věděla, co to je, tak jsme jako děcka po tom hrozně toužily. To byly náramky, takový korálkový náramky na gumičce, případně eště to bylo - vypadalo to jako hodinky. Tenkrát pro děti, že jo. Tak já jsem měla, je to k nůuvřření, ale první hodinky jsem si koupila až k maturitě, do té doby jsem hodinky neměla, takže pro děti to bylo! To byl náramek a ten tady končil jakoby ciferníkem, ale neměl žádný pohyblivý ručičky nic jen nakreslený a říkali tomu praglety. Pak jenom růžence se prodávaly a tak.

[Máte třeba památku z toho Lužského poutního místa?](#)

Z Chlumku? Nějakou tu takovou starou, to by bylo bývalo zůstalo v některých zpěvnících. Ale co já mám tady takovej zpěvník, je sice taky starej, ale myslím si, že tam tak starý obrázky už nejsou. No v podstatě to budou ty, který jsou tam teď, protože se velice často ty klasický poutní obrázky zase znova prodávají. 14:07

Příloha č. 7 Rozhovor s Dagmar Komárkovou z Rosic

[Tak jo, tak můžete vyprávět, co si vzpomenete. Jak se začínalo, kde se začínalo, odkud se vycházelo?](#)

To nevím, broučku, ale vím, že to Rosický nebyli, ty poutníci, vím, že to byli vždycky z jiný vesnice a že tady chodili kolem, to se pamatuju. Vždycky někdo předříkával a oni po něm a nosili nebesa a pod tím byla Panenka Maria a zpívali. A tajhle k Dobrkovu, tam je Panenka Maria, tak tam jsme měli i pole, víš a tam jsem se vždycky modlila taky. Tak tam se vždycky zastavili, pomodlili se a pak šli teda tou zelenou cestou do Luže. A myslím si, že to bylo vždycky na tu první pout'. Třešňová se myslím jmenuje, že jo.

[Ano](#)

Třešňová, okurková a švestková. Tak si myslím, že jenom na tuhle a chodilo jich poměrně hodně, poměrně hodně, ale to jsem byla mladá, malá, mlíč holka, to si tak jako pamatuju.

[A chodívali i s hudbou?](#)

To ti, holka, nevím, to nevím. Máš pravdu, že to někde bylo nebo to, ale tohle nepamatuj, že by měli hudbu. Jen si pamatuju, že předříkával, Vždycky předříkával mužskej. Chodili vždycky od mostu, takhle sem nahoru. To byli z některý vesnice, ale nevím od který.

[Jestli nebyli z větší dálky.](#)

No, mohlo to bejt. Když Růža zas říká, že tam dole u Santů se vždycky napili a že byli z Kočího a pokračovali zase do tý Luže.

[A vy jste sama takhle s nimi nechodila?](#)

Ne, to jsem nechodila. Já jsem je jen vždycky viděla, když šli kolem. Ale ta Růža možná že by věděla víc. 2:51-3:58

Vzpomněla byste si, jestli se tady ještě někde zatavovali?

Tady to mě utkvělo a už to bylo teďka špatný, že jo? A mně to bylo divný, ptala jsem se, kdo tam dal tu betonovej sloupek a na to tu Panenku Marii, když tamto bylo špatný. A víš, kdo to udělal?- Počkej. – Jenda Hlaváčku, mladej. On už zemřel a on že měl problémy zdravotní a že když se uzdraví, on byl pak dobrej, no, tak to tam spravil on.

Místo dřevěného podstavce tam ...

No, dal tam ten, to vím, to aspoň takhle říkali. Já dřív když jsem jezdila na té babetě, teď už ne, ale ještě předloni, tak vždycky jsem vzala kytičku a jela jsem tam.

Jestli jste se chodívala podívat alespoň tam na to náměstí, vzpomněla byste si, co tam všecko bylo, jestli nějaké houpačky,...?

To jo, to tam všecko bylo. To bylo dřív atrakcí hodně. V tej době to bylo opravdu hodně, teď už to asi takový není.

Pan Slavík: Další období nastalo v roce šedesátosm. To tam prostě začali jezdit arcibiskup a tohle.

Před tím se o tom moc nemluvilo, takže v šedesátosmém se to zase trochu rozmohlo na chvíli.

No to se nediv, holka, já se pamatuju, v tu dobu jsme do kostela chodili třeba jen čtyři, jo? A já se pamatuju, oni se báli chodit do kostela kvůli zaměstnání, že by je vyhodili. Já jsem si říkala, já dělám v družstvu, copak mi kdo může, jo? A pamatuju se kluci, že v osmičce už nesmí chodit na náboženství a ještě vím, že mi Alois říkal, to nevadí, ale do kostela můžu chodit. To vím, že v osmičce.

Takže Vám jako lidem zakazovali chodit do těch kostelů a někteří se nebáli, protože se nebáli o ztrátu zaměstnání...

Ale chodilo do kostela málo lidu, aspoň tady teda.

A kontrolovali třeba v kostelech, kdo tam je?

Oni mohli mít někoho, víš, kdo by to naprášil. Tomu věř, že by to taky mohlo bejt. Kdopak všechno chodil, no chodilo nás málo.

Zbylí se tedy báli nebo byli s režimem.

No, oni s tím režimem nebyli,ale báli se jít do kostela.

A těch poutí se zúčastnili?

No, to ještě nebylo tehdy, to se účastnili, víš. Pouti v Luži jo. Jak bývalo dřív letní kino pod parkem u Chlumku, tak tam to bývalo. Tak tam bývalo parkoviště pro ty polníky, co šli na pouť. My jsme tam dřív jezdívali na kolách. Ten kostel byl vždycky tak plnej.

A zúčastnila jste se tam nějaké té mše, když už jste jela na pouť?

To já jsem tam chodila hodně dlouho vždycky na tuhle mši až v pozdějším věku. Jednou jsem tam byla u svatého přijímání taky.

Takže za režimu jste tam nechodila přímo tam do kostela na mši, až v poslední době se dá říct?

To já byla ještě mladá, tak mě tam naši nepouštěli. Nebylo tolik času dřív, když se hospodařilo, vid', ale potom když už mě bylo těch patnáct, tak už jsem tam jezdila sama na kole a tak s kamarádkama nebo s někým.

A oběhla jste to náměstíčko, ty stánky?

No a šla jsem vždycky do kostela. Pod kostelem byly stánky s náboženskou tematikou a dál se táhly ty stánky po dlážděné cestě až do náměstí a na náměstí byli kolotočáři. Býval tam i živý medvěd i had. S medvědem se boxovalo a hada si dávali kolem krku.

Ještě se Vás zeptám, kdy jste naposledy viděla tudy projít procesí, vzpomenete si?

No, děvčátko, to je horší. To já si zase nepamatuju.

Jestli to bylo před válkou, nebo až po válce, jestli byste si nevzpomněla? Třeba v tom šedesátém osmém roce, jestli se to obnovilo?

To ne, to skončilo před válkou.

Příloha č. 8 Rozhovor s Růženou Klusoňovou z Chrasti

1930

Jiráskova 353, Chrast

Na co byste si vzpomněla ohledně procesí, které chodívalo na Chlumeck?

No, to mně bylo osm roků, když to procesí chodívalo. Nesli Panenku Marii takhle čtyři u důly, že jo. Byla jako ověncená a procesí chodilo od Kočího a přes Rosice se zastávkou u Santovejch, kde jim vždycky podali pitnou vodu a pokračovali. Bylo horký období, bylo to myslím na první pouť v Luži, to byla Třešňová a pak pokračovali na Chlumeck, tam se zúčastnili pobožnosti a když se vraceli zpátky zase tou samou cestou, tak se zase v Rosicích u

Santovejch, už na ně čekali, zase aby jim tu pitnou vodu dali, protože teplým období jim to přišlo jako vhod.

A vy byste si třeba vzpomněla, kudy chodívali?

Ne, to nic nevím.

Ani jestli bylo hodně lidí, jak vypadal ten průvod?

Vím, že chodil pán, kterej předříkával a oni to po něm jako opakovali.

A hudba s nima bývala?

Ne, tohle nebyla.

Zúčastnila jste se vy někdy poutě, nebo jestli jste se zajela podívat na to náměstí podívat se na stánky a na ty atrakce?

Jo, to jsme vyšli školu v pětáctýřicátém a v šestačtyřicátým roce s námi byli jako mládežníci a jeli jsme na pouť do Luže, kluci z velkostatku u Vojtěchů, ten syn, co tam byli, dělal jako správce, teď si nemůžu vzpomenout, jak se jmenoval, tak vzal koně. Měl to jako povolený, ustrojili žebříňák a břízami odekorovali ten žebříňák. Vzali kbelík, vzádu přivázali plachetku se senem a my jsme nasedli mládežníci a slavnostně přes Dobrkov jsme jeli do Luže. Přijeli jsme do Luže na kraj u vody, tam jsme vystoupili a koně tam jako zůstali. Někdo s nima, dal jim to žrádlo a my jsme šli nahoru přes most do kopečka. Ta cesta nahoru na Chlumeck, to se pamatuju, z obou stran bylo plno stánků, kde prodávali tyhle pobožný věci, růžence, pak tam prodávali hrníčky s obrázkem Chlumečku. To jsme si každej koupil na památku, protože to bylo pro nás jako svátost, zúčastnili jsme se tej mši svatý, nahoře ten ochoz jsme takhle celej obešli kolem kostela, to je krásnej rozhled do kraje, když je pěkný počasí. No a navečír jsme jeli zpátky. To byl první náš výlet.

Po válce?

No.

A bylo tam hodně lidu?

Jo, to bylo národa. Nejvíc dopoledne, kdy se sloužili tři mše svatý a asi v deset hodin, tak to bylo nejvíc, no, to byl kostel nejvíc plnej lidí, stáli venku.

Vzpomenete si, jestli jste viděla procesí jdoucí na Chlumeck?

Na tohle si už nepamatuju.

A koupila jste si něco kromě hrníčku na té pouti?

Růženec jsem si koupila, pak jen takové pamlsky jak to bejvalo.

A byly tam třeba kolotoče, nějaké ty atrakce?

Jo, no no no. To bejvalo, pak když jsem tam chodila dřív ještě jako s manželem, tak to jsme ráno sedli na autobus tady o půl devátý, jeli jsme přímo do Luže, tam jsme vystoupili a do kostela jsme šli, pak jsme to prošli na Košumberk, tam jsme si dali oběd na Košumberku, hrad jsme si prohlídli a zase zpátky autobusem, nasedli jsme na náměstí a jeli jsme domů, krásné spojení jsme měli, a to bylo plný náměstí tech stánků se vším možným, nejenom cukrovinek jak to bejvávalo k těm poutím, ale i různé obrazy, takovejch všelijakejch věcí. Však ten jeden obrázek ještě mám dodneška visí mě na zdi, to mám na památku. A co bylo hlavně, tam jsme se sešli s tolikati lidma, třeba s příbuznejma z Domanic, Řepníků. Ten Chlumeček, to byl takovej jako sraz lidí z celého velkého okolí.

Takže hodně lidu bylo.

Hodně lidu a ze všech směrů.

Vzpomínáte si, jestli se v té době staly nějaké excesy, jako krádeže nebo něco podobného?

Ne, to nebylo jako je teď. To jsem nikdy neslyšela, že by někdo někoho okradl. To byla jiná doba.

A vy jste byla naposledy na pouti v tom čtyřicátým šestým, jak jste jeli na tom žebříňáku a pak jste se tam občas ještě zastavili?

To sem tam chodila ta před třiceti lety.

A od té doby pak už ne?

Pak už ne, to mně bylo devatenáct roků, teď už se tam nechodí. Jednou jsme se tam přijeli podívat taky s dcerou, to byla akorát ta vichřice, je to kolik roků, jak to tomu pánovi na Košumberku spadl strom zrovna na to jeho auto a na tom Gčku já jsem zrovna byla ubytovaná, tak jsme to projeli, jak to na Košumberku po té vichřici vypadá.

To byl tak asi před pěti lety.

No no no, před pěti lety a stavili jsme se v cukrárně na Výsluní, tam bydlej blízko ty Jiráskovi, a ta paní z cukrárny nám říkala, že tu mají pouť. A to mě překvapilo, já povídám: „Paní, vždyť na náměstí nic není?“ a oni, že si to lidi nepřáli, tak to bylo daný tam –

K té židovské části, na louku u řeky.

No, tam to taky bejvávalo a pak ještě něco bylo, jak je ten hotel nebo restaurace před Chlumkem, tak pod tím jako dole pod Lidřákem, ale z druhý strany před kostelem. No a teď si myslím, že se to zase vrací zpátky.

Do náměstí?

No.

Myslím, že už vloni byly ty stánky podél cesty z náměstí až na Chlumeck z obou stran.

To jsem o tom něco slyšela a že si tenkrát lidi stěžovali, že dělají velké rámus. No já jsem si povídala, ty dva dny by to ti lidi nemohli vydržet? Tadyhle v Chrudimi je pouť každé rok a taky do půlnoci. 10:55

Pravě v době režimu, jak to vlastně s těmi poutěmi bylo, jestli všichni chodívali, nebo se někteří báli, nebo se jezdilo na tajno? Někdo mi vyprávěl, že se nahlásil výlet tam a tam a nakonec autobus zastavil na Chlumečku na pouti, že takhle na „tajňačku“ chodili za dob komunismu

Protože v autobuse měli štěnici a kdyby řekla pravdu, -

Ony se takhle do autobusů dávali štěnice?

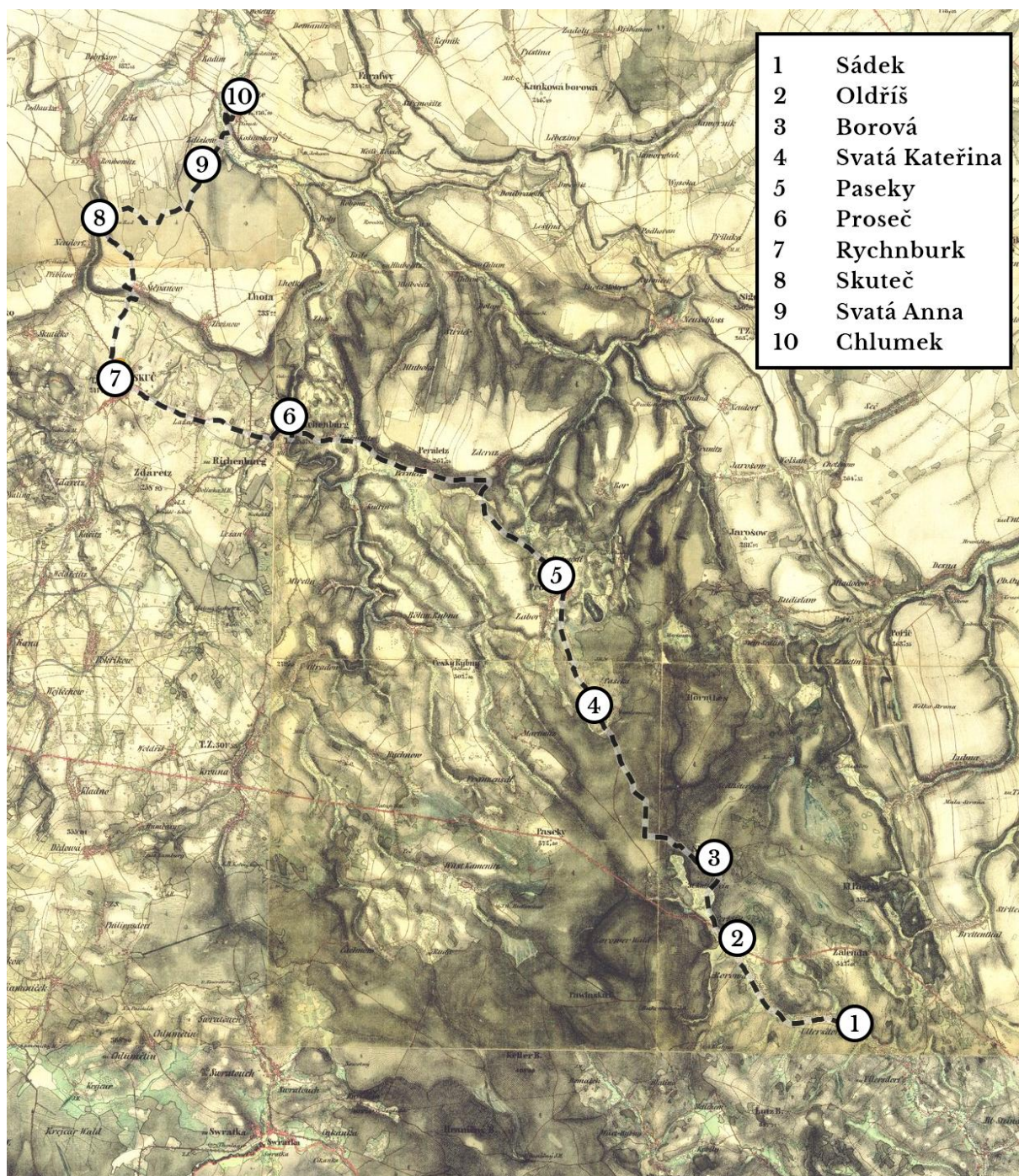
Jo, to jsem zažila. A ta paní, co to dělala, tak jako se vždycky na něco vymluvila a oni ji to nahráli, no tak ona to podruhé dělala, to jsem byli v Nepomuku a na Svatý Hoře a tak to udělala tak, že se vystoupilo z autobusu a venku řekla, kam se jde. Byli jsme taky v kostele, tam Plojhara jak ho zavraždili, jak byl dělanej ten zázrak, že se ten křížek v kostele pohnul. To bylo vykonstruovaný estébákama, v Číhošři. Možná se jmenoval Toufar ten zavražděný, já přesně nevím.

Jak jste říkala, že jste jeli na tu pouť, tak vy jste nevěděla, kam jedete, nebo jste tušila, že se jede na pouť?

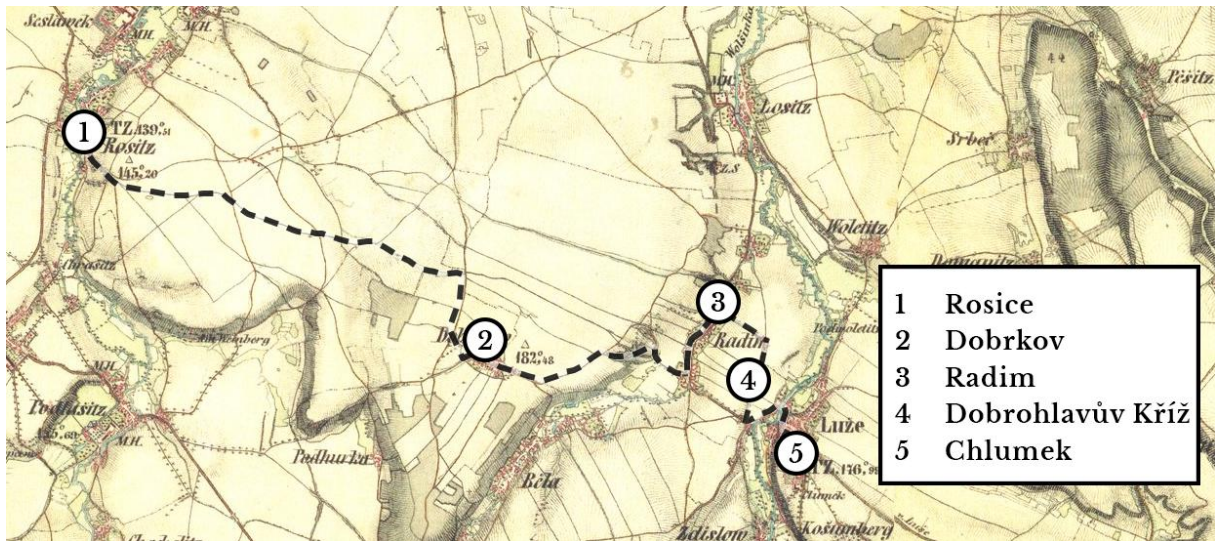
My jsme to věděli. Takhle paní přišla, nebo známý, kdo s ní jezdil. Jezdili z Chrudimi nebo z Hlinska deset lidí a v Chrásti se přistoupilo, ve Slatiňanech to třeba doplnili, to už mezi sebou měli – To byla štěnice jenom v autobuse. A ona to nevěděla, až když šla platit nebo tak tímhle způsobem to měla napsáno něco jinýho, kam se jede a oni jí říkali, kde jste byla, jezdíte s nima po kostelích? A ona že to není pravda, oni to měli nahraný a v tom autobuse na tu štěnici, a tak pak nám to říkala před autobusem, aby nebyly důkazy, aby ona byla krytá. Ona dělala zájezdy na Slovensko, na Moravu, na Hostinný jsme s ní taky byli, pěkný zájezdy to byly. No a to říkala, teď odbočuju na ten Chlumeck, paní Jirásková za komunistů říkala, že za dvacet korun se nesmělo dát oprava na střechu nebo na něco na tom Chlumečku, a teď přijela sem návštěva k Dáši, jejího manžela bratranec, on byl Arnošt v Americe, a tak sem přijel a oni s ním jezdili po památkách a byly na tomhle Chlumečku a on když to viděl, ty okna ve věži vymlácený, tak říkal, vy si nevážíte takovejch starejch památek. No a bylo mu řečeno, my ho nesmíme opravovat. Opravovat se začal až teď, když padl režim. Teprve nejdřív opravili schodiště na Chlumečku, to byla jedna etapa, Holanďani taky jim na to přispívali, pak druhá etapa byla střecha a pak byla myslím, jedna etapa byla to čelo věže až dolů a pak nějak ten zbytek. No a musíte si myslet, na tom schodišti měli velký pískovcový

koule, na schodišti kolem dokola a tohle bylo už za našeho režimu a teď se stalo, že ty koule zmizely. Kdo to ukradl nevím, jestli to vyšetřili, ale to na to museli mít techniku z těch schodů, poněvadž to bylo těžký, no tak říkali, že to obnovili a maj to vedení, jak se tomu říká poplašný, maj to napojený v Luži na vrátnici. No a teďka, je to asi tři roky, udělali ze strany výtah pro vozejčkáře.

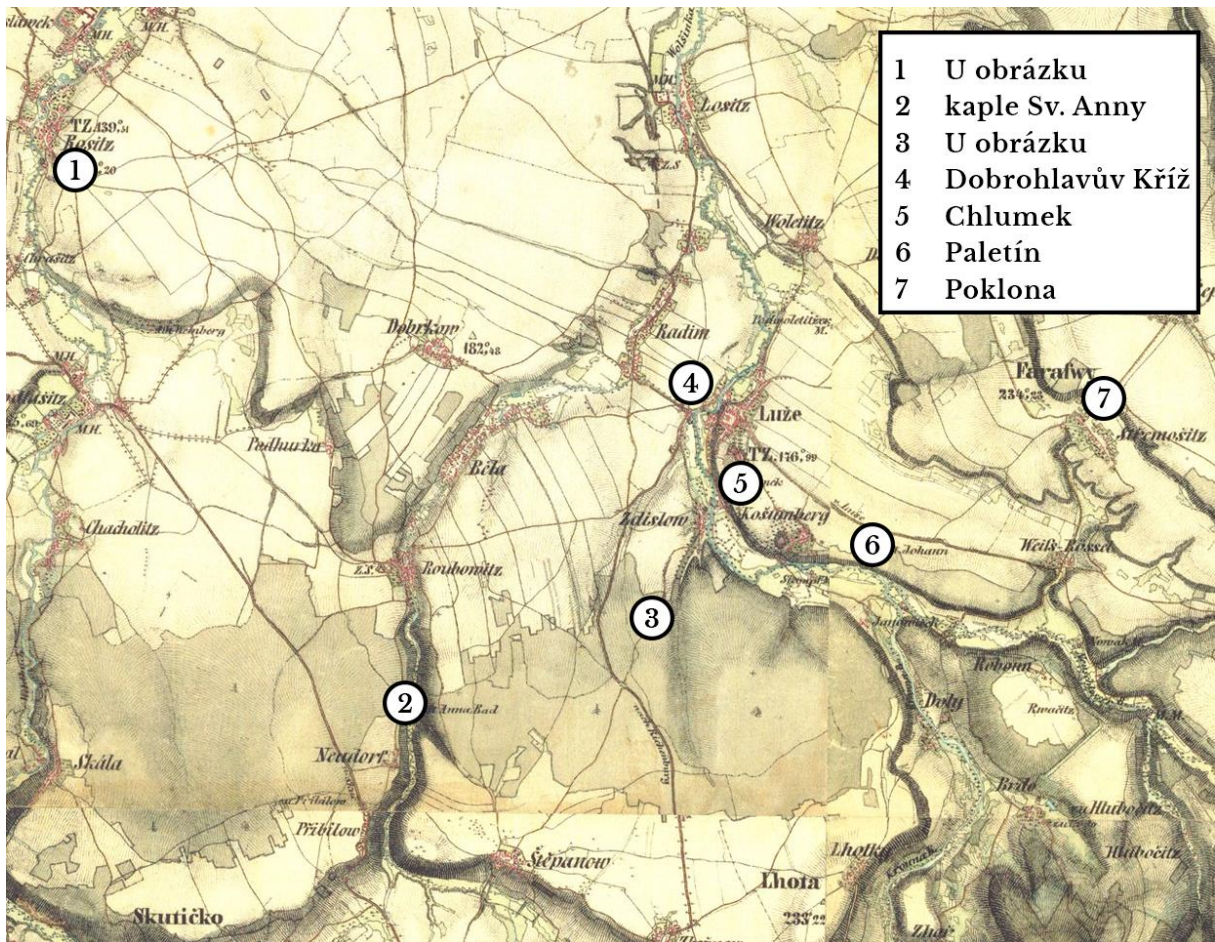
Příloha č.9 Poutní cesta ze Sádku na Chlumeck u Luže

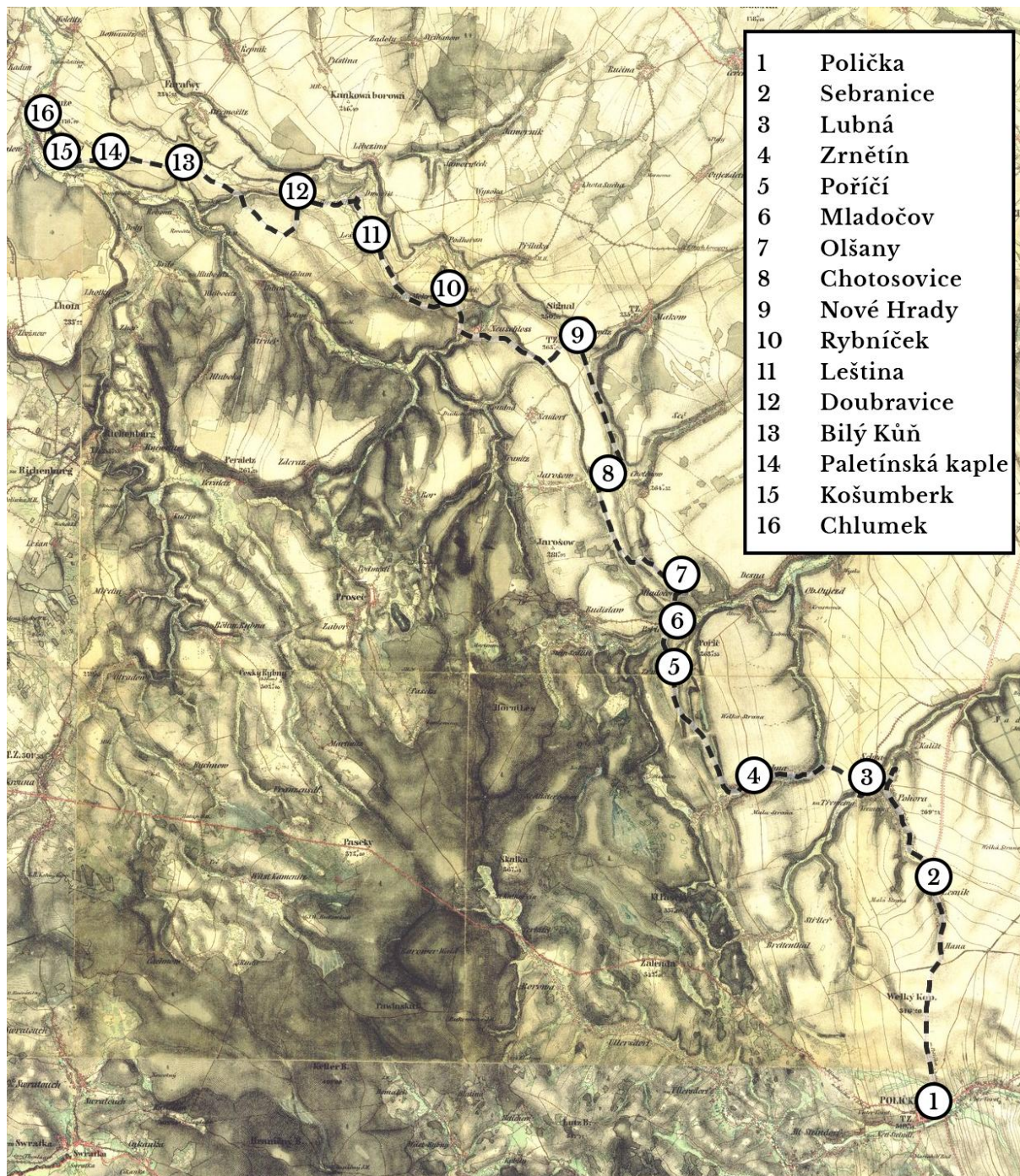
Příloha č. 10. Poutní cesta z Rosic na Chlumeck

Příloha č. 11 Poutní zastavení v blízkém okolí Chlumku u Luže

Příloha č. 12 Poutní cesta z Poličky na Chlumeck

Příloha č.13 U obrázku v Rosicích. Foto Martina Doležalová 2014.

Příloha č. 14 Dobrohlavův kříž u Radimi. Foto Martina Doležalová 2014.

Příloha č. 15 Poklona na Vraní skále.
Foto Martina Doležalová 2014.

Příloha č. 16. Kaple sv. Anny u Skutče
Foto Martina Doležalová 2014.

Příloha č. 16. Obrázek u Luže-Zdislav.
Foto Pavel Peřina 2014

Příloha č. 17 Devocionálie od Václava Záruby z Luže

